National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.
JAN 1963

Soc
1962:57 A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:57

Socialdepartementet

FÖRBÄTTRAD UTBILDNING FÖR VÅRDPERSONAL VID BARNANSTALTER

BARNANSTALTSUTREDNINGENS

BETÄNKANDE

I

Stockholm 1962

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Kronologisk förteckning

1. Skogstillgångarna i Jämtlands län. Idun. 100 s. + 1 utvikskarta. S.
2. Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. Statens Reproduktionsanstalt. 71 s. Jo.
3. Totalförsvarets personalfrågor. Beckman. 305 s. Fö.
4. Arbetsuppgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. Beckman. 165 s. I.
5. Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. Kihlström. 116 s. E.
6. Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. Idun. 92 s. K.
7. Kommunal beredskap. Idun. 198 s. I.
8. Finansplan för budgetåret 1962/63 samt Preliminär nationalbudget för år 1962. Marcus. XXIII+61 s. Fi.
9. Städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. Kihlström. 259 s. Fi.
10. Svensk ekonomi 1960—1965. Idun. 220 s. Fi.
11. Svensk ekonomi 1960—1965. Bilagor 1—5. Idun. 296 s. Fi.
12. Aspekter på utvecklingsbiståndet. Idun. 268 s. U.
13. Skärpta regler för rusdrycksinköp. Idun. 125 s. Fi.
14. Atomansvarighet II. Idun. 205 s. Ju.
15. Den allmänna näringslagstiftningen. Idun. 212 s. H.
16. Korrespondensundervisningen inom skolväsendet. Tryckeribolaget Värmlands Folkblad, Karlstad. 141 s. E.
17. Arbetstidsförkortningens omfattning och utläggning. Idun. 141 s. S.
18. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Del II. Idun. 87 s. Fi.
19. Utlandssvenskars deltagande i allmänna val. Idun. 50 s. Ju.
20. Nedre justitierevisionens arbetsorganisation. Idun. 84 s. Ju.
21. Kommunalt stöd åt studerande från utvecklingsländerna. Kihlström. 35 s. I.
22. Samhällsfarlig asocialitet. Idun. 232 s. I.
23. Försvarets tandvård. Idun. 100 s. Fö.
24. Expropriation för sanering av historiskt eller kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Marcus. 45 s. Ju.
25. Reviderad nationalbudget för år 1962. Marcus. IV + 52 s. Fi.
26. Avgiftsbelagda trafikanläggningar. Idun. 70 s. K.
27. Radions juridiska ansvar. Idun. 131 s. Ju.
28. Skolväsendets centrala ledning. Idun. 408 s. E.
29. Säkerhetsinspektion av motorfordon och släpvagnar. Kihlström. 101 s. K.
30. Arbetstidsreglering för militär personal och civilmilitär. Idun. 82 s. Fö.
31. Stadshypoteks- och bostadskreditinstitutionerna. Norstedt & Söner. 153 s. Fi.
32. Automatisk databehandling. Kihlström. 311 s. Fi.
33. Veterinärmedicinsk forskning och undervisning. Del I. Statens Reproduktionsanstalt. 168 s. Jo.
34. Försvarsmedicinsk forskning i totalförsvaret. Idun. 191 s. + 1 utviksblad. E.
35. Svensk trafikpolitik III. Idun. 108 s. K.
36. Naturen och samhället. Statens Reproduktionsanstalt. 440 s. Jo.
37. Byggnadsstyrelsens arbetsuppgifter och personalorganisation. Idun. 115 s. K.
38. Utbildning av sjukvårdsadministratörer. Idun. 112 s. I.
39. Ortsprisindex. Idun. 132 s. C.
40. Beredskapslagring av olja 1963—1969. Idun. 136 s. H.
41. Mål och medel i stabiliseringspolitiken—Remissyttranden. Norstedt & Söner. 270 s. Fi.
42. Avdrag för representationskostnader, m. m. Kihlström. 112 s. Fi.
43. Socionomutbildningen. Idun. 197 s. E.
44. Ny semesterlag. Kihlström. 254 s. S.
45. Jordbrukstekniska institutet och statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader. Kihlström. 174 s. Jo.
46. Vägväsendets distriktsorganisation. Idun. 137 s. + 1 utvikskarta. K.
47. Beskattning av traktamenten m. m. Idun. 112 s. Fi.
48. Rasriskerna i Götaälvdalen. Kihlström, 160 s. + 4 s. ill. + 10 utviksblad. I.
49. Bevakning, avskrivning och eftergifter av kronans fordringar. Norstedt & Söner. 127 s. Fi.
50. Utbildning av arbetsterapeuter. Hæggström. 199 s. E.
51. Lärare och handledare för det fria och frivilliga musikbildningsarbetet. Norstedt & Söner. 280 s. E.
52. Postverkets organisation. Idun. 290 s. K.
53. Öresundsförbindelsen. Del I. Utredningar och förslag. Idun. 211 s. K.
54. Öresundsförbindelsen. Del II. Ritningar. Idun. 4 s. + 21 utviksblad. K.
55. Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet. Hæggström. 171 s. E.
56. Förmåner i frivilligt instruktörsarbete inom krigsmakten. Idun. 70 s. Fö.
57. Förbättrad utbildning för vårdpersonal vid barnanstalter. Kihlström. 99 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962:57

Socialdepartementet

FÖRBÄTTRAD UTBILDNING FÖR VÅRDPERSONAL VID BARNANSTALTER

BARNANSTALTSUTREDNINGENS

BETÄNKANDE

I

EMIL KIHLSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG

STOCKHOLM 1962

Innehåll

		Sid.
Skrivelse till Statsrådet Ulla Lindström		5
Kapitel I.	Utredningsuppdraget	7
	Utredningsarbetets omfattning och uppläggning	8
Kapitel II.	Hittills bedriven utbildningsverksamhet	10
	Förekomsten av utbildad vårdpersonal	22
Kapitel III.	Gemensam grundutbildning	28
	Motiv	30
	Förutsättningar	31
	Grundutbildningens uppbyggnad och innehåll	35
Kapitel IV.	Yrkeskurser	46
	Motiv	46
	Yrkeskursernas uppbyggnad och innehåll	47
Kapitel V.	Kompletteringskurser för vårdpersonal anställd inom barnanstaltsvården	62
Kapitel VI.	Orienteringskurser för personal som ej har vårdande uppgifter	65
Kapitel VII.	Vidareutbildning på anstalterna	68
Kapitel VIII.	Utbildningsbehov och utbildningsorter	71
	Utbildningsbehov	71
	Utbildningsorter	77
Kapitel IX.	Lärare	82
	Kompetens	82
	Lärarrekrytering	83
Kapitel X.	Huvudmannaskap	85
Kapitel XI.	Kostnader	89
Kapitel XII.	Sammanfattning	96

Innehåll

Sid.

Skrivelse till Statsrådet Lilla Lundström 5

Kapitel I. Utredningsuppdraget 7
Utredningsarbetets omfattning och uppläggning 8

Kapitel II. Hälsovårdsbetrivens utbildningsverksamhet 10
Förekomsten av utbildad vårdpersonal 22

Kapitel III. Gemensam grundutbildning 28
Motiv 30
Förutsättningar 34
Grundutbildningens uppläggnad och innehåll 36

Kapitel IV. Vårdskurser 46
Motiv 46
Vårdskursernas uppläggnad och innehåll 47

Kapitel V. Komplettering skurser för vårdpersonal anställd inom barnanstalsvården 62

Kapitel VI. Orientering skurser för personal som ej har vårdande uppgifter 65

Kapitel VII. Vidareutbildning på anstalterna 68

Kapitel VIII. Utbildningsbehov och utbildningsorter 71
Utbildningsbehov 71
Utbildningsorter 77

Kapitel IX. Lärare 82
Kompetens 82
Lärarrekrytering 83

Kapitel X. Huvudmannaskap 85

Kapitel XI. Kostnader 87

Kapitel XII. Sammanfattning 90

Till

Statsrådet Ulla Lindström

Genom beslut den 2 maj 1958 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet Ulla Lindström att tillkalla högst åtta utredningsmän för att göra en allmän översyn av standarden i olika avseenden vid anstalter med barnklientel.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom utredningsmän ledamoten av riksdagens andra kammare Annie Wallentheim, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare Nancy Eriksson, barnavårdsdirektören Karl-Erik Granath, redaktören Nils Hallerby, ledamoten av riksdagens första kammare Rolf Kaijser, landstingsdirektören L. Gothard Nilsson, förste kanslisekreteraren numera t. f. budgetsekreteraren Otto Winther samt ledamoten av riksdagens första kammare Tor Wolgast. Sedan Wolgast avlidit uppdrogs den 28 maj 1959 åt ledamoten av riksdagens andra kammare Henry Brandt att vara ledamot av utredningen. Brandt avled den 13 juni 1962. Såsom sekreterare under tiden 22 september 1958 — 21 maj 1959 har filosofie magistern Karin Stensland-Junker tjänstgjort och, sedan Stensland-Junker på egen framställning entledigats från uppdraget, från och med den 13 augusti 1959 sekreteraren Gunnar Michanek. Såsom biträdande sekreterare har sedan den 1 september 1961 sekreteraren Lars E. Åsberg tjänstgjort.

Utredningsmännen har antagit benämningen barnanstaltsutredningen.

Kungl. Maj:t uppdrog sedermera den 10 mars 1961 åt barnanstaltsutredningen att jämväl utreda frågan om förbättrad utbildning för vårdpersonal vid barnanstalter.

Efter särskilt bemyndigande har barnanstaltsutredningen uppdragit åt barnpsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet att utarbeta förslag till timplaner avseende utbildningskurser för vårdpersonal, vilket arbete under ledning av docenten Stina Sandels utförts av laboratoriets assistenter Gertrud Schyl-Sekund och Margareta Bendz.

Den 21 juni 1962 tillkallades docenten Stina Sandels och assistenten Gertrud Schyl-Sekund att såsom experter biträda utredningen i vissa frågor.

Såsom sekreterare åt utredningen i dess arbete med utbildningsöversynen har biträdande sekreteraren fungerat.

Behovet av utbildad vårdpersonal vid barninstitutionerna är mycket stort. Då redovisningen av utredningens synpunkter och förslag i utbildningsfrågan skulle komma att fördröjas om de inarbetades i huvudbetänkandet framlägger barnanstaltsutredningen härmed ett delbetänkande med förslag till förbättrad utbildning för vårdpersonal vid barnanstalter.

Stockholm i december 1962.

Annie Wallentheim

Nancy Eriksson *Karl-Erik Granath* *Nils Hallerby*

Rolf Kaijser *L. Gothard Nilsson* *Otto Winther*

/ *Lars E. Åsberg*

KAPITEL I

Utredningsuppdraget

I sitt anförande till statsrådsprotokollet den 2 maj 1958 med hemställan om bemyndigande att tillkalla högst åtta utredningsmän för att verkställa en allmän översyn av standarden i olika avseenden vid anstalter med barnklientel har statsrådet Ulla Lindström angett riktlinjerna för utredningsarbetet.

I direktiven för utredningen framhålles bl. a. följande. Vid de olika anstalter, som är inrättade för att bereda vård — eventuellt kombinerad med undervisning — åt minderåriga, varierar standarden kraftigt alltefter omfattningen av de resurser, som vederbörande huvudmän förfogar över eller ställer till förfogande. Det är därför önskvärt att få en samlad överblick över tillstånd och behov inom olika slags barnanstalter och att på grundval därav undersöka förutsättningarna för att så långt möjligt uppnå enhetlighet i fråga om vårdens och vårdanstalternas kvalitet. I princip bör anstalterna utformas så, att de till rimliga kostnader för det allmänna ger högsta möjliga grad av personlig tillfredsställelse för dem som nödgas leva på anstalt. Särskilt när det gäller barn är det angeläget att inte tillfälligheter får avgöra, vilken anstaltsmiljö som skall ersätta hemmet under de mest formbara åren. Eftersom även de mest handikappade barn i regel är utvecklingsbara, bör resurserna på anstalterna vara väl avvägda och fördelade. Vid inventeringen av anstaltsbeståndet bör alltså uppmärksammas inte endast anstalternas materiella standard utan även övriga resurser för vård, undervisning och sysselsättning ävensom anstalternas förläggning. Om utredningsmännen finner att ett kontinuerligt samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de olika huvudmännen kan bli av värde, bör de avge förslag till ett eventuellt samarbetsorgan.

Den 10 mars 1961 uppdrog Kungl. Maj:t åt barnanstaltsutredningen att, i samband med dess utredning rörande standarden vid barnanstalter av olika slag, även utreda frågan om förbättrad utbildning för vårdpersonal vid ifrågavarande anstalter. Härvid borde undersökas huruvida utbildningsmöjligheterna kan anses tillräckliga och lämpligt utformade med hänsyn till de krav, som bör ställas på vården vid anstalterna. Konstateras brister i detta avseende angavs utredningen böra pröva, om nu förefintlig utbildning bör utvidgas eller ändras eller om ny utbildningsverksamhet bör anordnas. I detta sammanhang skulle övervägas om det är möjligt och lämpligt att anordna gemensam grundutbildning för personal vid skilda slag av institutioner eventuellt i förening med påbyggnad inom varje specialområde. Även frågan om vidareutbildning på arbetsplatserna genom personalkollegier o. d. borde beaktas.

Utredningsarbetets omfattning och uppläggning

Barnanstaltsutredningen har funnit det vara angeläget, att frågan om en godtagbar utbildning av vårdpersonalen vid landets barnanstalter snarast löses och har därför ansett sig böra med förtur genomföra det i tilläggsdirektiven givna uppdraget. Resultatet av utredningens arbete i denna del redovisas i föreliggande betänkande.

De barnanstalter för vilka personalutbildningsfrågan granskats är desamma som jämlikt huvuddirektiven av den 2 maj 1958 ingår i utredningens allmänna översyn, nämligen blindskolor, dövskolor, epileptikeranstalter, anstalter för psykopatiska och nervösa barn, vanföreanstalter, cp-hem, särskolor, vårdhem för psykiskt efterblivna, barnhem och elevhem för skolbarn.

För anstaltsledande personal såsom föreståndare, biträdande föreståndare, assistenter, elevhemsföreståndare och liknande befattningshavare finns i allmänhet särskilda kompetensvillkor uppställda. I praktiken saknar dock många erforderlig utbildning, då av olika skäl alltför få anstaltsledare utbildas. Utredningen har emellertid tolkat sitt uppdrag så, att utbildningsöversynen skall avse icke anstaltsledande vårdpersonal vid barnanstalterna som vårdare, vårdarinnor, barnsköterskor, vårdbiträden, fritidsledare m. fl.

Genom överstyrelsen för yrkesutbildning, vissa landstings- och primärkommuner samt statliga tillsynsmyndigheter för de barninstitutioner varom här är fråga har uppgifter inhämtats om den utbildningsverksamhet som hittills förekommit för personal på barnanstalter.

Vidare har genom barnpsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet vårdpersonalens arbetsuppgifter närmare studerats vid ett mindre antal barninstitutioner av skilda slag. Denna undersökning har genomförts i syfte att få kännedom om dels personalens sätt att utföra sitt arbete och i vad mån eventuell yrkesutbildning inverkat härpå, dels om förutsättningar finns för att anordna en gemensam grundutbildning för ifrågavarande personalgrupper.

Utredningen har jämväl i samband med sina besök på barnanstalter runt om i landet, vilka besök ingår som ett led i utredningens arbete enligt de meddelade huvuddirektiven, med respektive huvudmän och anstaltsledande personal diskuterat utbildningsfrågorna för vårdpersonalen. Utredningen har därvid kunnat ta del av olika institutioners erfarenheter, aktuella problem och önskemål.

För att få en grund för bedömningen av den kapacitet som en kursverksamhet för utbildning av vårdpersonal bör ha, har uppgifter inhämtats om antalet anställda, personalomsättning, personalens ålderssammansättning m. m. vid praktiskt taget alla barnanstalter i landet. Materialet har bearbetats i samråd med arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut.

Med ledning av bl. a. de erfarenheter som vunnits genom observationsundersökningar vid representativa anstalter för de olika vårdområdena och de synpunkter som framkommit dels under överläggningar med representanter för tillsynsmyndigheter, landstings- och primärkommuner samt överstyrelsen för yrkesutbildning, dels vid underhandskontakter med landstingsförbundet, stadsförbundet och kommunalarbetareförbundet har utredningen uppställt vissa kvalifikationskrav på vårdperso-

nalen. Med utgångspunkt från dessa kvalifikationskrav har sedan förslag till utbildningsprogram utarbetats.

Med hänsynstagande till utbildningsbehov, möjligheter att rekrytera kvalificerade lärare och tillgången på lämpliga institutioner för den praktiska undervisningen har tänkbara utbildningsorter för kursverksamheten närmare angetts.

Slutligen har utredningen behandlat frågan om huvudmannaskap för den föreslagna utbildningsverksamheten och kostnaderna för denna.

KAPITEL II

Hittills bedriven utbildningsverksamhet

För att få kännedom om arten och omfattningen av nuvarande utbildningsmöjligheter har utredningen inhämtat uppgifter om den utbildningsverksamhet som bedrives för bl. a. barnanstalternas vårdpersonal. Dessa skolor och kurser redovisas här nedan.

A. Kurser under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning

1. Husmodersskolor med praktisk barnavård

Antalet husmodersskolor i landet uppgår till 520 och fördelar sig på samtliga län. Skolorna drives av landsting, primärkommuner och enskilda stiftelser.

Kursernas längd: Terminskurser om 18, 20 eller 22 veckor.
Ettårskurser om 39 eller 42 veckor.
Tvåårskurser.

Skolornas sammanlagda årliga *utbildningskapacitet* är ca 6 300 elever.

I lanthushållsskolor utbildas därjämte minst 2 500 elever årligen.

Inträdesfordringar: Fullgjord skolplikt samt friskintyg enligt särskilt formulär.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen omfattar hushållsgöromål, sömnad och barnavård (praktisk spädbarnsvård och övningar i småbarnsvård eller övningar i spädbarns- och småbarnsvård, eller övningar i spädbarnsvård och praktisk småbarnsvård eller praktisk spädbarns- och småbarnsvård). Teoretisk undervisning meddelas i kostlära, hemvårdslära, ekonomilära, sömnadsteori, hälsolära och hemsjukvård, barnavårdslära, uppfostringslära samt samhälls- och familjekunskap.

2. Barnsköterskeskolor

I samtliga län i landet med undantag av Stockholms, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Hallands, Skaraborgs samt Västmanlands län finns barnsköterskeskolor, som drives av landstingskommuner eller primärkommuner. Dessa skolor är f. n. 26 till antalet, nämligen

Stockholms stads barnsköterskeskola, Stockholm
Uppsala yrkesskola, Uppsala
Eskilstuna yrkesskola, Eskilstuna
Östergötlands läns landstings barnsköterskeskola, Linköping
Norrköpings stads yrkesskola, Fröbelinstitutet, Norrköping
Norrköpings stads yrkesskola, Barnavårdsnämndens spädbarnshem, Norrköping
Jönköpings stads yrkesskola, Idas skola, Jönköping
Kalmar stads yrkesskola, Kalmar
Karlskrona stads yrkesskola, Karlskrona
Malmö stads yrkesskolor, Malmö
Lunds stads yrkesskola, Lund
Jörgensgårdens barnsköterskeskola, Landskrona

Hälsingborgs stads yrkesskola, Hälsingborg
Göteborgs barnsköterskeskola, Kyrkbyns spädbarnshem, Göteborg
Göteborgs barnsköterskeskola, Barnavärn 1, Göteborg
Älvsborgs läns landstings yrkesskolor, Vänersborg
Älvsborgs läns landstings yrkesskola, Borås
Karlstads yrkesskola, Karlstad
Örebro läns landstings yrkesskola, Örebro
Kopparbergs läns landstings barnsköterskeskola, Falun
Gävle stads yrkesskola, Gävle
Sundsvalls stads skolor för yrkesundervisning, Sundsvall
Östersunds yrkesskola, Östersund
Västerbottens läns landstings centrala yrkesskola, Umeå
Kiruna praktiska ungdomsskola, Kiruna och
Malmbergets yrkesskola, Malmberget.

Därtill kommer 6 statsunderstödda enskilda barnsköterskeskolor, nämligen
Engelbrekts barnavårds- och husmodersskola, Stockholm
Frälsningsarméns centrala yrkesskola, Stockholm
Maria husmodersskola med barnavård, Stockholm
Södra KFUK:s barnsköterskeskola, Stockholm
Sunnerdahls praktiska ungdomsskolor, Bro och
Bergslagets praktiska skola, Borlänge.

Kursernas längd: 26, 30 eller 34 veckor.

Utbildningskapaciteten per år vid skolorna är sammanlagt 850 elever.

Inträdesfordringar: Att ha fyllt 18 år samt att ha genomgått husmodersskola på minst en termin omfattande hushållsgöromål, sömnad och övningar i barnavård eller praktisk barnavård, eller också att styrka sig äga motsvarande kunskaper. Rekommendation av barnavårdskunnig person om lämpligheten att vårda barn, eventuellt praktik i hem med barn under skolåldern.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen vars längd varierar i kurserna omfattar spädbarnsvård, småbarnsvård, hemvård- och barnklädesvård samt sömnad. Teoretisk undervisning meddelas sammanlagt omkring 215 timmar i barnavård, barnpsykologi, hälsolära, kostlära, familjekunskap, sång och slöjd. Härtill kommer studiebesök på institutioner.

Utbildningskostnader: Undervisningen i skolorna är i allmänhet avgiftsfri. I 16 av de 32 skolorna är eleverna helinackorderade och betalar inackorderingsavgift. Böcker och studiemateriel bekostas av eleverna själva. Statlig studiehjälp som kan täcka kostnaderna för uppehälle utgår efter behovsprövning. 16 barnsköterskeskolor är anordnade som externat.

3. Grundkurs för vård av psykiskt efterblivna

a. Stockholms stads barnsköterskeskola vid Carlslunds vårdhem, Upplands Väsby
b. Skaraborgs och Älvsborgs läns landstings centrala yrkesskola för vårdarinnor å Johannesberg, Mariestad
c. Örebro läns landstings yrkesskola, Örebro
d. Västernorrlands läns landstings yrkesskola, Härnösand.

Kursernas längd: 18, 20 eller 22 veckor.

Utbildningskapaciteten per år i kurserna är sammanlagt 65 elever.

Inträdesfordringar: Att ha fyllt 18 år.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen som i medeltal upptar 39 veckotimmar ägnas åt vård av psykiskt efterblivna vid uppstigning, sänggående, måltider m. m. samt psy-

kisk omvårdnad och sysselsättning. Vidare ägnas tid åt sång och lekar, vård av bädd, kläder, leksaker, barnkammare m. m. Lagning och tillverkning av enkla leksaker ingår även i den praktiska undervisningen. Teoretisk undervisning meddelas under sammanlagt 110 timmar i barnavård, barnpsykologi, hälsolära, kostlära, hemvårdslära och familjekunskap.

Utbildningskostnaderna varierar i de olika skolorna:

I *Stockholms stad* erhåller eleverna, som hittills alla varit i Stockholms stads tjänst, vårdbiträdeslön under utbildningstiden.

I *Skaraborgs* och *Älvsborgs län* bestrides elevernas kurskostnader med statlig studiehjälp. Flitpremier från skolan utgår med högst 40 kr./mån. och elev.

I *Örebro* och *Västernorrlands län* erhåller redan anställd personal, som genomgår grundkurs, lön som vårdbiträde. Övriga elever erhåller under kurstiden 150 kr./mån. jämte fritt vivre. Undantag gäller dock för den tid som den teoretiska undervisningen pågår, då någon lön icke utgår och inackorderingskostnaden bestrides med statlig studiehjälp.

4. Yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna

a. Stockholms stads barnsköterskeskola vid Carlslunds vårdhem, Upplands Väsby
b. Örebro läns landstings yrkesskola, Örebro
c. Skaraborgs och Älvsborgs läns landstings centrala yrkesskola för vårdarinnor å Johannesberg, Mariestad
d. Västerbottens läns landstings centrala yrkesskola vid vårdanstalten å Brattby.

Kursernas längd: 22 veckor.

Utbildningskapaciteten per år i kurserna är sammanlagt 55 elever.

Inträdesfordringar: Att antingen ha genomgått barnsköterskeskola eller grundkurs i vård av psykiskt efterblivna och ha två års väl vitsordad tjänstgöring vid institution för psykiskt efterblivna samt att efter genomgången yrkeskurs vara fyllda 19 år.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen, som inriktas på vård och sysselsättning av psykiskt efterblivna, omfattar i medeltal 35 veckotimmar, medan den teoretiska undervisningen omfattar 10 veckotimmar i medeltal. Den teoretiska undervisningen är inriktad på 1) anatomi, fysiologi och ärftlighetslära, 2) hälso- och sjukvård, 3) mentalhygien och psykopatologi, 4) barn- och ungdomspsykologi, 5) vård av handikappade samt 6) sysselsättnings- och arbetsterapi. Dessutom förekommer undervisning i musik och sång, tal- och röstvård samt gymnastik, lek och idrott.

Utbildningskostnaderna varierar i de olika skolorna:

I *Stockholms stad* erhåller redan anställda vårdbiträden, som genomgår yrkeskurs, vårdbiträdeslön. Elever som rekryteras från andra orter och icke har tjänst vid institutionen betalar inackorderingskostnaden med statlig studiehjälp.

I *Skaraborgs* och *Älvsborgs län* bestrider eleverna likaså kurskostnaderna med statlig studiehjälp. Elev kan dock erhålla flitpengar med 60 kr./mån.

I *Örebro län* bibehåller anställda vårdbiträden, som genomgår yrkeskurs, sina löneförmåner under kurstiden. Övriga elever erhåller lön med 150 kr./mån. jämte fritt vivre men får liksom i grundkursen under kursens teoretiska avsnitt bestrida kurskostnaderna (vivre) med statlig studiehjälp.

I *Västerbottens län* erhåller eleverna

icke någon lön under utbildningstiden. Kurskostnaderna betalas med statlig studiehjälp.

5. Institutionsbarnsköterskekurs

I. Allmän kurs

a. Jörgensgårdens barnsköterskeskola, Landskrona

b. Örebro läns landstings yrkesskola, Örebro.

Kursernas längd: 22 veckor.

Utbildningskapaciteten per år är sammanlagt 70 elever.

Inträdesfordringar: Att ha genomgått barnsköterskeskola.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen som ägnas åt vård av småbarn, barn under skolåldern och vård av nyfödda och sjuka barn omfattar i medeltal 38 veckotimmar medan den teoretiska undervisningen i medeltal upptar 7 veckotimmar. I den teoretiska undervisningen ingår 1) barn- och ungdomspsykologi, 2) samarbetspsykologi och mentalhygien, 3) sysselsättningsmetodik, 4) barnavårdslagstiftning, 5) arbetsorganisation med ekonomi, 6) kostlära och 7) sång.

Utbildningskostnader: Några kursavgifter förekommer ej. Eleverna erlägger inackorderingskostnaden med behovsprövad statlig studiehjälp. Någon lön utgår icke under utbildningstiden.

II. För sjuka barn

a. Malmö stads yrkesskolor, Malmö

b. Västerbottens läns landstings centrala yrkesskola, Umeå.

Kursernas längd: 22 veckor.

Utbildningskapaciteten per år vid kurserna är sammanlagt 70 elever.

Inträdesfordringar: Att ha genomgått barnsköterskeskola eller på annat sätt ha tillägnat sig kännedom om friska barns vård.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen som ägnas åt vård och sysselsättning av sjuka barn omfattar i medeltal 37,5 timmar per vecka medan den teoretiska undervisningen uppgår till i medeltal 7,5 veckotimmar. Den teoretiska undervisningen upptar 1) barn- och ungdomspsykologi, 2) samarbetspsykologi och mentalhygien, 3) sysselsättningsmetodik, 4) barnsjukvård, 5) arbetsorganisation med ekonomi, 6) kostlära och 7) sång.

Utbildningskostnaderna är desamma som i de allmänna kurserna.

6. Anstaltspedagogisk kurs för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär

a. Stockholms stads barnsköterskeskola i samarbete med Barnbyn Skå

b. Örebro läns landstings yrkesskola, Örebro.

Kurstidens längd: 22 veckor.

Utbildningskapaciteten per år vid kurserna är sammanlagt 44 elever.

Inträdesfordringar: Att ha fyllt 20 år. Väl vitsordad tjänstgöring bland barn och ungdom eller eventuellt inom andra vårdområden (t. ex. mentalsjukvård, alkoholistvård) eller att ha genomgått barnsköterskeskola.

Utbildningens innehåll: Den praktiska undervisningen som omfattar 37,5 veckotimmar i medeltal är inriktad på vård av psykiskt störda barn och ungdomar. Den teoretiska undervisningen omfattar 7,5 veckotimmar i medeltal och i denna ingår ämnena 1) psykologi med barnpsykiatri, 2) sociologi med huvudvikt på familjegruppen, 3) social barnavård med huvudvikt lagd vid anstaltspedagogik samt 4) sysselsättningsmetodik.

Utbildningskostnader: Eleverna som alla åtnjuter tjänstledighet från sina anställningar erhåller under utbildningstiden oavkortad lön från sina huvudmän men betalar själva inackorderingskostnaden.

7. Kurs för barnbiträden på barnhem

a. Stockholms läns landsting (Klingstaskolan), Danderyd.

Kurstidens längd: 100 timmars teoretisk undervisning.

Utbildningskapacitet: Kursverksamheten påbörjades våren 1961. En kurs har hittills avslutats. I denna deltog 16 elever.

Inträdesfordringar: Att ha anställning på barnhem.

Utbildningens innehåll: I kursen meddelas teoretisk undervisning i 1) barn- och ungdomspsykologi, 2) samarbetspsykologi och mentalhygien, 3) sysselsättningsmetodik, 4) barn- och ungdomslitteratur med demonstration, 5) personlig hygien, 6) klädvård med demonstration, 7) hemvård med demonstration, 8) barnavårdslagstiftning samt 9) besök på institutioner med demonstrationer och föreläsningar.

Utbildningskostnader: Eleverna som rekryteras bland barnhemsbiträden vid Stockholms läns barnhem åtnjuter under utbildningstiden oavkortade löneförmåner.

8. Kurs i barnavård och barnuppfostran med filmvisning

a. Stockholms stads barnsköterskeskola.

Kurstidens längd: 16 undervisningstimmar.

Utbildningskapaciteten per år är 23 elever.

Inträdesfordringar: Att ha genomgått barnsköterskeskola.

Utbildningens innehåll: I undervisningen som omfattar 12 föreläsningstimmar och 4 undervisningstimmar behandlas 1) barns sociala utveckling, 2) hemmet och skolan, 3) barns emotionella utveckling samt 4) barnet — familjen — samhället.

Utbildningskostnader: Eleverna som uteslutande rekryteras från Stockholms stads institutioner erhåller oavkortad lön under utbildningstiden.

9. Fortbildningskurs i barnpsykologi för barnsköterskor

a. Stockholms stads barnsköterskeskola.

Kurstidens längd: 30 timmar.

Utbildningskapaciteten per år är 26 elever.

Inträdesfordringar: Att ha genomgått barnsköterskeskola.

Utbildningens innehåll: I undervisningen som omfattar 20 föreläsningstimmar och 10 undervisningstimmar (demonstrationer) ingår barnpsykologiska synpunkter på familjelivet och barnens uppfostran, arv och miljö, barns behov av kärlek, rytm i uppfödningen, viljeutveckling, fantasi och fabulering, något om speciella anpassningssvårigheter, demonstration av leksaker och annan sysselsättningsmateriel, sång och musik, rörelse och fingerlekar samt besök vid barnavårdsinstitutioner.

Utbildningskostnader: Eleverna som uteslutande rekryteras från Stockholms stads institutioner erhåller oavkortade löneförmåner under utbildningstiden.

B. Kursverksamhet anordnad av skolöverstyrelsen

1. Fortbildningskurs för vårdpersonal vid blind- och dövskolor

Skolöverstyrelsen anordnar årligen två fortbildningskurser för vårdpersonal vid blind- och dövskolor, vilka förlägges till olika delar av landet. Sålunda har de hittills förekommit i Stockholm, Doverstorp (Mogård), Lund, Vänersborg och Härnösand. Kurserna som i allmänhet pågår under en vecka är anordnade som internatkurser och undervisningen är helt teoretisk. Eleverna rekryteras bland vårdpersonal vid de skolor i lan-

det för vilka skolöverstyrelsen är tillsynsmyndighet. Antalet deltagare i varje kurs uppgår till 20 à 25 och för att kunna delta i kurserna anslår eleverna sin fritid, vanligtvis semestern. Några kursavgifter utgår inte. Genomgången kurs leder icke automatiskt till annan löne- eller tjänsteställning. Intyg utfärdas över genomgången kurs.

Kursprogrammet upptar sådana frågor som orientering om de vanligaste barnsjukdomarna, psykisk hälsovård bland barn och vuxna, uppfostringsproblem, anstaltspsykologi, lekar och fritidssysselsättning, mentalhygien, klädsel samt speciell orientering om barnens handikapp på blind- och dövskolor.

En kurs av samma karaktär har även hållits vid statens skol- och yrkeshem på Salbohed.

2. Fortbildningskurser för föreståndarinnor och husmödrar vid elevhem

Sedan år 1954 driver skolöverstyrelsen i egen regi fortbildningskurser för föreståndarinnor och husmödrar vid elevhem för skolbarn. Kurserna, som är rent teoretiska, bedrives som internatkurser vartannat år på tre till fyra platser runt om i landet. Antalet deltagare i varje kurs brukar uppgå till omkring 25. Kursernas längd varierar mellan två och tre veckor. Kursdeltagarna uttages efter ansökan hos skolöverstyrelsen. Några kursavgifter utgår inte, men deltagarna anslår sin fritid — i allmänhet semestern — för att kunna delta i kurserna. Genomgången kurs leder icke automatiskt till annan löne- eller tjänsteställning. Intyg utfärdas över genomgången kurs.

Kursprogrammet upptar organisatoriska frågor, barn- och familjepsykologi, arbetsterapi, sång och musik, hemkunskap och kostlära samt barnteater.

3. Kurs för nomadskoleväsendets lärare och skolhemsföreståndarinnor

Skolöverstyrelsen anordnade 1959 en fyradagarskurs för nomadskoleväsendets lärare och skolhemsföreståndarinnor. I kursen som får betraktas som en tillfällighetskurs behandlades i huvudsak skolfrågor. En mindre del av kursen hade anslagits åt frågor av speciellt intresse för skolhemsföreståndarinnorna.

C. Annan kursverksamhet

1. Orienteringskurs för vårdpersonal vid Stockholms läns landstings särskola och vårdhem i Upplands Väsby

Vid Stockholms läns landstings särskola och vårdhem i Upplands Väsby anordnades år 1960 en orienteringskurs för vårdpersonalen vid anstalten. Kursen som pågick två kvällar i veckan under åtta veckor omfattade 30 timmars undervisning av företrädesvis anstaltens ledande personal. För den tid vårdpersonalen anslog åt kursen utgick övertidsersättning eller kompensationsledighet.

Kursprogrammet upptog bl. a. orientering om vården av psykiskt efterblivna och särskoleundervisningens innehåll, vårdpersonalens uppgifter, barnpsykologi, orientering om testmetoder, lekar samt kläd- och hemvård.

2. Sällskapet barnavårds undervisning i spädbarnsvård

Sällskapet barnavård, vars ändamål är att sprida intresse för och kunskaper om späda barns vård och fostran, har i Stockholm ett barnhem med 46 platser för vård av barn under första levnadsåret och lämnar där undervisning i spädbarnsvård.

Kurstidens längd: 4 månader.

Utbildningskapaciteten per år är 100 elever.

Inträdesfordringar: Att ha fyllt 18 år, äga minst de kunskaper som motsvarar genomgången folkskola samt att under någon tid ha deltagit i praktiskt arbete av något slag.

Undervisningens innehåll: Undervisningen är såväl praktisk som teoretisk.

Utbildningskostnader: Kursavgiften är 800 kr.

Utredningen

Såsom framgår av ovanstående redogörelse står ett flertal utbildningsvägar öppna för vårdpersonalen vid barnanstalter. Många kurser står under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning och följer kursplaner som fastställts av överstyrelsen. I det följande diskuterar utredningen de för barnanstalterna viktigaste utbildningskursernas innehåll och uppläggning, varvid vissa kompletterande uppgifter lämnas om respektive kurser. Husmodersskolorna behandlas inte, eftersom endast viss förutbildning för vårdpersonal meddelas i dessa.

Barnsköterskeskolorna. Den ojämförligt största utbildningskapaciteten har barnsköterskeskolorna. Vid dessa utbildas omkring 850 barnsköterskor årligen. Varje barnsköterskeskola har i regel två kurser per år. Till den första kursen vid de 32 skolorna konkurrerade hösten 1961 4 234 sökande om 425 elevplatser. Många hade visserligen lagt in ansökan till flera skolor samtidigt, men antalet sökande var ändock synnerligen stort. Som ytterligare exempel kan nämnas att till den kurs som började hösten 1961 vid Stockholms barnsköterskeskola inkom 350 ansökningar till 28 elevplatser.

För närvarande är omkring 850 barnsköterskor knutna till de barnanstalter, som granskas av barnanstaltsutredningen. Vid landets daghem är omkring 650 barnsköterskor anställda. Vidare finns drygt 1 600 barnsköterskeljänster inrättade vid sjukhusen. Omkring 250 barnsköterskor söker sig årligen till vissa seminarier för vidareutbildning.

En stickprovsundersökning beträffande barnsköterskornas anställningar omedelbart efter avlagd examen visar, att av 198 elever som utexaminerades under läsåret 1961/62 hade 73 (37 %) gått till någon barnavårdande institution, 21 (10 %) till sjukhusens barnavdelningar, 23 (12 %) till privata familjer och 68 (34 %) till någon form av vidareutbildning medan 13 (7 %) saknade anställning.

Många barnsköterskor får sålunda anställning vid barninstitutioner direkt efter barnsköterskeexamen. Denna examen meriterar även för inträde vid högre skolor företrädesvis förskole-, barnavårdslärar- och socialpedagogiskt seminarium. Inträdesfordringarna till barnsköterskekurserna är som tidigare nämnts att ha fyllt 18 år samt att ha genomgått husmodersskola om fem månader eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper. Elevernas utbildningskostnader varierar beroende på om skolorna är anordnade som internat eller ej. Elev kan erhålla statlig studiehjälp som i allmänhet torde täcka inackorderingskostnaderna på internat.

Syftet med barnsköterskeskolorna torde ursprungligen ha varit att utbilda vårdare för spädbarn och småbarn. Barnsköterskorna har dock i praktiken kommit att få ett mera vidsträckt arbetsområde. Genomgången barnsköterskeutbildning meriterar nu för anställning vid ett flertal institutioner med barn över späd- och småbarnsåldrarna och där barnen i många fall är fysiskt och/eller psykiskt handikappade eller missanpassade. Skolorna svarar således för närvarande i betydande utsträckning för utbildningen av vårdpersonal

för barnanstalter av skilda slag. Genomsnittligt 25 % av personalen vid de institutioner varom är fråga i denna utredning har barnsköterskeexamen.

Den teoretiska undervisningen är vid samtliga barnsköterskeskolor lika lång oavsett om kurstiden är 26, 30 eller 34 veckor. Praktiktidens längd varierar däremot beroende på vilka barninstitutioner som finns tillgängliga för skolornas praktiska undervisning. Såväl den teoretiska som den praktiska undervisningen är inriktad på vården av friska späd- och småbarn. Eleverna får endast viss orientering om barn i skol- och pubertetsåldrarna och om barn med beteenderubbningar. Någon utbildning i vård av fysiskt handikappade och psykiskt efterblivna barn meddelas inte.

Med den inriktning och utformning som barnsköterskeutbildningen har, ger den som enda utbildning inte de kvalifikationer som bör krävas för anställning vid institutioner, där inte endast späd- och småbarn utan även skolbarn och ungdom vårdas. Ofta är det också fråga om barn med svåra fysiska och psykiska handikapp.

I den grundläggande utbildningen bör därför enligt utredningens mening större utrymme än vad som nu är fallet i barnsköterskeundervisningen ges åt sådana ämnen som lek och sysselsättning, sång, rytmik, orientering om barn- och ungdomslitteratur etc. Grundläggande kunskaper om vanligast förekommande fysiska och psykiska avvikelser bör också meddelas.

Likaså är det angeläget med hänsyn till betydelsen av trivsel och god anda vid institutionerna att personalen har insikter om de speciella förutsättningar och krav som gäller för arbetet inom en barninstitution. Ämnen som anstaltspedagogik, samarbetspsykologi och mentalhygien bör därför ges tillräckligt utrymme i utbildningsprogrammet.

Enligt de av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställda undervisningsplanerna för samtliga barnsköterskeskolor i landet gäller för att bli antagen som elev att ha genomgått husmodersskola på en termin eller att kunna styrka sig äga motsvarande kunskaper. Vid många skolor har det emellertid visat sig, att på grund av den stora elevtillströmningen endast sådana elever som genomgått husmodersskola kunnat bli antagna till barnsköterskeutbildningen. I husmodersskolorna ingår såsom en väsentlig del av utbildningen sådana ämnen som sömnad, barnklädesvård och familjekunskap, vilka ämnen här är speciellt inriktade på hemmet och familjen. Dessa ämnen återkommer i barnsköterskeutbildningen med totalt 124 timmar och siktar till en fördjupning av kunskaperna. De representanter för barnanstalternas tillsynsmyndigheter med vilka denna fråga diskuterats har hävdat, att ämnena i husmoderskurser och barnsköterskekurser i många stycken sammanfaller och att därför den sammanlagda utbildningstiden för barnsköterskorna inte blir rationellt utnyttjad.

Det är givetvis önskvärt att all vårdpersonal har elementära kunskaper i matlagning, hushållsgöromål, sömnad m. m. eftersom på mindre anstalter vårdpersonalen också måste kunna utföra alla i ett hem förekommande sysslor. Husmodersskolorna får anses utgöra en god grund för vidareutbildning av blivande vårdpersonal. Genomgången husmodersskola eller på annat sätt förvärvade likvärdiga kunskaper bör därför gälla som krav för inträde i kurser för vårdpersonal. Med hänsyn därtill är det angeläget, att kurser som bygger på husmodersskola inte tar upp ämnen som behandlats i sådan i andra fall, än då de har speciell anknytning till den utvidgade undervisningen i bar-

navård. Båda kurserna bör alltså utgöra slutna enheter som är anpassade efter varandra så att dubbelläsning undvikes.

Barnsköterskeutbildningen ingår som ett led i utbildningen för vissa andra yrken än barnsköterskans. Sålunda har hittills avlagd barnsköterskeexamen krävts för inträde vid förskoleseminarier, socialt barnavårdsseminarium och barnavårdslärarseminarier. Ändrade uppfattningar om barnsköterskeskolornas lämplighet som grundutbildning för de två förstnämnda skolorna har emellertid kommit till uttryck därigenom, att förskoleseminarierna numera även mottar elever med utbildning i enbart spädbarnsvård. En sådan kortare utbildning meddelas av Sällskapet barnavård i Stockholm.

Sociala barnavårdsseminariet i Stockholm, som utbildar socialpedagoger (barnhemsföreståndarinnor), har från och med första elevintagningen 1962 i inträdesfordringarna strukit kravet på barnsköterskeexamen. Barnsköterskeskolornas avsaknad av undervisning om skolbarns- och pubertetsåldrarnas problematik har föranlett att som inträdeskrav i stället satts minst åtta månaders praktik från barninstitution eller ungdomsvårdsskola jämte minst två månaders praktik från institutionskök.

I inträdeskraven till barnavårdslärarseminarier ingår fortfarande avlagd barnsköterskeexamen.

Med hänsyn till utvecklingen inom den allmänna barnavården, som innebär att trots ökat omhändertagande i fosterhem barn med anpassningssvårigheter och andra rubbningar samt barn i högre åldrar i allt större utsträckning tas om hand vid institutioner, måste enligt barnanstaltsutredningens mening barnsköterskeutbildningen ges ett reformerat innehåll om utbildningen skall bli lämpad som grundutbildning för all vårdpersonal vid de institutioner som underkastas barnanstaltsutredningens granskning. En sådan reformerad utbildning synes även kunna fylla de krav på utbildning som gäller för anställning vid vissa andra institutioner, i privathem samt för inträde vid ovannämnda seminarier.

Frågan om barnsköterskeutbildningen som grundutbildning för vårdpersonal vid barnanstalter och som förutbildning till andra yrken än barnsköterskans kommer mera ingående att behandlas i kapitel III.

Sällskapet barnavårds kurs i spädbarnsvård. Kursen som drives av en privat stiftelse saknar statligt stöd. Utbildningstiden är som nämnts fyra månader och utbildningskapaciteten 100 elever per år. Kursprogrammet är icke godkänt av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Utredningen anser icke kursen vara tillräcklig för barnsköterskor vid barnanstalter av skilda slag med hänsyn till den ensidiga inriktningen på spädbarnsvård.

Grundkurs för vård av psykiskt efterblivna. Vid dessa grundkurser för vård av psykiskt efterblivna, som omfattar 110 timmars teoretisk undervisning under en kurstid av 18, 20 eller 22 veckor och som bedrives på fyra platser i landet, utbildas årligen omkring 60 vårdbiträden. Kurserna pågår under hel- eller deltid. Inträdeskraven är att vara fyllda 18 år samt att kunna förete friskintyg.

Genomgången kurs jämte två års väl vitsordad tjänstgöring vid institution för psykiskt efterblivna jämställes ur meritsynpunkt med barnsköterskeutbildning i fråga om inträde i yrkeskurs för utbildning av vårdarinnor till institutioner för psykiskt efterblivna.

Från skolöverstyrelsen, som är tillsynsmyndighet för landets särskolor, har under hand framhållits att kursin-

nehållet icke är helt avpassat efter de kunskapskrav som bör uppställas för personalen vid anstalter för psykiskt efterblivna. Sådana ämnen som hemvårdslära och familjekunskap anses kunna slopas som självständiga ämnen och en begränsad undervisning häri inläggas i övriga ämnen. Undervisningen i kostlära anses också kunna inskränkas till en allmän orientering under två timmar. I stället för de här nämnda ämnena framhåller skolöverstyrelsen att undervisning bör meddelas i mentalhygien med elementär psykiatri, abnormvårdens organisation, sysselsättning och arbetsterapi samt musik, sång, tal- och röstvård med sammanlagt 34 timmar. Det ändrade kursinnehållet har förutsatts kunna inrymmas i det totala timantalet 110.

De vårdbiträden vid institutioner för psykiskt efterblivna som har yrkesutbildning, har så gott som undantagslöst genomgått grundkurs för vård av psykiskt efterblivna. Utbildningskapaciteten vid grundkurserna motsvarar inte på långt när behovet. Vid många särskolor och vårdhem är därför i allmänhet samtliga vårdbiträdestjänster besatta med personal som saknar utbildning. Någon större arbetskraftsbrist föreligger inte. Detta kan ha sin grund i att några kvalifikationskrav inte kunnat uppställas vid rekrytering av personal därför att lämpliga utbildningsmöjligheter saknats eller funnits i för liten utsträckning.

Därest nuvarande organisation och differentiering ifråga om utbildning av vårdpersonal skulle bibehållas, vore det angeläget att ytterligare kurser komme till stånd och att kurserna finge ett med hänsyn till vårduppgifterna rätt avvägt innehåll. En större spridning av de här relaterade grundkurserna till särskolor och vårdhem vore då att rekommendera. Vad kursinnehållet beträffar anser utredningen, att det med hänsyn till elevernas förutbildning och arbetsuppgifter som vårdbiträden icke synes möjligt att slopa eller göra inskränkningar i några kursämnen, då kurserna visat sig i huvudsak fylla de krav på utbildning, som bör ställas på ett vårdbiträde. En utvidgning av kursinnehållet vore däremot att rekommendera. Med hänsyn till den utomordentliga vikt som utvecklingsträningen måste tillmätas för det klientel varom här är fråga, vore det särskilt angeläget att vårdpersonalen finge en viss utbildning i sysselsättningsterapi och arbetsträning. Ett utökat timantal i undervisning i nyssnämnda ämnen borde därför övervägas.

Såväl överstyrelsen för yrkesutbildning som tillsynsmyndigheterna för här ifrågavarande vårdområde hävdar, att såsom kvalifikation för vårdbiträdesyrket måste barnsköterskeutbildningen om 26, 30 eller 34 veckor värderas högre än nämnda grundkurs om 110 timmars teoretisk undervisning under en praktiktjänstgöring på institution för psykiskt efterblivna om 18, 20 eller 22 veckor.

Utredningen finner att grundkurserna med hänsyn till barnsköterskeutbildningens nuvarande innehåll *i dagens utbildningsläge* fyller ett synnerligen stort behov, särskilt med tanke på att elever till kurserna rekryteras bland redan anställd vårdpersonal. Möjligheterna att grundutbilda vårdpersonal inom andra områden i dessa kurser är emellertid med hänsyn till kursinnehållet begränsade. Möjligen kan kurserna utöver att betjäna specialområdet tänkas som grundutbildning för vårdpersonal vid epileptikeranstalter. Enligt medicinalstyrelsens betänkande av år 1955 om epileptikervården framhålles detta område vara alltför begränsat för att dess vårdpersonal skall kunna utbildas i sär-

skild ordning. Denna personalgrupp angavs därför böra utbildas vid de kurser som anordnas för personal för psykiskt efterblivna.

Utredningen vill visserligen som sin mening framhålla, att klientelet vid epileptikeranstalter och institutioner för psykiskt efterblivna uppvisar stora olikheter. Utredningen är dock införstådd med att utbildningen av epilepsivårdens personal bör samordnas med utbildning för personal inom andra vårdområden. Här förtjänar påpekas att vid Vilhelmsro epilepsisjukhus i Jönköping en elevkurs motsvarande grundutbildningskurs vid mentalsjukhus pågått under år 1961. Kursen kommer enligt uppgift från medicinalstyrelsen icke att upprepas på Vilhelmsro utan i stället sammanföras med grundutbildningskurs vid något mentalsjukhus.

Yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna. Vårdpersonalen vid institutioner för psykiskt efterblivna utgöres av vårdbiträden, barnsköterskor och vårdarinnor. Vårdarinnorna förestår vården av en grupp barn och intar ställning som arbetsledare.

Vid yrkeskurserna för vård av psykiskt efterblivna, som bedrives på fyra platser i landet, utbildas årligen omkring 55 vårdarinnor. Inträdeskraven är att ha genomgått 1) barnsköterskeutbildning eller 2) grundkurs för psykiskt efterblivna och ha två års väl vitsordad tjänstgöring vid institution för psykiskt efterblivna samt att 3) efter genomgången yrkeskurs vara fyllda 19 år.

Elever till kurserna rekryteras från hela landet. Sålunda annonseras t. ex. kursen i Västerbotten i samtliga norrlandslän. Hösten 1961 kunde emellertid denna kurs som tar emot åtta elever endast med svårighet fyllas. Anledningen härtill anges vara kravet på förutbildning och att eleverna inte erhåller lön under utbildningstiden. De övriga kurserna i landet har inte haft några elevrekryteringssvårigheter.

I dessa kurser meddelas en specialutbildning (yrkeskurs). Då utbildningskapaciteten är låg saknar flertalet vårdarinnor denna utbildning och eftersom kursverksamheten inte pågått någon längre tid har inte tillräckliga erfarenheter av ämnesval och kursinnehåll hunnit vinnas.

Utredningen anser att kurserna i huvudsak fyller de krav som bör uppställas på en yrkeskurs för utbildning av vårdpersonal. Det är därför angeläget att utbildningskapaciteten ökas så att såväl de som skall nyanställas som redan anställd personal kan erhålla en för arbetsuppgifterna lämpad utbildning. En överenskommelse har träffats mellan å ena sidan Svenska landstingsförbundet och Svenska stadsförbundet och å andra sidan Svenska kommunalarbetareförbundet, vilken innebär att vårdarinna med genomgången yrkeskurs placeras en lönegrad högre än vårdarinna utan sådan utbildning. Därigenom bör rekryteringen till kurserna kunna underlättas.

Med viss justering av kursinnehållet, viss ändring av inträdesfordringarna, som dock måste innefatta krav på en lämplig grundutbildning, och en ökning av utbildningskapaciteten synes sålunda dessa kurser även framgent ha en stor uppgift att fylla när det gäller att utbilda vårdpersonal bland psykiskt efterblivna. Utredningen återkommer närmare härom i kapitel IV.

Institutionsbarnsköterskekurs. För tillträde till kurser för institutionsbarnsköterskor krävs genomgången barnsköterskeutbildning. Kurserna är därför att betrakta som yrkeskurser. Institutionsbarnsköterskorna erhåller i allmänhet anställning vid daghem och lasarettens barnavdelningar. De allmänna kurserna ger fördjupade insikter i vår-

den av späd- och småbarn under en kurstid av 22 veckor med i medeltal 90 timmar teoretisk undervisning. I institutionsbarnsköterskekurserna för sjuka barn meddelas praktisk och teoretisk undervisning i vården av sjuka spädbarn, småbarn och skolbarn. Personal med denna utbildning förekommer endast undantagsvis på de barnanstalter varom är fråga i denna utredning.

De allmänna institutionsbarnsköterskekurserna tillkom för att i första hand barnhemmen skulle kunna få kvalificerad vårdpersonal. Bristen på utbildad arbetskraft överhuvudtaget inom vårdyrkena har dock kommit att medföra, att institutionsbarnsköterskorna erhållit anställningar framför allt vid daghem och sjukhus. I den mån de anställts vid barnhem har det varit i någon ledande ställning. Som yrkeskurs för personal vid barnhem i allmänhet synes kursen inte helt fylla de krav som bör uppställas, då undervisningen inte i erforderlig utsträckning är inriktad på utvecklingspsykologi och den problematik som sammanhänger med skolbarns- och pubertetsåldrarna. För de mer kvalificerade uppgifterna vid spädbarnshem, daghem och barnhemmens småbarnsavdelningar torde kurserna dock ha en funktion att fylla.

Institutionsbarnsköterskekurserna för sjuka barn torde företrädesvis vara lämpade för sjukhusens personal.

Anstaltspedagogisk kurs för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär. De anstaltspedagogiska kurserna för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär, vilka är att betrakta som yrkeskurser, har tillkommit för att tillgodose behovet av utbildning för vårdpersonal vid psykopatbarnhem och behandlingshem inom den psykiska barna- och ungdomsvården. Inträdesfordringarna är sådana, att personer med väl vitsordad tjänstgöring bland barn och ungdom kan söka till kurserna. Med den goda psykologiska och pedagogiska inriktning som kursprogrammet fått synes detta med vissa justeringar kunna läggas till grund för en yrkeskurs lämpad för vårdpersonal vid hem för barn med beteenderubbningar såsom vissa upptagningshem, specialhem och behandlingshem m. fl. institutioner. Som motivering härför kan anföras det mera svårbehandlade klientel som efter den nya barnavårdslagens ikraftträdande är att vänta på upptagningshem och specialhem.

Till denna fråga återkommer utredningen närmare i kapitel IV.

Skolöverstyrelsens kursverksamhet. Skolöverstyrelsen är den enda av de statliga tillsynsmyndigheterna för barnanstalter, som i egen regi driver kursverksamhet för vårdpersonal. Kurserna, som anordnas för den anställda personalen vid blind- och dövskolor m. m., är om än något oegentligt att betrakta som fortbildningskurser med hänsyn till både kurstidens längd och kursinnehållet. Någon annan uppläggning av kurserna synes emellertid inte vara möjlig, så länge en lämplig grundutbildning saknas för de vårdområden varom här är fråga. Under nuvarande omständigheter är det därför till fördel, att kurserna innehåller vissa moment av mera allmänt innehåll för vårdarbete bland barn och ungdom. En fast organiserad grundutbildning skulle emellertid göra det möjligt att mera ge kurserna karaktär av orienteringskurser eller hellre yrkeskurser. Fördjupade studier i de speciella vårdområdenas problem skulle därvid möjliggöras och fler kurser skulle måhända också kunna anordnas. Med tanke på behovet av vidareutbildning för denna personalgrupp vore det önskvärt, att kurserna kunde förekomma oftare än vad som är fallet;

Förekomsten av utbildad vårdpersonal

Personalgrupper som omfattas av utbildningsöversynen

Vårdområde	*Tjänster*	*Antal*
Skolor för blinda	Vårdare	16
	Skötare	29
Skolor för döva och hörselskadade	Vårdare	45
	Vårdarinnor	4
	Barnsköterskor	8
	Vårdbiträden	1
Epileptikeranstalter	Skötare	29
	Vårdarinnor	4
	Barnsköterskor	2
	Vårdbiträden	14
Inst. för psykiskt efterblivna	Vårdare	41
	Skötare	8
	Vårdarinnor	472
	Barnsköterskor	175
	Vårdbiträden	1 315
	Underskötare	31
	Fritidsledare	4
Psykopatbarnhem	Vårdare	9
	Barnsköterskor	3
	Vårdbiträden	1
	1:e vårdare	3
	Fritidsassistenter	2
	Stugföreståndare	10
	Assistenter	10
	Bitr. assistenter	15
Vanföreanstalter	Vårdare	3
	Vårdarinnor	10
	Barnsköterskor	27
	Vårdbiträden	42
	Underskötare	1
	Sjukvårdare	2
	Nattvakter	3
Barnhem	Barnsköterskor	617
	Vårdbiträden	332
Elevhem för skolbarn	Vårdbiträden	47
Elevhem för nomadbarn	Vårdbiträden	26
	Summa	3 361

något som dock hittills tycks ha stupat på bristande medel i skolöverstyrelsen. Ett större kursdeltagande skulle säkerligen kunna förväntas, om personalen i likhet med vad som t. ex. sker inom den av flera landsting bedrivna utbildningen av vårdpersonal för psykiskt efterblivna finge delta i kurserna med bibehållna löneförmåner. Som det nu är ordnat nödgas personalen avstå en del av sin semester för att kunna genomgå kurserna. Genomgången kurs medför icke heller några ändrade lönevillkor för personalen.

Övrig kursverksamhet. Såvitt utredningen funnit förekommer inte för de olika barnanstalterna några utbildningskurser, som står utanför överstyrelsens för yrkesutbildning överinseende. Undantag utgör dock den orienteringskurs som en gång hållits vid Stockholms läns landstings särskola och vårdhem för psykiskt efterblivna i Upplands Väsby och Sällskapet barnavårds kurs i spädbarnsvård. Om förstnämnda kurs kan i stort sett sägas detsamma som om skolöverstyrelsens fortbildningskurser, nämligen att så länge grundutbildningen är eftersatt, fyller en orienteringskurs med betydande inslag av mera allmänt innehåll för vårdyrkena en stor uppgift. Samtidigt ger kursen en viss orientering om det speciella vårdområdet. Det är önskvärt, att detta slag av kurser får en större spridning på alla barnanstalter i avvaktan på att en effektiv grundutbildning för de olika vårdområdena kan organiseras och sättas igång. Sedan synes kurserna på de enskilda anstalterna mera böra ges karaktär av fortbildningskurser.

Vårdpersonalens utbildning

Vid *skolor för blinda* (45 anställda) saknar vårdpersonalen i allmänhet särskild utbildning för sina arbetsuppgifter. Av den under de senaste två åren nyanställda personalen (8) har emellertid sex vårdare och skötare haft barnsköterskeutbildning. Då lämplig såväl grund- som specialutbildning ej finns organiserad för ifrågavarande personal, har några formella kompetenskrav ej kunnat uppställas vid nyanställning.

Några svårigheter att nyrekrytera personal föreligger ej. Personalomsättningen är årligen omkring 9 %.

För vårdpersonal vid *skolor för döva* (58 anställda) kan personalsituationen betecknas vara densamma som beträffande blindskolorna. Personalen saknar egentlig yrkesutbildning. Personalomsättningen är årligen omkring 10 %. Av tio nyanställda under de senaste två åren har två haft barnsköterskeexamen, en husmodersskola, fyra hemvårdarinnekurs och en praktisk sjukvårdsutbildning medan två helt saknat utbildning. Vissa svårigheter att rekrytera personal synes råda speciellt vid perifert belägna anstalter med svårskött klientel såsom exempelvis vid skol- och arbetshemmet å Mogård.

Inom *epileptikervården* (49 anställda) saknar 11 skötare speciell utbildning för sina arbetsuppgifter medan 18 har genomgått lägre kurs i mentalsjukvård. Barnsköterskorna har barnsköterskeexamen, vårdbiträdena saknar utbildning och av fyra vårdarinnor har två särskild utbildning. Personalomsättningen är ringa och svårigheter med personalrekrytering uppges ej föreligga.

Vid *institutioner för psykiskt efterblivna* (2 046 anställda) saknar flertalet vårdarinnor yrkesutbildning. Av 213 nyanställda under de senaste två åren har dock 106 haft någon form av utbildning, vanligtvis barnsköterskeexamen eller yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna. Enligt gällande kollektivavtal åligger det vårdarinna att närmast under sjuksköterska, förestån-

dare eller lärarpersonal självständigt och stadigvarande handha ansvaret för grupper av intagna eller för särskild avdelning. Vårdarinna, som genomgått grundkurs i vård av psykiskt efterblivna ävensom yrkeskurs för utbildning av vårdarinnor vid anstalt för psykiskt efterblivna är placerad en lönegrad högre än vårdarinna utan sådan utbildning. Samtliga barnsköterskor är examinerade från barnsköterskeskolor. Gruppen vårdbiträden, som är den största arbetstagargruppen inom vårdområdet, saknar så gott som helt yrkesutbildning. Endast i undantagsfall förekommer att vårdbiträden har barnsköterskeutbildning. Ett antal biträden har genomgått grundkurs för vård av psykiskt efterblivna. På grund av den låga utbildningskapaciteten i nyssnämnda grundkurser och yrkeskurser för vård av psykiskt efterblivna kan ett utbildningskrav inte upprätthållas.

Personalomsättningen bland vårdbiträdena uppgår årligen till omkring 27 % och av 726 nyanställda under de senaste två åren har endast 69 haft någon form av yrkesutbildning. Personalomsättningen bland vårdarinnorna uppgår till omkring 22 % per år. Några större svårigheter att rekrytera personal till vårdhem och särskolor uppges ej föreligga.

Vårdpersonalen vid *psykopatbarnhem* (53 anställda) har varierande kunskaper för sina arbetsuppgifter. Fastställda kompetenskrav saknas. Den manliga personalen uppges ofta sakna särskild utbildning. Den rekryteras bland personer som arbetat inom ideella organisationer, söker praktikanttjänstgöring etc. Kvinnliga vårdare har ofta folkhögskoleutbildning eller barnsköterskeexamen. Den enda egentliga utbildningskurs som finns för denna personalgrupp är den anstaltspedagogiska kursen för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär, vilken kurs drives av Stockholms stads barnsköterskeskola vid Barnbyn Skå och av Örebro läns landstings yrkesskola i Örebro. Personalomsättningen kan uppskattas till drygt 30 % per år.

Vid *vanföreanstalterna* (88 anställda) saknar vårdpersonalen i huvudsak särskild utbildning med undantag av barnsköterskorna. Personalomsättningen är ringa — omkring 5 % per år — och rekryteringssvårigheter uppges ej föreligga. Några formella kompetenskrav för att vinna anställning med vårdande uppgifter finns inte uppställda.

Av vårdpersonalen vid *barnhemmen* (950 anställda) har drygt 600 avlagt barnsköterskeexamen. Barnhemsbiträdena saknar egentlig utbildning. Många av dem har emellertid genomgått husmodersskola. Några kompetenskrav för anställning som biträde finns inte uppställda. Endast i undantagsfall tjänstgör personer med barnsköterskeexamen som biträden. Personalomsättningen per år bland barnsköterskorna är 35 % och bland biträdena drygt 30 %. Några svårigheter med personalrekrytering uppges ej föreligga.

Vårdbiträden vid *elevhem för skolbarn* och *elevhem för nomadbarn* (73 anställda) saknar helt utbildning. Någon annan vårdpersonal vid sidan av föreståndarinnorna finns inte. Personalomsättningen är omkring 25 % per år och några svårigheter med att nyanställa personal uppges inte föreligga.

Initiativ för utbildning av vårdpersonal

Frågan om utbildning av vårdpersonal inom anstaltsväsendet har, bortsett från de olika initiativ som huvudmännen för anstalterna tagit för en förbättrad personalutbildning, under en följd av år uppmärksammats av berörda statliga myndigheter, ett flertal statliga utredningar om vård av fysiskt och psykiskt

handikappade samt i olika sammanhang i riksdagens båda kamrar.

Sålunda har socialstyrelsen i en utredning år 1950 om utbildning av föreståndarinnor vid ålderdomshem erinrat om att det enligt styrelsens mening finns ett stort behov av en samordnad utbildning för vårdpersonal vid olika vårdanstalter såsom vid barnhem, ålderdomshem, ungdomsvårdsskolor, alkoholistanstalter m. fl. Det framhölls, att denna utbildning i hög grad är splittrad och att det därför är önskvärt att utbildningen för de skilda kategorierna sammanföres till en gemensam undervisningsanstalt. Vid en sådan skulle förutom kurser för vårdpersonal kompletterande kurser kunna anordnas för redan utbildad, mera kvalificerad personal. Socialstyrelsen, som ansåg att en central, statlig utbildning av olika slags vårdpersonal vore av utomordentlig betydelse för socialvården, föreslog, att en utredning om denna fråga snarast skulle igångsättas.

Socialstyrelsen har jämväl i en år 1952 avgiven utredning med förslag angående utbildning av föreståndare vid barnhem anfört följande:

»En fråga som under utredningens gång varit aktuell är möjligheten till utbildning av personal vid anstalter för barn. Styrelsen har tidigare påpekat önskvärdheten av att all personal, som direkt har hand om anstaltsbarn, borde ha speciell utbildning för detta ändamål. Detta önskemål går ännu så länge ej att realisera, men spörsmålet uppkommer om man icke kunde ge den underordnade personalen en kortare utbildning. Socialstyrelsen har diskuterat möjligheten av att planlägga en grundkurs vid barnavårdspedagogiska institutet, så att den även skulle kunna utgöra en kortare utbildning för anstaltsbarnsköterskor. Vid utarbetande av kursplaner har detta emellertid visat sig praktiskt ogenomförbart.»

Någon utbildning av underordnad vårdpersonal vid barnanstalter har icke organiserats i samband med utbildningen av socialpedagoger, vilken är förlagd till sociala barnavårdsseminariet i Stockholm.

Även 1951 års sinnesslövårdsutredning ägnade i sitt betänkande del III, som avgavs i april 1955, personalutbildningsfrågorna en ingående uppmärksamhet. De yrkeskurser och grundkurser för vård av psykiskt efterblivna för vilka här redogjorts och som drives av Stockholms stad, Skaraborgs-Älvsborgs, Örebro, Västernorrlands och Västerbottens läns landsting skisserades sålunda i nämnda utredning.

Medicinalstyrelsens delegation för epileptikervården har i sitt år 1955 avgivna betänkande »Epileptikervården» uppmärksammat utbildningsfrågan men konstaterat, att vårdpersonalen vid epileptikeranstalterna är alltför fåtalig för att man skulle kunna tänka sig en särskild kursmässig utbildning för dem. Delegationen föreslog därför, att epileptikeranstalternas personal skulle få tillträde till samtliga de av 1951 års sinnesslövårdsutredning föreslagna utbildningsmöjligheterna.

Mentalsjukvårdsdelegationen behandlade i sitt år 1958 avgivna betänkande om behandlingshem och mentalsjukhem för barn och ungdomar frågan om utbildning av underordnad vårdpersonal vid sådana institutioner och konstaterade, att lämplig utbildning för denna personal saknades. Delegationen föreslog därför, att utbildningskurser om 22 veckor skulle anordnas för vårdare av barn med fysiska och psykiska handikapp. Beträffande barnhemmen för varaktig vård (numera specialhem) anförde delegationen, att det är önskvärt, att sådan vårdpersonal anställes som inte endast är »väl förtrogen med barnavård» utan som äger god erfarenhet av vård av psykiskt störda barn, förvärvad t. ex. under ett halvt års praktik vid

en barnpsykiatrisk avdelning eller ett års tjänstgöring vid anstalt för psykopatiska och nervösa barn.

Kommittén för ungdomsvårdsskolorna upptog i sitt år 1959 avgivna betänkande om verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna frågan om utbildning av de personalgrupper, som förekommer vid dessa anstalter. Kommittén anförde därvid, att bristen på lämpliga utbildningsmöjligheter för vård- och tillsynspersonalen länge varit kännbar och att nyanställd vårdpersonal i regel saknade utbildning för sitt arbete. Kommittén, som ansåg det vara angeläget att frågan om lämplig grundutbildning för dessa personalgrupper snarast löstes rekommenderade, att socialstyrelsen i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning finge undersöka möjligheterna att organisera en gemensam grundutbildning för vård- och tillsynspersonalen inom flera vårdområden. En annan lösning, som kommittén ansåg böra övervägas, vore en viss utvidgning av sociala barnavårdsseminariets verksamhet.

År 1961 diskuterades frågan om personalutbildning i riksdagens båda kamrar i samband med behandlingen av likalydande motionerna I:443 och II:516 angående utredning för att få till stånd en rationellt ordnad gemensam grundutbildning för underordnad vårdpersonal inom fångvård, nykterhetsvård, ungdomsvårdsskolor m. fl. vårdgrenar. Huvudmotivet för en sådan utbildning angavs vara att större rörlighet skulle kunna skapas bland vårdpersonalen inom dessa vårdgrenar och utbildningen skulle kunna anordnas på ett långt mera rationellt sätt än som då var fallet i den vårdgrensvis och ofta sporadiskt förekommande kursverksamheten för vårdpersonal. Motionerna avslogs emellertid varvid riksdagen dock förutsatte, att Kungl. Maj:t skulle ägna frågan fortsatt uppmärksamhet och att de åtgärder som kunde anses erforderliga för en effektivisering av personalutbildningen skulle redovisas i samband med de årliga förslagen om medelsanvisning för ändamålet.

Kungl. Maj:t bemyndigade den 5 maj 1961 chefen för civildepartementet att tillkalla en beredning med uppdrag att göra en översyn av den av staten bedrivna personalutbildningen m. m. En sådan översyn hade ansetts erforderlig med hänsyn till dels den omfattande tjänstemannautbildning som staten bedriver som arbetsgivare, dels att någon närmare samordning av den verksvis bedrivna utbildningsverksamheten inte förekom.

Enligt de allmänt utformade direktiven skall beredningen till en början skaffa sig en överblick i stora drag av den avsedda utbildningens art, målsättning och omfattning, av utbildningens organisation, lärarfrågor, utbildningsmetoder, elevurval osv. På grundval härav bör beredningen principiellt överväga, vilka möjligheter till en ändamålsenlig samordning av utbildningen, som kan föreligga, samt vilka åtgärder i övrigt som kan vara ägnade att rationalisera och effektivisera utbildningen. Beredningen bör särskilt överväga frågan huruvida behov föreligger av att hithörande spörsmål sammanhålles centralt och, om så skulle anses ändamålsenligt, i vilken organisatorisk form detta bör ske.

Personalutbildningsberedningen har framlagt ett förslag om gemensam aspirantutbildning för vårdpersonal vid fångvårdens, nykterhetsvårdens och ungdomsvårdens anstalter. En sådan utbildning som skall omfatta gemensamma ämnen för de tre vårdområdena är beslutad. Den skall följas av intern fortbildning inom resp. vårdområde under 14 dagar.

Beredningens kompetensområde omfattar utbildningsfrågor för den statligt anställda personalen. Beredningen har dock icke övervägt att uppta till behandling utbildningsfrågor för personal vid skolor för blinda, skolor för döva, skol- och yrkeshemmen i Salbohed och Vänersborg samt nomadskolehemmen, för vilka barnanstalter staten står som huvudman.

Den stora aktualitet personalutbildningen för anstalternas vårdpersonal fått belyses även av en den 16 oktober 1961 daterad framställning från Svenska landstingsförbundets styrelse till chefen för socialdepartementet om att sådana åtgärder måtte vidtagas från statens sida, att lämplig utbildningsverksamhet för personal på barnhem kan igångsättas. Förbundsstyrelsen anför bl. a., att utbildningen av personal för de barnhem, som skall mottaga ett svårfostrat och besvärligt klientel, icke kan ordnas genom ett enskilt landstings försorg och knappast heller genom ett samarbete mellan angränsande landsting. Det anses därför nödvändigt att staten vidtar åtgärder för att få till stånd en lämplig utbildning för denna personal.

Skrivelsen har av Kungl. Maj:t överlämnats till barnanstaltsutredningen att beaktas vid utredningen om utbildning av vårdpersonal.

KAPITEL III

Gemensam grundutbildning

Enligt direktiven till barnanstaltsutredningen om utredning av frågan om förbättrad utbildning för vårdpersonal vid barnanstalter har utredningen att överväga, om det är möjligt och lämpligt att anordna gemensam grundutbildning för personal vid skilda slag av institutioner, eventuellt i förening med påbyggnad inom varje specialområde.

Såsom i föregående kapitel anförts är tanken på en gemensam grundutbildning för personal inom vårdyrken inte ny. Frågan togs år 1950 upp av socialstyrelsen, som rekommenderade en gemensam utbildning för vårdpersonal vid olika vårdanstalter såsom vid barnhem, ålderdomshem, ungdomsvårdsskolor, alkoholistanstalter och fångvårdsanstalter. Sedan dess har frågan aktualiserats i ett flertal statliga utredningar och i riksdagsmotioner. Någon sådan gemensam utbildning har dock aldrig kommit till stånd.

Det ingår icke i utredningens direktiv att utreda personalutbildningsbehovet inom andra vårdområden än för barnanstalter. Flera skäl synes också kunna anföras mot en gemensam grundutbildning för all vårdpersonal, särskilt som klientelet på anstalter för vuxna och barn uppvisar en betydande skillnad. Ifråga om barnen gäller det i stor utsträckning att ersätta den fostran som annars sker i hemmen. Barn är vidare mera mottagliga för påverkan och känsliga för intryck än vuxna. Visserligen kan också anföras att det finns vissa gemensamma arbetsuppgifter och förhållanden, som skulle kunna motivera, att en gemensam grundutbildning för vårdpersonal på skilda anstalter anordnas. Det torde emellertid endast vara ett fåtal och till sin betydelse relativt underordnade ämnesområden som skulle kunna sammanfalla i en utbildning organiserad för vården av såväl barn som vuxna. Med hänsyn till ovannämnda omständigheter och till det stora utbildningsbehovet för vårdpersonal enbart vid barnanstalter avvisar utredningen tanken på en grundutbildning, som omfattar alla vårdområden.

Kommunala fackskolor

Utredningen har även diskuterat vilken betydelse de planerade *kommunala fackskolorna* kan få för utbildningen av vårdpersonal.

1957 års skolberedning har i sitt år 1961 avgivna betänkande Grundskolan (SOU 1961:30) framfört förslag om en ny skolform nämligen frivilliga kommunala, tvåårigа *fackskolor*. Dessa skall bygga på grundskolan men dock inte tidsmässigt eller organisatoriskt vara direkt anslutna till denna. Dessa skolor föreslås bli av fyra slag med anknytning till olika linjer i grundskolan, en humanistisk, en teknisk, en merkantil och en social-ekonomisk fackskola. Den sistnämnda fackskolan är av visst intresse vid planeringen av utbildning för vårdpersonal vid barnanstalter.

Den social-ekonomiska fackskolan skall enligt beredningens förslag ha till uppgift att på den obligatoriska skolans grund ge eleverna ökad allmänbildning samt en utbildning som förbereder för sådana uppgifter inom yrkesliv och fritidsverksamhet som i särskilt hög grad innebär kontakt med människor. Genom ett system av tillvalsämnen skall denna fackskola bereda spelrum för olika yrkes- och begåvningsinriktningar bland eleverna samt ge tillfälle att odla estetiska och praktiska intressen.

I den särskilda läroplansvolym som skolberedningen framlagt, ingår också ett preliminärt förslag till läroplaner för fackskolor. I en tablå över lämpliga tillvalsämnen för olika yrkesområden för vilka den social-ekonomiska fackskolan förutsättes meritera, anges skolan vara särskilt lämplig för exempelvis undersköterskor, vårdpersonal för psykiskt efterblivna och institutionsbarnsköterskor.

För ytterligare bearbetning av skolberedningens förslag till läroplaner för fackskolor jämte vissa andra spörsmål av betydelse för fackskolornas utformning har departementschefen, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 12 april 1962, tillkallat tio sakkunniga.

Riksdagen har den 25 maj 1962 vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition angående reformering av den obligatoriska skolan m. m. beslutat att fackskolor skall upprättas i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som angetts av skolberedningen. Riksdagen kommer emellertid senare att få ta ställning till fackskolornas definitiva utformning.

Fackskolorna förutsättes komma att upprättas efter beslut av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall, försöksvis tidigast fr. o. m. höstterminen 1963. Organisationen bör därefter få genomföras mera allmänt med början omkring år 1965.

Den social-ekonomiska fackskolan kommer i motsats till den tekniska och merkantila fackskolan inte att ge eleverna en helt yrkesinriktad utbildning utan snarast en allmänbildningskompetens på mellannivå. Samma förhållande gäller den humanistiska fackskolan. Den social-ekonomiska fackskolan får därför i särskilt hög grad betraktas som ett komplement till grundskolereformen och som en god förberedande utbildning för yrken som medför kontakt med människor, bland andra barnavårdarens.

Utredningen redovisar i föreliggande betänkande ett förslag till grundutbildning för vårdpersonal vid barnanstalter. Såsom riktlinje för utredningen har därvid gällt, att grundutbildningen i första hand skall vara utvecklingspsykologiskt orienterad och inriktad på att bibringa eleverna förmågan att fungera gentemot barnen på ett riktigt sätt. Dessa intentioner kräver, att den praktiska och teoretiska utbildningen i möjligaste mån anordnas parallellt. Den på vården av barn mycket specialinriktade grundutbildning, som utredningen anser vara erforderlig för vårdpersonalen om anstaltsvården skall få sitt rätta innehåll, torde enligt utredningens mening icke kunna inrymmas i den social-ekonomiska fackskolan, då huvudsyftet med denna är att ge eleverna allmänbildningskompetens.

Utredningen anser det vara angeläget, att den otillfredsställande personalutbildningssituationen vid landets barnanstalter snarast förbättras. Tidpunkten för ett mera allmänt genomförande av fackskolorna är oviss, läroplanernas definitiva utformning är inte fastställd och gränsdragningen mellan den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan kan komma att bli en annan än den som redovisats av skolberedningen. Med hänvisning till dessa för

dagen ovissa faktorer och till de betänkligheter som utredningen anfört beträffande möjligheterna att inordna en för barnanstalternas vårdpersonal adekvat kursplan i fackskolan, har utredningen i sitt arbete icke tagit hänsyn till den social-ekonomiska fackskolans eventuella framtida betydelse som utbildningsfaktor för vårdpersonal vid barnanstalter.

Motiv för en gemensam grundutbildning för vårdpersonal vid barnanstalter

Granskningen av nuvarande kursverksamhet för utbildning av vårdpersonal har visat, att utbildningen till längd och innehåll bör läggas om och utbyggas för att personalen bättre skall kunna uppfylla de krav man idag ställer på vården inom de här behandlade områdena. Utbildningskapaciteten måste ökas och inom många områden, där utbildningsvägar saknas, nya kurser tillkomma om förhållandena skall bli tillfredsställande.

En utbildningsverksamhet där varje kurs anpassades efter ett speciellt vårdområde skulle i konsekvens med kursverksamhetens hittillsvarande uppläggning innebära, att många nya, olika kurser finge igångsättas om en verklig förbättring av barnanstalternas personalsituation skulle ernås. Kurser finge sålunda organiseras för varje vårdområde, vars personal är av sådan omfattning, att elevunderlaget för kurserna kunde bedömas vara tillräckligt.

Fördelarna med en vårdgrensvis anordnad kursverksamhet ligger främst däri, att kurserna kan ges det innehåll, som är det mest lämpliga för vårduppgifterna inom varje arbetsområde. Samspelet mellan teori och praktik i kurserna kan utformas på ett tämligen fritt sätt med största möjliga hänsynstagande till utbildningsinstitutionernas resurser och utbildningstiden kan nedbringas genom att antalet ämnen blir tämligen begränsat. Nackdelarna med en sådan organisation av personalutbildningen är emellertid enligt utredningens mening uppenbara. Sådana omständigheter som lärarbrist, svårigheter med elevrekrytering, begränsade möjligheter till personalomflyttningar mellan olika institutioner, bristande effektivitet och samordning av utbildningen samt ekonomiska överväganden talar för att andra vägar bör beträdas, när det gäller att skapa möjligheter för landets barninstitutioner att få kvalificerad vårdpersonal. Härvid bör främst alternativet med en gemensam grundutbildning granskas.

En gemensam grundutbildning erbjuder många fördelar. Bland annat bör en sådan utbildningsform kunna göra det möjligt att på ett tidigt stadium avgöra, om en elev har de personliga egenskaper, som överhuvudtaget gör vederbörande lämplig för vårduppgifter. Vidare får eleven möjligheter att före fortsatt utbildning praktisera inom olika vårdområden. Rekryteringsbasen för olika befattningar kan vidgas och en gemensam grundutbildning kan underlätta för vårdpersonalen att flytta från ett vårdområde till ett annat. Ökade förutsättningar till rörlighet inom de vårdområden varom här är fråga torde ur personalens synpunkt vara av värde och kunna medföra bättre utvecklings- och befordringsmöjligheter. Större möjligheter till personalomflyttningar synes även kunna underlätta en smidig anpassning efter ett varierande personalbehov och är otvivelaktigt en värdefull stimulansfaktor för vårdarbetet i stort.

Jämförd med en vårdgrensvis organiserad grundutbildning bör en gemensam grundutbildning kunna anordnas

på ett rationellt och kostnadsbesparande sätt i avseende på lokaler, undervisningsmateriel etc. Den torde också i vissa fall kunna minska svårigheterna att få kompetenta lärarkrafter. Elevunderlaget för gemensamma grundkurser skulle bli större och för de utbildningssökande komme en sammanhållen grundutbildning att innebära mindre risker än för närvarande att bli avvisade från utbildning på grund av att kurserna är övertecknade eller att antalet sökande till en kurs är för ringa.

Förutsättningar

Utredningen anser att en gemensam grundutbildning om möjligt bör bygga på någon befintlig utbildningsform. I ett skede av utredningen diskuterades möjligheterna att samordna den gemensamma grundutbildningen med sjukvårdsbiträdesutbildningen vid lasaretten. Utan att mera ingående ha studerat förutsättningarna att på denna väg organisera den eftersträvade utbildningen har utredningen dock kunnat konstatera, att fördelarna därmed ur ren utbildningssynpunkt måste bli tämligen små till följd av de båda personalgruppernas olika arbetsuppgifter. Tanken på en sådan samordning har därför avvisats.

Efter att ha granskat möjligheterna att basera en gemensam grundutbildning på någon av de båda utbildningsformerna grundkurs för vård av psykiskt efterblivna och barnsköterskeskolorna har utredningen funnit en anknytning till de senare lämpligast. För dessa skolor finns en färdig organisation i så gott som varje län i landet, skolorna har ett gott anseende bland ungdomen och de har ett kursprogram som lämpar sig som grund för en gemensam utbildning.

Som förutsättning har utredningen uppställt, att grundutbildningens längd inklusive förutbildning i form av husmodersskola eller motsvarande kunskaper om möjligt inte skall överstiga ett år, dvs. grundutbildningen skall vara lika lång som den utbildning som nu leder till barnsköterskeexamen. Denna innefattar nu i regel — utöver den egentliga barnsköterskekursen om sex à åtta månader — fem månaders husmodersskola. Grundutbildningen skall — utan att äventyra syftet med den äldre utbildningsformen — ges ett med hänsyn till vårduppgifterna väl avvägt innehåll. Den skall ge kompetens för vissa sysslor vid olika barnhem, sjukhus och andra institutioner som har att vårda barn och dessutom utgöra en grund för den vidareutbildning som erfordras för personal inom vissa områden av barnavården.

Observationsundersökning

Barnanstaltsutredningen har med Kungl. Maj:ts medgivande uppdragit åt barnpsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet att utarbeta förslag till kursplaner för utbildningskurser avsedda för vårdpersonal vid barnanstalter. För att få kännedom dels om förutsättningar kunde finnas för att anordna en gemensam grundutbildning, dels om vilket innehåll utbildningen borde ha, skulle laboratoriet därvid undersöka omfattningen och strukturen av vårdpersonalens arbetsuppgifter. För denna undersökning har forskningslaboratoriet lämnat nedanstående redogörelse.

Barnpsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet har erhållit i uppdrag att utarbeta kursplaner för utbildningskurser för vårdpersonal vid barnanstalter. Härvid förutsattes att förslaget till grundkurs väsentligen skulle baseras på en utredning av laboratoriet beträffande omfattningen och strukturen av barnanstaltspersonalens nuvarande arbetsuppgifter. Detta material skulle analyseras ef-

ter i huvudsak två riktlinjer nämligen *för det första* personalens förmåga att fungera gentemot barnen på ett psykologiskt-pedagogiskt riktigt sätt och *för det andra* personalens förmåga att utföra icke vårdande arbetsuppgifter på ett rationellt sätt utan att omsorgen om barnen åsidosattes.

Inför dessa uppgifter diskuterade laboratoriet två alternativa undersökningsmetoder nämligen enkät- eller observationsundersökning. Fördelen med en enkätundersökning var, att den kunde göras till rimliga kostnader på ett stort undersökningsmaterial, som statistiskt skulle kunna bearbetas. En betydande svårighet låg dock i att formulera enkäten, så att den verkligen skulle ge svar på relevanta frågor. En viss risk för att frågorna skulle kunna missuppfattas bedömdes även föreligga. Laboratoriet valde därför att göra en *observationsundersökning,* där visserligen insamlingen av materialet måste begränsas med hänsyn till tidsfaktorn och kostnaderna men där det insamlade materialet ändå kunde bedömas ge tillfredsställande förutsättningar för en analys.

Urval av anstalter för undersökningen. I samråd med utredningens sekretariat utvaldes tio anstalter som bedömdes vara någorlunda representativa för de olika vårdområdena. Sålunda studerades två barnhem, en blindskola, en dövskola, en vanföreanstalt, en särskola och vårdhem för psykiskt efterblivna, ett epileptikerhem, ett cp-hem, ett nomadskolehem och ett elevhem för skolbarn, vilka anstalter representerade olika storlek, administration, personalutbildning, huvudmannaskap m. m.

Observationsmetod. Observationerna har gjorts av två barnpsykologiskt skolade assistenter vid laboratoriet. Varje anstalt har besökts under två dagar. Den första observationsdagen sträckte sig från kl. 14.00 till barnens sänggående, den andra från barnens väckning och uppstigning fram till kl. 14.00.

För att få en bild av arbetsuppgifterna för all vårdpersonal har observatörerna i detalj följt dagsrutinen på anstalterna. Observationerna har nedtecknats som löpande protokoll och sedan kompletterats genom intervjuer med sådan personal, som av olika skäl icke stundligen kunnat följas. Föreståndaren eller dennes ställföreträdare har intervjuats för att vårdpersonalens uppgifter skulle vara verifierade eller klarlagda. Ekonomipersonalen har jämväl hörts om sin kontakt med och inställning till barnen. Observationerna har inte varit upplagda som tidsstudier, då en tidsmässig kvantifiering av arbetsmomenten inte bedömts vara det mest intressanta ur analyssynpunkt. Några värderingar eller tolkningar har givetvis inte inlagts i de förda observationsprotokollen.

Bearbetning av observationsmaterialet. Någon statistisk bearbetning av materialet har självfallet inte gjorts, eftersom så få anstalter ingått i undersökningen. En statistisk bearbetningsmetod har inte heller varit möjlig att genomföra, då avsikten med undersökningen varit att utröna i vilka hänseenden och under vilka omständigheter personalen fungerat tillfredsställande eller ej. Observatörerna har därför gemensamt diskuterat och analyserat materialet.

Med hänsyn till undersökningsmaterialets ringa omfattning är det angeläget att betona, att undersökningsresultaten inte utan vidare kan generaliseras att gälla för samtliga institutioner inom barnanstaltsområdet. De resultat som redovisas och de problem som diskuteras har dock i någon aspekt aktualitet för samtliga barnanstalter.

Vårdpersonalens arbetsuppgifter. Genomgående för samtliga anstalter är att vårdpersonalen relativt självständigt svarar för barnens morgonväckning, uppstigning, toalett, påklädning, måltider och sänggående. De vårdar tillfälligt sjuka barn, transporterar barn till läkare, rådgivningsbyrå, skola etc. De svarar för jourtjänst under natten, viss sysselsättning och läxläsning. Vårdpersonalen på barnanstalterna fyller funktionen som föräldrasubstitut men utgör naturligtvis i första hand en ersättning för modern. Föreståndaren, som i regel har kvalificerad utbildning, finns — åtminstone på större anstalter — sannolikt på för långt avstånd från barnet för att det annat än i undantagsfall skall känna henne eller honom som ersättare för någon av eller båda föräldrarna. Detta torde i varje fall vara förhållandet inom de större anstalterna. På vårdpersonalen måste det därför ankomma att ge barnen den känslomässiga kontakten, tillgodose deras trygghetsbehov och fostra dem till goda vanor och social anpassning.

Vårdpersonalen utför genomgående städ- och rengöringsarbeten av typen daglig rengöring, vecko- och storrengöring. Endast

i undantagsfall förekommer särskilda städerskor. Städningsarbetets omfattning beror i stor utsträckning på anstaltens klientel.

Klädvården tillhör även vårdpersonalens arbetsuppgifter. Större anstalter har centraliserad klädvård när det gäller större ändringsarbeten och nysömnad. Smärre lagningar, isyning av knappar, märkning, stoppning m. m. utföres av vårdpersonalen. Det är också vanligt att den svarar för strump- och ylletvätt, strykning, fläckurtagning och utprovning av klädesplagg.

Matlagning, diskning och övriga kökssysslor utföres inte av vårdpersonalen utom på anstalter med småstugesystem. På små anstalter kan dock avbyte i köket förekomma vid ekonomipersonalens ledigheter och vid tillfälliga vakanser. Dukning till barnens måltider åvilar vårdpersonalen i stor utsträckning.

Tvätten tycks genomgående vara centraliserad på anstalterna och skötes av särskild personal härför. Vårdpersonalen förbereder dock viss tvätt, räknar och avlämnar smutstvätt samt tar emot och räknar in ren tvätt.

Analys av personalens vårdande uppgifter. I föregående avsnitt har betonats att vårdpersonalen på barnanstalterna i regel fyller funktionen som föräldrasubstitut, dvs moderns och eventuellt även faderns dagliga närkontakt med sitt barn ersättes i anstaltssituationen av vårdpersonalen.

Detta viktiga faktum synes i en del fall vårdpersonalen sakna full insikt om. Den har inte alltid förmått sätta sig in i hur långtgående konsekvenser behandlingen av det enskilda barnet har för dess trygghet, utveckling m. m. Det enskilda barnets behov och önskningar blir i sådana fall svåra att allsidigt tillgodose.

Det är dock angeläget att betona, att detta förhållande säkerligen inte beror på bristande ambition eller vilja hos vårdpersonalen utan sannolikt gör sig här gällande en avsaknad av relevanta kunskaper hos personalen samt en fortlöpande handledning av dem i vårdarbetet.

Vård och fostran av barn på anstalt utformas inte alltid så att barnen och/eller personalen upplever det som en helhet, utan en uppdelning med markerade gränsdragningar sker på de olika momenten vård, sysselsättning, undervisning samt ev. behandling. Vårdarbetet tenderar därvid att ha lägsta status och har hitintills krävt ringa eller ingen utbildning av personalen.

Ett sociologiskt intressant förhållande har kunnat iakttas på anstalterna. Ju mer psykologiskt-pedagogiskt utbildad personalen är, ju mer fjärmar den sig från det väsentliga vård- och fostringsarbetet. Så måste t. ex. föreståndaren i första hand sköta administrativt arbete, personal, kontakt med myndigheter m. m. Psykologen svarar för utvecklingsbestämningar och ev. terapiuppgifter, förskolläraren har lekskola och sysselsättningsterapi osv. Denna tendens att fjärma sig från den närmaste kontakten med barnen visar sig även hos den lägre vårdpersonalen, som efter någon form av utbildning gärna ser sig placerad på uppgifter, som inte har med den direkta barnavården att göra såsom t. ex. att svara för klädförråd.

I detta sammanhang kan framhållas, att vårdpersonalen vid förfrågan om vad den önskade utbildning i för ämnen för att bättre kunna sköta sitt arbete nämnde fin klädvård, sjukvård och barnpsykologi i nu nämnd ordning. En riktigare, mer uppskattande attityd mot barnarbetet kunde dock noteras hos framför allt de yngre utbildade barnsköterskorna. Det var ofta barnsköterskor med ambition att utbilda sig vidare och med starkt intresse för barns vård och fostran.

Vårdpersonalen synes arbeta relativt självständigt utan påtaglig handledning när det gäller de dagliga omsorgerna om barnen. Detta kunde iakttas speciellt på hem för barn i skolåldern. Bland neurotiserade och psykopatiska barn framträdde avigsidorna med detta system. Personalen kunde inte alltid förstå barnens problematik och därmed inte bemästra deras många gånger provocerande och aggressiva sätt. Terapibehandling och fostran till anpassning måste i dylika fall försvåras, därför att anstalterna inte förmår fungera någorlunda enhetligt i behandlingen av ett barn. Bland de handikappade och speciellt de psykiskt efterblivna har iakttagits en liknande tendens när det gäller den mycket väsentliga utvecklingsträningen. Vårdpersonalen, som handhar barnen under större delen av dagen, saknar ibland direkt ledning i arbetet och har inte till fullo lärt sig inse vikten av ständig metodisk träning av barnen ifråga om t. ex. klädsel, toalett och bordsskick m. m. Utvecklingsträningen överlåtes till särskild terapipersonal under kortare tidsperioder av dagsprogrammet

och kontinuiteten i utvecklingsträningen kan bli försummad.

De anstalter som genomfört teamarbete och som fått personalen positivt inställd till detta, fungerar mest tillfredsställande ifråga om att sätta barnen i centrum och ge en adekvat vård, fostran och träning. På sådana institutioner förekommer regelbundna personalkonferenser, vid vilka samtlig personal informeras om barnen och där personalen gemensamt tar ställning till allmängiltiga problem och linjer i arbetet. Den kontinuerliga utbildning och handledning av personalen, som därvid sker förhindrar bl. a. en stagnation i attitydbildningen och underlättar enhetligheten i behandlingen av ett barn. Ibland kunde dock iakttas att vårdpersonalen inte hade tillräckliga grundkunskaper för att rätt kunna tillgodogöra sig den information som ges.

Dagsrutinen på anstalterna följer ett fast program ifråga om sovtider, toalett, måltider m. m. Vissa svårigheter föreligger naturligtvis här att i större utsträckning ta hänsyn till det enskilda barnet. Det synes dock som om dagsrutinen i en del fall skulle bättre kunna anpassas efter barnens åldrar och utveckling. Detta gäller inte minst skolbarnens sovtider, möjligheter till nöjesläsning m. m. efter sänggåendet etc. Det är *självklart* att vårdpersonalen inte kan göras ansvarig för utformningen av en institutions dagsschema. Tyvärr tycks dock personalen uppfatta den givna dagsrutinen som något av en absolut ryggrad i anstaltslivet, varför tillämpningen för det enskilda barnet ibland måste kännas som onödigt rigorös. Här kunde spåras en osäkerhet hos personalen att inte kunna bemästra situationen genom att något eller några av barnen erbjuds och vänjes vid vissa förmåner. Det måste också konstateras att personalstyrkans storlek och personalens tjänstgöringstider spelar en roll i detta sammanhang. Vissa arbetsmoment måste medhinnas under ett tjänstgöringspass för att institutionen skall fungera, varför hänsynen till det individuella barnets bästa kan komma att åsidosättas.

Hänsynstagandet till det enskilda barnets behov och önskningar som ett led i barnets anpassningsprocess är betydligt lättare att tillgodose i familjesammanhang än när barnet måste leva inom en större grupp på en anstalt. Detta hänsynstagande — så långt det går — måste dock vara anstalternas målsättning men kan knappast genomföras utan att personalen inriktas på detta mål.

Anstaltsmiljön kring barnen var mycket olika utformad. På en del anstalter märktes att stora ansträngningar gjorts för att göra miljön kring barnen trivsam, vacker och ändamålsenlig. På andra anstalter var miljön sterilt och sjukhusmässigt utformad. Sannolikt har medicinska vårdsynpunkter varit utslagsgivande vid utformningen av miljön på en del anstalter med t. ex. svårt handikappade barn. Vårdpersonalen synes här ha en stor funktion att fylla genom att skapa och underhålla hemtrivsel. Det förekom i något fall, att personalen ansåg, att det inte går att upprätthålla en trivsam och vacker miljö kring barnen, därför att de »förstör allting». Att barnen i sådana fall kanske inte tillgodosetts sysselsättningsmässigt, eller att det på det känslomässiga området kanske förelåg en bristsituation, hade man inte förstått liksom inte heller miljöns stora betydelse för ett barns utveckling.

De enskilda vårdsituationerna utformades naturligtvis mycket olika på de skilda anstalterna beroende på både arten av barnklientel och personal. Som exempel kan nämnas barnens måltider. På vissa institutioner lade man sig vinn om att lära barnen gott bordsskick vid prydligt dukade bord och med maten upplagd i karotter och på fat, som barnen själva fick servera sig ifrån. På andra anstalter utportionerades maten, dukningen var torftig och barnen måste vara tysta under måltiden. Problemet synes sammanhänga med inställningen till begreppen vård och fostran, i vad mån man anser att vårdsituationen också är en pedagogisk situation, som det är lönt att lägga ned omsorg och arbete på.

Tillgången på sysselsättningsmaterial var ojämn på anstalterna. Oftast var lekmaterialet för knappt och dessutom inte avpassat efter åldersstadier, handikapp osv. Lekmaterialet vårdades dåligt och underhåll av lekmaterial syntes inte tillhöra vårdpersonalens rutinsysslor. Det var inte ovanligt, att terapiavdelningarna var välutrustade med material, medan vårdavdelningarna, där barnen vistas större delen av dagen, stod så gott som tomma på leksaker. Leken och sysselsättningen synes ha glidit in på ett sidospår, genom att särskild personal — fritidsledare och terapeuter — skall sköta denna detalj. Detta kan

för många barn innebära en alltför kraftig stimulans och för stora krav på aktivitet under en kort tid av dagen istället för en jämnare och lugnare avvägning under hela dagen.

Det anses naturligt att vårdpersonalen under några timmar av dagen frånkopplas ansvaret för barnen genom sysselsättningspersonalens insatser. Om barnen just då har lust eller ej med några fritidssysselsättningar kan det bli svårt att ta hänsyn till. Lekens betydelse för en allsidig utveckling av ett barn synes icke vara tillräckligt beaktad på barnanstalterna.

Analys av icke vårdande arbetsuppgifter. Städ- och rengöringsarbete tar proportionellt en stor del av vårdpersonalens arbetsdag. På vissa anstalter är det nödvändigt med en minutiös städning för att undvika bl. a. icke önskvärd lukt. Med full förståelse för detta kan dock ifrågasättas om inte städningsarbetet kunde inskränkas något — i vart fall på institutioner där klientelet i hygieniskt avseende uppträder normalt — eller rationaliseras. Så t. ex. synes fönstertvätt och tvätt av målning och möbler varje vecka ibland vara något av en överloppsgärning.

Sannolikt förhåller det sig så, att arbetet på många barnanstalter ställer så stora krav på personalen och ställer dem inför sådana problem att de i viss mån »flyr» till arbete, som de vet med sig att de behärskar och som därmed inte är stressande. Vikten av dessa arbetsmoment blir då lätt överbetonad och vårdpersonalen är inte mäktig att sätta in dem i det större sammanhanget.

Sammanfattningsvis kan sägas

att observationsundersökningen gett belägg för önskvärdheten av en utvecklingspsykologiskt orienterad grundutbildning av vårdpersonalen på barnanstalterna,

att grundutbildningen bör behandla det normala barnet i förskoleåldern,

att utbildningen i vård av skolbarnet och det handikappade barnet bör ske genom särskilda påbyggnadskurser (yrkeskurser) samt

att en för all vårdpersonal gemensam grundutbildning kan bygga på en moderniserad barnsköterskeutbildning, där attitydbildningen till vårduppgiften skall vara det väsentliga, och där psykologi- och pedagogikundervisningen utformas så, att eleverna sedan förmår omsätta kunskaperna i beteendet gentemot barnen.

Grundutbildningens uppbyggnad och innehåll

Av den ovan intagna redogörelsen för den av barnpsykologiska forskningslaboratoriet utförda observationsundersökningen — för vilken laboratoriet helt svarar — framgår, att laboratoriet ansluter sig till barnanstaltsutredningens uppfattning, att en gemensam grundutbildning bör ordnas för all vårdpersonal vid barnanstalter och att denna bör bygga på den nuvarande barnsköterskeutbildningen, vilken emellertid behöver reformeras. På utredningens uppdrag har laboratoriet utarbetat förslag till kursplan och kursfördelning för en grundkurs för vårdpersonal vid barnanstalter.

Utredningen föreslår på grundval härav, att barnsköterskeskolorna omorganiseras till barnavårdsskolor som skall omfatta en 32 veckor lång grundkurs. Kursen föreslås delad i två avgränsade utbildningsmoment, nämligen en kurs i spädbarnsvård under 14 veckor och en kurs i små barns vård under 18 veckor.

Såsom villkor för inträde i kursen föreslår utredningen en lägsta åldersgräns om 17 år, dock med iakttagande av att elev senast vid utbildningens avslutande skall ha fyllt 18 år. Vidare skall elev före inträde i grundkurs ha genomgått husmodersskola om minst 18 veckor samt ha minst tre månaders hushållspraktik i familj med små barn eller annan likvärdig praktik. För inträde i grundkurs skall som alternativ till kravet på genomgången husmodersskola jämte praktik gälla att elev kan styrka sig äga motsvarande kunskaper eller ha annan för vårdyrket lämplig utbildning eller praktik. För att bli antagen som elev skall krävas att ha god hälsa.

Kompetensområde

Genomgången grundkurs (spädbarns- och småbarnskurs) skall leda till barnavårdsexamen. Utredningen föreslår att genomgången barnavårdsskola skall kvalificera för anställning vid spädbarnshem och upptagningshem för barn under skolåldern — dock vad de senare hemmen beträffar med undantag av sådana för barn med komplikationer. Vidare förutsättes grundkursen meritera för anställning vid daghem, vårdavdelningar vid BB samt eventuellt med komplettering av viss sjukvårdsutbildning vid lasarettens avdelningar för barn under skolåldern. Utredningen anser därjämte att genomgången barnavårdsskola bör meritera för inträde vid förskoleseminarier, socialt barnavårdsseminarium och barnavårdslärarseminarier.

Grundkursen har sålunda utarbetats med tanke på att den skall ge kompetens för vissa sysslor vid institutioner för barn, där insikterna i barnavård ej behöver sträcka sig längre än fram till skolbarnsåldern. Viss orientering om utvecklingen efter förskoleåldern skall dock lämnas i grundkursen. Utredningen kommer i det följande att föreslå, att genomgång av särskilda yrkeskurser skall krävas av den personal som skall anställas vid sådana barnanstalter som mottar barn med komplikationer samt vid barn- och skolhem med elever i och över skolåldern. Intill dess att utbildningskapaciteten i yrkeskurser kan anpassas efter de här uppställda kvalifikationskraven måste självfallet personal med enbart grundutbildning förekomma på alla barnanstalter. Utredningen återkommer närmare härom i kapitlen IV och VIII.

Inträdeskrav

Utredningen har ingående penetrerat frågan om den lägsta inträdesålder som bör tillåtas; en fråga som i förening med konkurrenskraftiga löne- och arbetsförhållanden utredningen bedömt vara av särskilt intresse för personalrekryteringen till landets barnanstalter.

Vid samtliga barnsköterskeskolor och grundkurser för vård av psykiskt efterblivna gäller, att elev skall ha fyllt 18 år för att kunna antas. Skälet till denna åldersgräns nedåt anses vara den bristande mognad för vårdyrkena, som personer i lägre ålder förmenas uppvisa.

Några prognoser över det framtida behovet av vårdpersonal på alla de anstalter varom här är fråga finns inte upprättade. Utredningen har kunnat konstatera, att det på något undantag när för närvarande inte föreligger några svårigheter att knyta vårdpersonal till barnanstalterna. Tillgängliga allmänna prognoser för arbetskraftsbehovet i landet kännetecknas vad 1960-talet beträffar av att de äldsta och yngsta åldersgrupperna inom den arbetsföra befolkningen kommer att tillväxa relativt snabbt. Ett ökat tillskott av kvinnlig arbetskraft kan också väntas genom den stigande yrkesintensiteten bland gifta kvinnor. Vad behovet av vårdpersonal vid barninstitutioner beträffar vill utredningen fästa uppmärksamheten på att vid vissa anstalter en förhållandevis stor del av personalen närmar sig pensionsåldern, varför om några år personalavgången kan bli stor. På ett stort antal institutioner föreligger också en klar underbemanning. En större personaltäthet är här ofrånkomlig om kraven på en tillfredsställande vård och fostran av barn på anstalt skall kunna tillgodoses.

Konkurrensen om särskilt den yngre arbetskraften är i dag betydande och väntas trots de ökade ungdomskullarna komma att skärpas under 1960-talet. Även om man beaktar, att yrkesmedve-

tenheten hos de unga i allmänhet inte är särskilt utpräglad, är det angeläget, att unga människor med håg och fallenhet för vårdyrket ges möjligheter att ägna sig åt detta snarast möjligt efter avslutad grundskola. I annat fall riskerar man att de definitivt absorberas av andra konkurrerande yrken. Det stigande välståndet tar sig också sådana uttryck, att anspråken på utbildning ökas. Allt större ungdomskullar kommer därför att ha ett behov av en utbildning utöver den som grundskolan ger. Detta problem har ingående behandlats av 1957 års skolberedning i dess betänkande om grundskolan (SOU 1961:30), i vilket bl. a. förslaget om fackskolor framförts.

De här nämnda omständigheterna synes tala för att man söker finna en sådan form, att utbildningskurserna för vårdpersonal på barnanstalter i tiden ansluter så nära som möjligt till elevernas obligatoriska skolgång, eller med andra ord att tiden förkortas mellan den avslutade obligatoriska skolgången, som efter den 9-åriga skolans genomförande sker vid 16 års ålder, och inträdet i grundkurs vid barnavårdsskolor. I annat fall kan man riskera, att vården på barnanstalterna äventyras av brist på personal eller i varje fall kvalificerad sådan. Det vore synnerligen betänkligt, om det förhållandet skulle inträffa, att till vårdyrkena endast sådana personer söker sig som efter avslutad grundskola icke lyckats skaffa sig en utbildning vid någon av de yrkesutbildningsanstalter som i det framtida skolsystemet förutsättes stå öppna för envar.

Mot vad som här nämnts kan å andra sidan anföras det angelägna i att den personal, som skall vårda det ofta utomordentligt ömtåliga och svårskötta klientel varom här är fråga, har den mognad som uppgiften kräver. Denna synpunkt har också med skärpa framförts av såväl de representanter för tillsynsmyndigheter, överstyrelsen för yrkesutbildning och huvudmän som den anstaltspersonal med vilken kontakt tagits under utredningsarbetet. Därvid har samstämmigt den åsikten kommit till uttryck, att 18-årsgränsen inte kan rubbas utan allvarliga följder beträffande vården av klientelet. I andra sammanhang har dock framförts den åsikten, att ungdomen nu uppnår såväl sin fysiska som emotionella mognad tidigare och att förskjutningar kan sägas ha inträtt sedan den här aktuella 18-årsgränsen infördes.

Vid en bedömning av denna fråga skall också arbetarskyddslagstiftningens föreskrifter rörande minderårigs användande i nattarbete iakttas. Den som är yngre än 18 år kan således under inga omständigheter fullgöra det arbetsschema, som åvilar den vårdpersonal som nu finns på ett flertal barnanstalter.

Flera möjligheter till en lösning av denna fråga synes kunna diskuteras.

Kommittén för utredning av vissa sjuksköterskors och undersköterskors arbetsuppgifter har i sin år 1962 avgivna utredning (SOU 1962:4) upptagit spörsmålet om sjukvårdsbiträdesutbildningen till behandling. I avsikt att minska tiden mellan avslutad grundskola och inträdet i sjukvårdsbiträdesutbildningen har kommittén också strävat efter att sänka åldersgränsen, som för närvarande är satt vid 18 år. Kommittén har föreslagit, att åldern för inträde i sjukvårdsbiträdesutbildning sättes till lägst 17 år med iakttagande av att eleven senast vid utbildningens avslutande skall ha fyllt 18 år. Utbildningstiden är numera i enlighet med kommitténs förslag fastställd till 23 veckor.

Utredningen har förståelse för att

viss personlig mognad krävs för att eleverna skall kunna tillgodogöra sig undervisningen i bl. a. psykologi och pedagogik och att det därför måhända inte vore lämpligt med en sänkning av inträdesåldern. Eleverna skall också under utbildningstiden handskas med barn och bör därvid kunna ta ett ansvar. Generellt måste 18-åringen antas ha uppnått en något större mognad än 17-åringen.

Efter att ha vägt argumenten för och emot och med särskild hänsyn till angelägenheten av att ungdom som har intresse och fallenhet för vårdyrket snarast knytes till detta, vill dock utredningen föreslå att åldern för inträde i grundkurs sättes till lägst 17 år med iakttagande av att elev vid utbildningens avslutande skall ha fyllt 18 år. Då förutbildningen kräver en tid av minst åtta månader kan yrkesutbildningen påbörjas omedelbart efter avslutad skolgång och fortgå praktiskt taget oavbrutet fram till barnavårdsexamen. Det är också ur rekryteringssynpunkt önskvärt med en likformighet i detta avseende med utbildningen av personal inom andra närbesläktade yrkesområden — i detta fall sjukvårdsbiträdesutbildningen.

En annan väg att gå för att trygga behovet av kvalificerad vårdpersonal på barnanstalterna synes vara att vända sig till den äldre arbetskraften. Någon övre åldersgräns för tillträde till grundkurs har utredningen därför inte föreslagit. Möjlighet bör stå öppen för äldre, goda krafter att vinna inträde i utbildningen, varigenom vårdområdet kan tillföras insatser från exempelvis kvinnor, som efter att helt ha ägnat sig åt skötseln av hem och barn önskar uppta förvärvsarbete. Denna personalreserv, som har en för vårdyrket värdefull praktik, synes sålunda på allt sätt därest förutsättningarna i övrigt bedömes såsom goda böra utnyttjas vid barnanstalterna, särskilt som sådan personal vanligtvis stannar i yrket en längre tid än den unga arbetskraften.

Kravet på hushållsutbildning har bibehållits med hänsyn till önskvärdheten av att vårdpersonalen har elementära kunskaper i matlagning, hushållsgöromål, sömnad m. m. På mindre anstalter måste vårdpersonalen vara beredd och kompetent att rycka in i köksarbetet vid tillfälliga vakanser. Utredningen anser det emellertid vara angeläget, att kursplanerna i husmodersskolorna i möjligaste mån samordnas med barnavårdsskolornas, så att samma undervisning inte förekommer i båda kurserna. Utbildningstiden blir därigenom bättre utnyttjad.

Utredningen har erfarit, att överstyrelsen för yrkesutbildning planerar en revidering av husmodersskolornas kursplaner. Barnavårdsundervisningen lär sålunda komma att inriktas på att ge eleverna elementära insikter om vad en blivande mor behöver veta om den mentala utvecklingen och kontaktbehovet hos barn. Vidare torde antalet undervisningstimmar i matlagning, tvätt och sömnad komma att utökas. Dessa ämnen skulle därigenom endast behöva återkomma i barnavårdsskolorna när de har speciell anknytning till barnavården.

En sådan ändring av husmodersskolornas innehåll sammanfaller helt med utredningens intentioner ifråga om utbildningen av vårdpersonal vid barnanstalter.

Då det emellertid kan vara angeläget att det till barnanstalterna även knytes personer, som har andra värdefulla kunskaper för vårdarbete bland barn än de som ges i husmodersskola, finner utredningen, att som ett alternativ till kravet på genomgången husmodersskola och hushållspraktik skall gälla att sökande kan styrka sig äga motsvarande kunskaper eller ha annan för vårdyr-

ket lämplig utbildning eller genom praktiskt arbete har erfarenhet av vård och sysselsättning av barn och ungdom.

För inträde i grundkurs skall utöver genomgången husmoderskurs antingen krävas minst tre månaders hushållspraktik i familj med små barn eller på annat sätt förvärvade motsvarande kunskaper. Utredningen anser det vara betydelsefullt, att vårdpersonalen på barnanstalter har konfronterats med barnfamiljens problem och sätt att fungera. Den bör då rimligtvis bättre kunna förstå anstaltsbarnets situation. Även här gäller att detta inträdeskrav kan motsvaras av annan för vården värdefull erfarenhet.

Kurslängd

Vid uppläggningen av grundkursen har hänsyn tagits till de förkunskaper som förutsatts skola krävas för inträde i kursen. De ämnen som ingår i husmodersskolorna återkommer endast i de fall de har särskild anknytning till barnavården. Grundkurs omfattar som nämnts 32 veckors undervisning med de två avgränsade utbildningsmomenten »kurs i spädbarnsvård» och »kurs i små barns vård». Kursens uppdelning på två avsnitt motiveras främst av att utbildningen i vård av barn under ett år måste vara helt avslutad innan undervisningen om barn i åldern 1—6 år vidtar.

Utredningen är medveten om att det ur yrkeskolemässig synpunkt skulle vara till fördel om kurstiden för envar av kurserna kunde utsträckas till 18 veckor. Genom den terminsindelning som en sådan kurslängd medger skulle bl. a. lärarnas tjänstgöringsförhållanden kunna ordnas på lämpligaste sätt.

En av riktlinjerna för utredningen har varit att framlägga förslag till en god grundutbildning med hänsynstagande till önskemålet, att utbildningstidens längd begränsas i möjligaste mån. Då kurserna innehållsmässigt väl kan anordnas under en sammanlagd kurstid av 32 veckor och då framför allt den största hänsyn måste tas till praktikinstitutionernas möjligheter att ta emot elever, har denna kurslängd befunnits vara lämplig.

Utredningen anser att genomgången grundkurs kan vara en lämplig förutbildning för inträde vid vissa seminarier. Inom utredningen har diskussioner förts om lämpligheten av att elev som ämnar fortbilda sig vid förskoleseminarium, socialt barnavårdsseminarium eller barnavårdslärarseminarium avbryter utbildningen efter genomgången spädbarnskurs. Ett motiv härför vore att dessa läroanstalter ingående behandlar barnet i 1—6 årsåldern, varför en fullföljd utbildning komme att förlänga utbildningstiden. Utredningen anser emellertid att en yrkesskolemässigt riktigt upplagd kursverksamhet skall vara sådan, att den högre utbildningen bygger på och i sitt kursprogram tar hänsyn till grundutbildningens innehåll. Varje led i utbildningen för mera kvalificerade arbetsuppgifter bör sålunda i sig ge kompetens för anställning inom något yrke. Det av utredningen framlagda förslaget till grundkurs bör sålunda kunna föranleda någon justering av här nämnda seminariers — framförallt förskoleseminariernas — kursplaner.

Kursinnehåll

I. Kurs i spädbarnsvård

a) *Praktisk undervisning*

Timantalet för *spädbarnsvård* och *spädbarnets uppfödning* har av praktiska och administrativa skäl sammanslagits. Totala timantalet är 406 och lägre än i nuvarande 34 veckors barnsköterskekurs, som redovisar 544 timmar. Denna sänkning är emellertid delvis endast skenbar beroende på under-

visningsmomentens uppdelning på de olika ämnena.

Sömnad av spädbarnsutstyrsel och fackmadrass ingår i barnsköterskeutbildningen men har här helt borttagits. I stället skall i det teoretiska avsnittet olika slags utrustning för spädbarn demonstreras. Undervisning om *lekmaterial, tillverkning* och *underhåll*, har getts större utrymme än tidigare.

Hemvården har i stort fått samma utformning som för närvarande men med tyngdpunkten lagd på att göra eleverna medvetna om betydelsen av hur miljön kring ett barn lämpligen arrangeras.

Den *praktiska handledningen* skall förläggas till spädbarnshem och spädbarnsdaghem.

b) *Teoretisk undervisning*

De olika utbildningsmomenten har sammanförts och undervisningen i barnavård och barnpsykologi har dels utökats, dels uppdelats på ämnena 1) *utvecklingspsykologi och pedagogik* och 2) *medicinsk barnavård.*

Undervisningen i dessa ämnen måste byggas upp kring demonstrationer och elevernas egna observationer för att undervisningen skall kunna konkretiseras och göras förståelig för eleverna. Teori och praktiskt arbete knyts på detta sätt naturligare ihop.

Personalvårdsfrågor och *samarbetspsykologi* har inlagts som ett helt nytt ämne. Undervisningen omfattar 14 timmar och skall inriktas på problematik som är aktuell för eleverna. Det är av vikt att eleverna uppmärksammas på sambandet mellan den vuxnes psykiska status och ett barns beteende.

Rytmik och *hållningsgymnastik* tillkommer även som nytt ämne. Rytmiken skall inriktas på att lösa spänningar och hämningar hos eleverna. Eleverna skall från utbildningens början bibringas en riktig inställning till leken. Rytmiken är här ett medel att få eleverna att förstå dels lekens innebörd, dels att det inte är barnsligt att leka med barn.

II. Kurs i små barns vård

a) *Praktisk undervisning*

Småbarnsvården i barnsköterskeutbildningen har utbytts mot ämnet *små barns fostran, vård och sysselsättning* för att understryka att arbetet bland barn inte enbart är inriktat på vårduppgifter. Det praktiska arbetet skall ske bland barn i åldern 1—6 år.

Ledaren av den praktiska undervisningen skall inrikta sig på att understryka den pedagogiska tillämpningen av teorikunskaperna. Eleverna skall i denna kurs vinna erfarenhet av barnet i grupp och tränas till att ta ansvar för mindre barngrupper i olika slag av aktivitet. De skall även delta i personalkonferenser och göras praktiskt medvetna om lagarbetets innebörd.

Lek och *sysselsättning* har getts relativt stort utrymme i kursplanen. Självfallet skall eleverna handskas med allt sysselsättningsmaterial för att lära känna dess förutsättningar och möjligheter. Om eleverna upplevt glädjen av att skapa av t. ex. lera och färg, förutsättes de bli mer toleranta mot barnens aktiviteter. Eleverna måste inse att olika slags sysselsättning bör tolereras även om städningsarbetet därigenom ökar.

Hemvården inriktar sig på detta stadium mest på barnets miljö som viktigt pedagogiskt medel. Vård av akvarium och burfåglar har medtagits för att eleverna skall inse, att det är naturligt och intressant för barn att uppleva djur på nära håll.

Den *praktiska handledningen* skall förläggas till barnhem, daghem och lekskolor.

b) *Teoretisk undervisning*

Utvecklingspsykologi och *pedagogik* samt *medicinsk barnavård* har utformats efter samma principer som i spädbarnskursen, dvs. undervisningen skall fortfarande byggas upp kring demonstrationer, elevernas egna observationer och filmvisningar.

Under rubriken medicinsk barnavård har upptagits institutionshygien. Detta moment skall innefatta bl. a. förebyggande av infektionsspridning, hygieniska synpunkter på rengöring vid befarad epidemisk smitta, samt sterilisering av enklare instrument. Eleverna uppmärksammas även på hygieniska krav, när det gäller det rutinmässiga städningsarbetet ställt i relation till trevnaden för barnen.

Familjekunskapen som ingår i barnsköterskeutbildningen utgår med hänsyn till att samma moment ingår i husmodersskola. I stället har ämnet omformats och rubricerats »*Barnet i familj och barnet på institution*». Undervisningen skall sikta på barnets ställning i samhället och utmynna i en jämförelse mellan barnet som växer upp i familjegruppen och barnet som tidvis eller för längre tid vistas på anstalt. Eleverna skall göras medvetna om sin roll och sitt ansvar här mot det individuella barnet, familjen och samhället.

Kostläran har getts en mera pedagogisk inriktning i detta förslag än i barnsköterskekurserna.

Studiebesöken skall kompletteras med orienterande föredrag och redovisas i skriftliga observationsredogörelser.

Sammanfattning

Av kursplaner och kommentarer torde klart framgå att det är angeläget att, där så är praktiskt genomförbart, teoretisk och praktisk undervisning sker parallellt, varigenom eleverna bäst kan smälta kunskapsstoffet.

I grundkursen lämnas endast viss orientering om skolbarnsåldrarna då en utförligare behandling skulle innebära, antingen att kurstiden måste förlängas eller att undervisningen måste göras ytligare och mer schematisk. Undervisning om skolbarnsåren och tonårsproblematiken föreslås därför bli given i särskild yrkeskurs.

Grundkursen har utformats efter två huvudprinciper,

dels skall den ge eleverna kunskap om det friska, normala förskolebarnets psykofysiska utveckling och beteende ställt i relation till barnets framtida utveckling,

dels skall den bibringa en riktig inställning till hur man bemöter och behandlar barn. Dylik fundamental kunskap om och inställning till barnet är en nödvändig förutsättning för att eleverna skall kunna tillgodogöra sig ytterligare specialutbildning i yrkeskurs.

Barnanstaltsutredningen förutsätter att den föreslagna grundkursen skall fastställas för samtliga barnavårdsskolor i landet och att metodiska anvisningar med förteckning över undervisningsmateriel skall komma att utarbetas av överstyrelsen för yrkesutbildning. I det här framlagda förslaget anges endast huvuddrag och principer för kursverksamheten. Utredningen förutsätter jämväl att timplaner och kursfördelning kommer att överarbetas av överstyrelsen för yrkesutbildning när kursernas praktiskt skall genomföras.

Timplan för 14 veckors spädbarnskurs (0—1 år)

Läroämne	Antal vecko-timmar i medeltal	Antal undervisningstimmar
A. Praktisk undervisning		
1. Spädbarnets vård och fostran. Kost och uppfödning ...	30	406
2. Tillverkning av leksaker för spädbarn, underhåll och lagning av lekmaterial	0,5	7
3. Hemvård, skötsel av barnkläder, lappning och lagning	1	14
B. Teoretisk undervisning		
1. Utvecklingspsykologi och pedagogik	5	70
2. Medicinsk barnavård ...	1,5	21
3. Spädbarnets kost och uppfödning	0,5	7
4. Demonstrationer av barnkläder, bäddutrustning, barnmöbler	0,5	7
5. Lek- och sysselsättningsmetodik	1	14
6. Rytmik, sång, musik ...	1	14
7. Personalvårdsfrågor och samarbetspsykologi ...	1	14
Summa	42	588

Kursfördelning

A. Praktisk undervisning

1 a) *Spändbarnets vård och fostran:*

Spädbarnsvård ur fysisk och psykisk synpunkt. Sömn, toalett, bad, klädsel, mat, lek och utevistelse.

Eleverna uppmärksammas på följande:

1) Spädbarns behov av kontinuerlig kontakt med en eller högst ett par vuxna
2) elevens uppträdande som miljöskapande faktor för barnet.

b) *Kost och uppfödning:*

Tillagning av mjökblandningar och mat till barn som har blandad kost.

Demonstration av halvfabrikat och annan industriberedd barnmat.

2. *Tillverkning av leksaker för spädbarn. Underhåll och lagning av lekmaterial:*

Lättillverkade leksaker av bl. a. »värdelöst» material, t. ex. skallror, trådrullsband, pekböcker och kastdockor.

Övningar i limning, målning, fernissning samt användningen av enkla verktyg.

3. *Hemvård:*

Rengöring av barnkammare och mjölkkök med användning av rationella redskap och arbetsmetoder. Olika slag av rengöringsmedel.

Vård av möbler och sängutrustning.

Blomstervård. Skapandet av en estetiskt tilltalande och utvecklande barnkammarmiljö. Faran ur utvecklingssynpunkt av en alltför »steril» omgivning för ett barn.

Tvätt och rengöring av barnkläder och filtar.

Skötsel av madrasser.

Övningar i lappning och stoppning både vad det gäller barnkläder och olika slag av linne.

Den praktiska undervisningen skall understryka de väsentliga arbetsuppgifterna, dvs. barnets vård, sysselsättning och behov av kontakt med den vuxna. Städning, bäddning, sömnad och materialvård är moment som måste utföras men dessa uppgifter bör utföras så att de icke inkräktar på barnets trivsel.

B. Teoretisk undervisning

1. *Utvecklingspsykologi*

a) *Demonstrationer och observationer:*

Arv och miljö. Lagbundenheten i utvecklingen.

Den prenatala utvecklingen.

Förlossningen.

Längdsnitt följande utvecklingen under 0—1 år av de motoriska, emotionella, sociala, intellektuella och språkliga funktionerna.

Föreläsningar konkretiseras *dels* genom demonstrationer och filmvisningar, *dels* genom elevernas egna observationer av typ löpande protokoll under korta tidsperioder.

b) *Pedagogisk tillämpning av psykologin:*

Barndomsupplevelsernas betydelse ur psykologisk synpunkt.

Barns behov av trygghet och kärlek.

Psykologiska synpunkter på bröstuppfödning och avvänjning.

Sugningsdriften.

Fasta vanor, uppfostran i samband med måltider, sömn och toalett.

Frihet eller tvång.

Eleverna observerar under detta moment barns beteende i olika situationer.

Observationerna sammanfattas och diskuteras vid seminarieövningar.

2. *Medicinsk barnavård:*

Den prenatala utvecklingen. Förlossningen. Modern under havandeskapet. Eftervården. Bröstuppfödning, avvänjning.

Barnets kroppsliga utveckling.

De vanligaste barnsjukdomarna.

Vård av sjuka barn.

»Förkylning» och skydd mot smitta.

Barn och sjukhus. Ev. studiebesök på barnsjukhus.

Vikten av fortlöpande hälsokontroll. Vaccination.

Tand- och gomdefekter.

Förebyggande av barnolycksfall.

Personalens ansvar vid egen sjukdom.

Personlig hygien.

Studiebesök på barnavårds- och mödravårdscentraler.

Samhällets stöd för familj och barn.

3. *Spädbarnets kost och uppfödning:*

Spädbarnets näringsbehov.

Bröstuppfödning, tilläggskost och avvänjning. Uppfödning med komjölksblandningar. Blandad kost.

Dietmat.

Förvaring av mat.

Matens servering.

4. *Demonstration av barnkläder, bäddutrustning, barnmöbler:*

Spädbarnets klädesutrustning.

Genomgång av mönster till olika barnplagg. Principerna för tillklippning, tygåtgång och prisberäkning.

Krav som bör ställas på en barnsäng. Fördelar och nackdelar med olika sorters sängutrustning med hänsyn till skötseln av barn i hem eller på anstalt.

Skötutrustningar.

Barnmöbler.

5. *Lek- och sysselsättningsmetodik:*

Lekens betydelse för barnets utveckling.

Demonstration av olika sorters lekmaterial för spädbarnsåldern.

Principerna för träning av olika funktioner hos barnet.

Fordringar man måste ställa på leksaker för att de skall vara »barnsäkra».

Färg, form och struktur på lekmaterial för spädbarn.

6. a) *Rytmik:*

Övningar, som tar sikte på elevernas egen utveckling med avseende på avspänning och allmän frigörelse.

Hållningsgymnastik och undervisning i riktiga arbetsställningar med hänsyn till att vårdpersonalen får lyfta, bära och böja sig onormalt mycket under arbetet.

b) *Sång, musik:*

Enkla barnvisor, rim och ramsor.

7. *Personalvårdsfrågor och samarbetspsykologi:*

Mentalhygieniska aspekter på unga människors problem t. ex. anpassningssvårigheter i förhållande till föräldrar, syskon och arbetskamrater.

Mindervärdeskänslor och hämningar som hinder i yrkes- och privatliv.

Vikten av att den som väljer ett »vårdande» yrke trivs med sitt arbete.

Betydelsen av den enskilda människans insats i ett kollektiv.

Anstalten som arbetsplats.

Rollbeteende och rollförväntningar.

Vanliga personalproblem.

Timplan för 18 veckors kurs i små barns vård (1—6 år)

Läroämne	Antal veckotimmar i medeltal	Antal undervisningstimmar
A. Praktisk undervisning		
1. Små barns fostran, vård och sysselsättning	27	486
2. Tillverkning av lekmaterial för olika åldrar. Underhåll och lagning av lekmaterial	1,5	27
3. Fritt skapande: Målning, modellering, klippning, träslöjd	1,5	27
4. Hemvård, skötsel av barnkläder	1	18
B. Teoretisk undervisning		
1. Utvecklingspsykologi och pedagogik	5	90
2. Medicinsk barnavård ...	1,5	27
3. Förskolebarnets kost och uppfödning	0,5	9
4. Sysselsättningsmetodik	1	18
5. Rytmik, sång och musik	1	18
6. Barnet i familj och barnet på institution	1,5	27
7. Studiebesök	0,5	9
Summa	42	756

Kursfördelning

A. Praktisk undervisning

1. *Små barns fostran, vård och sysselsättning:*

Elevernas praktiska utbildning uppdelas i tre perioder. Om det organisatoriskt går att ordna skall första praktikperioden försiggå bland 1—2 åringar, den andra bland 3—4 åringar och den tredje bland 5—6 åringar. Eleverna handledes i varje moment av barnens vård och sysselsättning. Handledaren bör ständigt uppmärksamma eleverna på att kunskaperna i utvecklingspsykologi skall utnyttjas pedagogiskt, inte minst i s. k. vårdsituationer, t. ex. matning, toalett, på- och avklädning m. m. Vid slutet av praktikperioderna skall eleverna självständigt, men under handledarens uppsikt, under olika moment handha en grupp barn. Handledaren skall därefter diskutera igenom med eleven sättet att lösa uppgifterna.

Handledaren bör varje vecka i seminarieövningsform samla eleverna för diskussion om arbetsprogram, barnens beteende och behandling m. m.

2 a) *Tillverkning av lekmaterial för olika åldrar:*

Tillverkning av enkla bilderböcker, spel och pussel m. m.

b) *Underhåll och lagning av lekmaterial:* Elev deltar i arbete med vård och lagning av institutionens lekmaterial.

3. *Fritt skapande. Målning, modellering, klippning, träslöjd:*

Eleverna skall själva arbeta med olika sorters lekmaterial för att bättre förstå barnen.

Material: Pulverfärg, grova penslar, fingermålningsfärg, kritor, lera, plastelina.

Klippapper, papier maché, tyg för applikationer m. m.

Plywood, »värdelöst» material.

4. *Hemvård:*

Förutom att eleverna med rationella metoder utför den dagliga städningen av barnens rum och utrymmen skall undervisning ges i hur man skapar en trivsam miljö kring barnen. Vad som kan göras för att undvika »anstaltsmiljö».

Årstidernas markering på en institution och helgfirande.

Blomstervård.

Skötsel av akvarium, burfåglar m. m.

Skötsel av barnens kläder, fläckurtagning, enkel kemisk tvätt, yllevård.

Lagning och stoppning av linne, trikå och enkla barnkläder.

B. Teoretisk undervisning

1. a) *Utvecklingspsykologi:*

Lagbundenheten i utvecklingen.

Längdsnitt följande utvecklingen under 1—6 år av de motoriska, emotionella, sociala, intellektuella och språkliga funktionerna.

Kort orientering om utvecklingen under den senare barndomen.

Föreläsningarna konkretiseras *dels* genom demonstrationer och filmvisningar, *dels* genom elevernas egna observationer av typ löpande protokoll under korta tidsperioder.

b) *Pedagogisk tillämpning av psykologin. Observationer:*

Miljöns och dagsrytmens anpassning till barnets utveckling.

Avvägning mellan aktivitet och vila, lek och sysselsättning.

Frihet och tvång, fantasi och verklighet.

Speciella uppfostringsproblem, t. ex. syskonkonflikter, svartsjuka, matvägran, sömnstörningar, aggressivitet, ångest, snatteri.

Handledda observationer av speciella pedagogiska situationer.

2. *Medicinsk barnavård:*

Barnets kroppsliga utveckling.

Orientering om barn med handikapp.

Symtom på sjukdom hos barnet.

Hemsjukvård och sårbehandling med praktiska övningar.

Föreskrifter angående medicinförråd.

Förebyggande av barnolycksfall.

Institutionshygien.

3. *Förskolebarnets kost och uppfödning:*

Barns näringsbehov under förskoleåldern. Val av riktiga födoämnen för kosten med hänsyn till näringsvärde, pris och kvalitet.

Uppgörande av ur näringssynpunkt fullvärdiga dagsmatsedlar för barn. Enkla kostnadsberäkningar i samband därmed.

Matens servering. Vikten av trivsam dukning.

Den vuxnes deltagande i barnens måltider.

Barnens medverkan i det husliga arbetet.

4. *Sysselsättningsmetodik:*

Lekens betydelse för barnets utveckling.

Lekstadierna (funktions-, fiktions- och konstruktionslekar) behandlas.

Lekmaterial för varje stadium för inne- och utelek demonstreras och eleverna får handskas med materialet.

Sagolitteraturen genomgås.

Eleverna övar sig i sagoberättande och fingerlekar.

5 a) *Rytmik:*

Övningar, som tar sikte på elevernas egen utveckling med avseende på avspänning och allmän frigörelse.

Hållningsgymnastik och undervisning i riktiga arbetsställningar med hänsyn till att vårdpersonalen får lyfta, bära och böja sig onormalt mycket under arbetet.

Barngymnastik.

b) *Sång, musik:*

Enkla barnvisor, rim och ramsor.

Musiken som pedagogisk faktor på institutionen.

6. *Barnet i familj och barnet på institution:*

Psykologiska synpunkter på familjelivet och barnets uppfostran.

Grundförutsättningarna för familjens trivsel.

Familjemedlemmarnas goda förhållande till varandra som förutsättning för skapande av en lugn och trygg uppväxtmiljö.

Olika former av samhällets stöd till barnfamiljen.

Problem i samband med moderns yrkesarbete.

Olika typer av barninstitutioner.

Hur beter sig barn på institution.

Vad skall personalen göra för att tillgodose barnet på institution och eliminera riskerna, så att ett barn inte blir »anstaltsskadat».

Föräldrakontakt.

Vikten av att arbeta i team. Vårdpersonalens roll i teamet.

Personalkonferenser.

7. *Studiebesök:*

Väl förberedda studiebesök med orienterande föredrag:

Daghem

Lekskola

Barnhem

Institutioner för handikappade barn: Cp-barn, döva, utvecklingshämmade m. m.

Studiebesöken måste givetvis arrangeras med tanke på utbildningsortens resurser i fråga om barninstitutioner.

KAPITEL IV

Yrkeskurser

Motiv

I grundutbildningen behandlas det normala barnet i förskoleåldern. Kunskap om dessa barns utveckling och beteende är en förutsättning för förståelsen av de avvikelser från det normala, som barn på anstalt i olika avseenden så ofta uppvisar. Med hänsyn till kravet på kortast möjliga grundutbildning och till att denna även skall meritera för anställning inom andra områden än de barnanstalter som avses i denna utredning har kursplanerna ifråga om ämnesval getts största möjliga bredd.

De förhållanden som nu råder beträffande vårdpersonalens kvalifikationer för sitt ansvarsfulla arbete vid barnanstalterna och de möjligheter som finns till utbildning för denna personal har utredningen funnit vara icke helt tillfredsställande. De goda målsättningar som finns för vård och fostran av barn som måste leva på anstalt kan enligt utredningens mening endast förverkligas, om vårdpersonalen, som i sitt arbete på institutionerna har den dagliga nära kontakten med barnen och som för dessa skall ersätta föräldrarna har en fullvärdig utbildning för sin uppgift. Inte minst viktigt är därvid att vårdpersonalen har insikter om de speciella fysiska handikapp, utvecklingsstörningar och beteenderubbningar, som barnen inom de olika vårdgrenarnas anstalter uppvisar.

De alltför många dystra förhållanden som efter anmälningar och inspektioner blottats inom anstaltssektorn ger också klart belägg för att enbart en mindre höjning av nuvarande kompetensfordringar, även om de uppställes för bland andra all vårdpersonal som skall nyanställas, icke är tillfyllest.

Det kan enligt utredningens mening inte anses vara ett för högt krav, att barn som måste leva på anstalt ges alla möjligheter att utvecklas efter måttet av sin förmåga, att de i den miljö som skall ersätta hemmet får sitt trygghetsbehov tillgodosett och att fostran inriktas på att göra dem till harmoniska människor med god social anpassning.

Även om utredningens målsättning inte kan nås utan en betydande ökning av samhällets utgifter för personalutbildning är det med tanke på det tämligen begränsade antal barn och ungdom som det här gäller dock fråga om blygsamma kostnader i jämförelse med de sammanlagda belopp som samhället med anslutning från alla håll ger ut för vård, fostran och utbildning av barn och ungdom.

En rätt utformad utbildning för vårdpersonal kan också bli en god grundutbildning för mera kvalificerade yrken och därmed komma många andra grupper av barn tillgodo. Det kan också med största sannolikhet förutsättas, att väl utbildad personal inom samtliga institutioner för barn och ungdom på längre sikt skall komma att visa sig vara samhällsekonomiskt lönande. En höjning av vårdpersonalens utbildnings-

nivå bör även medföra en förbättring av vårdarbetets ställning, till fördel för rekryteringen av personal vid institutionerna. En ändring av vårdarbetets sociala status, vilken, såsom framgår av den observationsundersökning som redovisats i kapitel III, för närvarande inte står i rimligt förhållande till arbetets kvalificerade och ansvarsfulla art, får förutses komma att leda till att löner, befordringsmöjligheter etc. förbättras. Då dessa och därmed sammanhängande problem ligger utanför utredningens kompetens, vill utredningen här endast antyda dem och inskränker sig sålunda till att framhålla, att en avgörande faktor för att kvalificerad vårdpersonal skall kunna anställas är, att lönesättningen får en rimlig avvägning dels i förhållande till arbetsuppgifternas krav och betydelse, dels i förhållande till lönevillkoren för andra personalgrupper i samhället.

Utifrån ovannämnda synpunkter har utredningen funnit, att den föreslagna gemensamma grundutbildningen för barnanstalternas vårdpersonal i de flesta fall inte är tillräcklig för att vården av alla barn på anstalt skall bli rätt inriktad. I grundutbildningen behandlas sålunda inte den problematik som hör till skolbarns- och ungdomsåldrarna annat än mycket översiktligt. Inte heller ingår i undervisningen någon orientering om de handikapp av skilda slag, som förekommer bland barn på anstalter. Utredningen föreslår därför att specialundervisning i 22 veckor långa yrkeskurser skall meddelas den vårdpersonal för vilken grundkurs inte ger tillräcklig kompetens för anställning vid barninstitution.

Yrkeskursernas uppbyggnad och innehåll

På uppdrag av barnanstaltsutredningen har barnpsykologiska forskningslaboratoriet efter vissa av utredningen angivna riktlinjer utarbetat förslag till timplaner och kursfördelning för anstaltspedagogiska yrkeskurser.

Utredningen har övervägt möjligheterna att även ifråga om specialutbildningen anordna en gemensam utbildning för vårdpersonalen inom olika vårdgrenar. Genom en sådan utbildning skulle bl. a. personalomflyttningar mellan olika vårdområden underlättas och utbildningen skulle kunna anordnas på ett rationellt sätt.

Den av forskningslaboratoriet gjorda undersökningen beträffande omfattningen och strukturen av barnanstaltspersonalens arbetsuppgifter jämte de stora olikheter som klientelet inom de skilda vårdområdena uppvisar har emellertid klarlagt, att en enda gemensam yrkeskurs för de olika vårdområdena inte går att praktiskt genomföra. Däremot har utredningen stannat för att föreslå tre slag av yrkeskurser, vilka var och en är gemensam för flera vårdområden, nämligen

I. anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m.,

II. anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar samt

III. anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom med fysiska handikapp.

Utredningen förutsätter att ovannämnda tre yrkeskurser, om de blir allmänt genomförda och får en utbildningskapacitet som helt motsvarar utbildningsbehovet, skall ersätta dels de anstaltspedagogiska yrkeskurserna för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär, dels yrkeskurserna för vård av psykiskt efterblivna.

Kompetensområde

Enligt utredningens mening är det angeläget att all vårdpersonal vid skolor för blinda och döva, vanföreanstalter, cp-hem, institutioner för psykiskt efterblivna, psykopatbarnhem, barnhem med undantag av spädbarnshem och upptagningshem för barn i förskoleåldern utan komplikationer, elevhem för skolbarn och elevhem för nomadbarn har en utbildning som svarar mot föreslagna anstaltspedagogiska yrkeskurser. Sucessivt allteftersom den föreslagna utbildningsverksamheten genomföres, bör därför krav uppställas på genomgången anstaltspedagogisk yrkeskurs vid anställning inom nämnda typer av barnanstalter.

Med hänsyn till dels den nu rådande personalsituationen med helt outbildad vårdpersonal vid stora grupper av barnanstalter, dels den till antalet betydande personalgrupp som det är fråga om och därmed följande krav på mycket stor utbildningskapacitet i yrkeskurserna, kommer det rekommenderade utbildningsprogrammets genomförande att sträcka sig över lång tid. Under en övergångstid får man därför räkna med personalgrupper som har skilda utbildningar. Jämfört med de förhållanden som nu råder innebär emellertid redan den omständigheten, att vårdpersonalen har den av utredningen föreslagna grundutbildningen en betydande förbättring.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. Vårdpersonalen vid *barnhem* utgöres av barnsköterskor och barnhemsbiträden. Den av barnspykologiska forskningslaboratoriet gjorda observationsundersökningen och en kompletterande stickprovsundersökning av barnhemspersonalens arbetsuppgifter har gett vid handen, att barnsköterskor och vårdbiträden i stort sett utför samma arbetsuppgifter. Sålunda åligger det både barnsköterskor och biträden att sysselsätta barnen på deras fritid, biträda vid läxläsning, måltider etc. och att sköta klädvård, tvätt och städning. Utvecklingen inom barnhemsvården går också mot små vårdenheter, vilket medfört, att förutsättningarna för en differentiering av vårdpersonalens arbetsuppgifter bortfaller. Några vårdtekniska skäl synes därför inte tala för förekomsten av två grupper vårdpersonal.

Utredningen har ansett, att genomgången grundkurs vid barnavårdsskola kan meritera för anställning vid spädbarnshem och vid upptagningshem där differentieringen är sådan, att barn under skolåldern som inte har några komplikationer vårdas inom särskilda enheter. För vårdpersonalen vid övriga barnhem är enbart grundutbildning otillräcklig.

Barnhemsklientelet har särskilt beträffande barn över småbarnsåldern enligt ett flertal bedömares entydiga uppfattning kommit att bli allt mer miljöskadat och svårskött. Genom den nya barnavårdslagen får barnhemmen också ta emot ett både äldre och svårare klientel än tidigare. Detta har kommit att ställa utomordentligt stora krav på vårdpersonalens lämplighet för sitt yrke och förmåga att bemöta barnen på ett riktigt sätt. Vid sina besök på barnhem runt om i landet har utredningen gjorts uppmärksam på de svårigheter, som vårdpersonalen har att sysselsätta barnen och möta dem i grupp. Barnhemmen står inte rustade personellt och materiellt för att möta den nya situation som inträtt. Utredningen anser därför att som kvalifikationskrav för anställning av all vårdpersonal vid ovannämnda barnhem skall uppställas genomgången anstaltspedagogisk yrkeskurs om 22 veckor.

Vid *psykopatbarnhem* saknar vårdpersonalen i regel utbildning. Den enda

möjligheten som nu finns till en lämplig utbildning för denna personal är de anstaltspedagogiska kurserna för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär, som redovisats i kapitel II. Det förslag till anstaltspedagogisk yrkeskurs, som utredningen här framlägger, bygger i stora drag på nyssnämnda kurs. Utredningen föreslår därför, att för anställning som vårdpersonal vid psykopatbarnhem skall krävas genomgång av anstaltspedagogisk yrkeskurs.

Vårdpersonalen vid *elevhem för skolbarn* och *elevhem för nomadbarn* utgöres av vårdbiträden. Denna personal saknar yrkesutbildning. Även föreståndarinnorna vid dessa elevhem saknar i regel yrkesutbildning för sina uppgifter som barnavårdare. Visserligen har många genomgått internatföreståndarinnekurser, men denna utbildning kan icke anses vara tillfyllest för de fostrande uppgifter, som enligt utredningens mening ovillkorligen bör åvila föreståndarpersonalen. Då barnen under så gott som hela terminerna nödgas vistas på hemmen, anser utredningen det vara önskvärt, att personalen i en utvecklingspsykologiskt orienterad yrkeskurs med tonvikt lagd på skolbarns- och pubertetsåldrarnas problematik skolas för sina uppgifter att under större delen av året vårda och fostra barnen på en institution, som måste fungera som hem.

Utredningen föreslår därför, att den här ifrågavarande anstaltspedagogiska yrkeskursen jämväl skall utgöra kompetenskrav för anställning vid dessa institutioner.

Vid Lövsta *ungdomsvårdsskola* bedrives för närvarande en aspirantutbildning. Utbildningen omfattar sex månader, varav tre månader utgör praktik och tre månader teori.

Socialstyrelsen föreslår i petitaskrivelse för budgetåret 1963/64 att det jämte den av personalutbildningsberedningen inom civildepartementet föreslagna kursverksamheten för personal inom fångvården, nykterhetsvården och ungdomsvårdsskoleväsendet inrättas en särskild personalskola vid Lövstahemmet, vid vilken såväl aspirantutbildning om sex månader som fortbildningskurser om tre veckor skall hållas. Dessutom bör enligt socialstyrelsens förslag två 14-dagarskurser, som skall ingå i den av personalutbildningsberedningen anordnade gemensamma utbildningen, hållas vid skolan.

Då klientelet vid skolhemmen inom ungdomsvårdsskolorna i många avseenden uppvisar stora likheter med klientelet vid vissa barnhem och vid psykopatbarnhemmen anser utredningen att här ifrågavarande anstaltspedagogiska yrkeskurs bör vara väl lämpad för personal som rekryteras till dessa skolhem.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar. Bland barnanstalternas personal är vårdpersonalen för *psykiskt efterblivna* en mycket stor kategori, som i huvudsak utgöres av biträden, barnsköterskor och vårdarinnor. För anställning som vårdarinna i lönegrad A 7 krävs genomgången yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna. Utbildningskapaciteten i dessa kurser är emellertid så låg, att endast ett fåtal vårdarinnor hittills kunnat tillägna sig utbildningen. Vad vårdbiträdena beträffar har ett fåtal genomgått grundkurs för vård av psykiskt efterblivna. Samtliga barnsköterskor har avlagt barnsköterskeexamen. Såsom utredningen tidigare anfört, kan icke någon av de båda sistnämnda utbildningarna betraktas såsom helt avpassad för de arbetsuppgifter som åvilar personalen.

Vårdarinnorna förestår vården av en grupp barn och intar ställning som

arbetsledare. Tonvikten synes beträffande deras arbete mera vara lagd på barnens vård och fostran, medan vårdbiträdena i större utsträckning ombesörjer icke vårdande uppgifter såsom städning, klädvård etc. På större institutioner åvilar dock i allmänhet dessa arbetsuppgifter särskild ekonomipersonal, varför här vårdbiträdena under ledning av en vårdarinna deltar i den dagliga vården av barnen.

Såsom framgår av den redovisade observationsundersökningen får en ständig och metodisk utvecklingsträning av barnen ofta stå tillbaka för andra arbetsuppgifter. Med den stora betydelse som sysselsättningen och arbetsträningen har inom detta vårdområde, är det angeläget att i utbildningen av all vårdpersonal ämnet sysselsättning och arbetsträning intar en framträdande plats. Lika angeläget är att vårdpersonalen får goda insikter om de psykiskt efterblivna barnens handikapp och speciella förutsättningar. Saknar personalen tillräckliga insikter härom, kan vården av och den dagliga samvaron med barnen få en mot vård- och behandlingsintentionerna felaktig inriktning. I stor utsträckning är det här fråga om barn, som helt saknar möjlighet att reda sig själva. De kan behöva vårdarens hjälp i nästan varje situation under den ofta livslånga anstaltsvistelsen. Genom sitt psykiska handikapp, som kan vara förenat med både rörelsesvårigheter och andra fysiska handikapp, blir dessa barn sålunda på ett alldeles särskilt sätt beroende av vårdarens förståelse och förmåga att ge erforderlig hjälp och omvårdnad. Utredningen har från dessa utgångspunkter ansett att målsättningen bör vara, att all personal som har att delta i vårdarbetet på institutionerna för psykiskt efterblivna har sådan utbildning som meddelas i här ifrågavarande anstaltspedagogiska yrkeskurs. Detta krav på kvalificerad utbildning av all vårdpersonal behöver inte förändra den nu allmänt rådande personalorganisationen med dels vårdbiträden, dels vårdarinnor i viss arbetsledande ställning. Till frågan om personaluppsättningen på de olika anstaltstyperna återkommer utredningen i sitt huvudbetänkande.

I denna anstaltspedagogiska yrkeskurs ingår även som en väsentlig del orientering om *epilepsi*. Ämnet har medtagits då epileptiker och barn med epilepsiliknande symtom finns inom vården av psykiskt efterblivna. Det är därför angeläget, att personalen inte står främmande inför denna del av klientelet. Då inom det speciella område som epilepsivården utgör direkt för vården av barn inriktade utbildningsvägar saknas, har i kursen ämnen som berör denna sjukdom medtagits i sådan grad, att kursen jämväl kan betraktas som lämplig utbildning för personal vid institutioner för barn med epilepsi. Utredningen har funnit en sådan lösning vara möjlig, trots de stora olikheter klientelet inom epileptikervården och vården av psykiskt efterblivna uppvisar. Gemensamt för de båda grupperna är att de intagna är barn — en omständighet som utredningen anser vara så väsentlig, att utbildningen av personalen inom epileptikervården för barn hellre bör samordnas med utbildningen av personal för övriga barngrupper än med den utbildning i epileptikervård som medicinalstyrelsen samordnat med utbildningen av vårdpersonal inom mentalsjukvården.

Bland de psykiskt efterblivna är *cerebral pares* en vanlig komplikation. Viss undervisning om denna sjukdom, behandlingsmetoder och vård av dessa barn bör därför meddelas i denna yrkeskurs.

Frånsett de kunskaper som meddelas om epilepsi och cerebral pares föreslås undervisningen i den anstaltspedagogiska kursen om övriga komplikationer såsom blindhet och dövhet närmast bli av orienterande natur.

För den personal som skall tjänstgöra på *institutioner för psykiskt efterblivna med komplicerat lyte* anser utredningen vidgade kunskaper om komplikationerna vara erforderliga. Någon tonvikt på dessa komplikationer har icke kunnat läggas i den anstaltspedagogiska yrkeskursen, då den psykiska retarderingen bedömts vara det väsentliga och vanligast förekommande handikappet. För vården av psykiskt efterblivna med komplicerat lyte bör därför särskilda fortbildningskurser anordnas på anstalter för sådant klientel. Till denna fråga återkommer utredningen i kapitel VII.

I allt väsentligt anser utredningen dock den föreslagna anstaltspedagogiska yrkeskursen lämpad för vårdpersonalen vid dessa institutioner.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom med fysiska handikapp. De barninstitutioner för fysiskt handikappade som utredningen har att ta befattning med är skolor för blinda, skolor för döva, vanföreanstalter och cp-hem. Vårdpersonalen vid anstalterna saknar vanligtvis utbildning och någon fast organiserad kursverksamhet för personalutbildning finns för närvarande inte.

Utredningen har ansett det vara nödvändigt, att vårdpersonalen vid dessa institutioner utöver grundutbildning har en på vårdområdena inriktad yrkesutbildning, som bör meddelas i en yrkeskurs. Behovet av en yrkesorienterad utbildning för dessa barninstitutioners vårdpersonal är enligt utredningens mening lika angelägen som ifråga om de vårdområden som förut berörts. Utöver vad som tidigare anförts om kravet på en ur alla synpunkter rätt inriktad vård och fostran av barnen vill utredningen här starkt understryka vikten av att vårdare av döva barn utbildas så att de kan meddela sig med barnen. Vad vården av blinda barn beträffar måste personalen ha ingående kunskaper om själva handikappet och de blinda barnens föreställningsvärld. Utredningen har övervägt om särskilda yrkeskurser skall anordnas för envar av de angivna vårdområdena. Vissa skäl kan anses tala härför. Sålunda är syftet med yrkeskurser, att eleverna skall erhålla specialutbildning, så att de direkt efter utbildningen kan övergå till vårdarbete inom en speciell vårdgren. Varje vårdområde kan här anses vara så speciellt, att en gemensam yrkeskurs inte framstår såsom helt självklar.

Den gjorda observationsundersökningen talar emellertid för att allt väsentligt om vården av det fysiskt handikappade klientelet kan meddelas i en för dessa vårdområden gemensam anstaltspedagogisk yrkeskurs. För samtliga områden gäller det vård och fostran av barn i skol- och ungdomsåldrarna. Behovet av undervisning i och praktisk tillämpning av psykologi är detsamma för samtliga områden. Leken och sysselsättningen är också en gemensam faktor i utbildningen. Därtill kommer den omständigheten, att en vårdgrensvis organiserad utbildning till följd av det ringa utbildningsbehovet inom de enskilda områdena inte kan anordnas kontinuerligt. Såväl praktiska som yrkesskolemässiga synpunkter talar därför för en gemensam yrkeskurs.

Utredningen rekommenderar således, att såsom kvalifikationskrav för anställning som vårdpersonal vid institutioner för blinda, döva och hörselskadade, vanföra och cp-barn skall uppställas genomgången anstaltspedagogisk yrkeskurs.

Inträdeskrav

Som krav för inträde i yrkeskurs skall gälla att sökande genomgått barnavårdsskola samt därefter under minst ett år tjänstgjort i vårdarbete på barninstitution. Möjligheter till dispens från föreskriven förutbildning bör emellertid finnas så att personer med likvärdiga kunskaper, vilka förvärvats på annat sätt, kan vinna inträde vid respektive kurser. I kapitel III har denna fråga beaktats i samband med förslag till inträdesfordringar för grundkurs.

Med hänsyn till värdet av det allmänna synsätt på vårdarbetet som eleverna bibringas i grundkurs och till de på moderna rön baserade arbetsmetoder som grundutbildningen förutsättes ge kännedom om, bör dispens från grundkurs endast beviljas under vissa bestämda förutsättningar.

Lång anställning vid barninstitution kan vara ett uttryck för särskilt intresse för ett vårdområde och de därunder inhämtade praktiska kunskaperna och gjorda erfarenheterna måste bedömas ha ett värde som i allt väsentligt motsvarar genomgången grundkurs. Det är uppenbarligen såväl ett huvudmannaintresse som ett rättvisekrav att denna värdefulla, av vidareutbildning intresserade arbetskraft får dispens från genomgången grundkurs för att vinna inträde vid yrkeskurs.

Personer med vitsordat intresse för och långvarig erfarenhet av arbete bland barn och ungdom genom föreningsliv eller annan ungdomsverksamhet och som önskar övergå till vårdyrket bör jämväl kunna få dispens. Med denna dispensregel vill utredningen även underlätta rekrytering av manlig personal till barninstitutionerna. Faderns betydelse för vård och fostran av barn och ungdomar har alltmer klarlagts. Med den mera normala miljö som fosterhemmet med både far och mor kan erbjuda anses sålunda en god placering i fosterhem vara överlägsen anstaltsvård. Såväl psykiatrisk och psykologisk expertis som representanter för tillsynsmyndigheter och personal vid barnanstalter har med skärpa framfört önskemål om att manlig personal anställes vid barnanstalterna. En person i faderns ställe på institutionerna anses utöver den känslomässiga betydelsen för barnens och ungdomarnas mognad och sociala anpassning innebära praktiska fördelar genom att det dagliga arbetet kan fördelas mera rationellt exempelvis ifråga om hobbyverksamhet och annan fritidssysselsättning. Vidare kan möjligheterna att klara de problem som sammanhänger med att klientelet på många institutioner blir äldre och mera svårbemästrat antas bli större om personalen rekryteras bland såväl kvinnor som män.

Med hänvisning till vad som här anförts föreslår utredningen sålunda att dispens från grundkurs skall kunna meddelas personer som genom minst fem års väl vitsordad tjänstgöring vid barninstitution kan antas ha motsvarande kunskaper eller har annan för vårdarbete vid barninstitution särskilt väl lämpad utbildning eller praktik.

Yrkeskursernas teoretiska och praktiska innehåll förutsätter, att eleverna har elementära kunskaper i bl. a. psykologi och pedagogik för att kunna följa undervisningen och tillgodogöra sig den. Dispens från grundkurs bör därför kombineras med krav på genomgång av en sex veckor lång kompletteringskurs. Förslag till kompletteringskurser framlägges i kapitel V.

Kurslängd

De anstaltspedagogiska yrkeskurserna föreslås få en längd av 22 veckor. Den sammanlagda utbildningstiden för vårdpersonal med utbildning i yrkeskurser

blir sålunda enligt utredningens förslag nära 1½ år, dvs. husmodersskola om minst 18 veckor eller däremot svarande kunskaper eller annan för vårdarbetet bland barn lämplig utbildning eller praktik, 32 veckors grundkurs och 22 veckors yrkeskurs. Därjämte erfordras i allmänhet tre månaders hushållspraktik efter genomgången husmodersskola samt ett års praktik på barninstitution mellan grundkurs och inträde i yrkeskurs. Jämförd med nuvarande utbildningskrav som, i de fall några överhuvudtaget finns uppställda, i allmänhet begränsas till — utöver hushållsutbildning om i regel fem månader — genomgången barnsköterskekurs om 26, 30 eller 34 veckor, kan den föreslagna utbildningstiden måhända förefalla onödigt lång. Det av utredningen uppställda utbildningskravet får emellertid ses mot den bakgrunden, att insikter, arbetsmetoder och målsättning inom här ifrågavarande grenar av anstaltsvården i takt med utvecklingen i övrigt förskjutits och att en bättre utbildning entydigt från personalhåll angetts som ett behov.

Kursinnehåll

Avvägningen mellan praktisk och teoretisk undervisning är i samtliga yrkeskurser densamma. Ämnesrubrikerna är även desamma i kurserna men har trots ämnenas innehåll och omfattning avpassats för den speciella typ av kurs det gäller. Personalvårdsfrågor och samarbetspsykologi är det enda ämne som i kursfördelningarna återkommer helt oförändrat i samtliga kurser.

Timantalet för de olika ämnena skiljer sig något i kurserna med hänsyn till ämnenas betydelse för den speciella utbildningen.

Praktisk undervisning. Det är väsentligt att den praktiska utbildningen sker under ledning av kvalificerade handledare. Praktiken får inte bli enbart en auskultation, utan den skall vara en metodisk träning i det dagliga arbetet, varvid eleverna får lära sig att omsätta de teoretiska kunskaperna i praktiskt arbete. En sådan praktisk undervisning kan inte genomföras, såvida inte handledaren dagligen tillsammans med eleverna deltar i förekommande arbetsuppgifter och regelbundet diskuterar och analyserar aktuella problem.

Praktiken bör även på detta utbildningsstadium i all den utsträckning som är möjlig löpa jämsides med den teoretiska utbildningen, då eleverna härigenom sannolikt får lättare att knyta samman teori och praktiskt handlande.

Lek och sysselsättningsmetodik har i samtliga kurser fått stort utrymme. Detta har skett därför att anstalterna i allmänhet visar stora brister i detta avseende och det är önskvärt att vårdpersonalen kommer till insikt om att lek och sysselsättning skall vara en lustbetonad och aktiviserande del av barnets dag. Ämnet har lagts in under praktisk undervisning, därför att eleverna själva skall arbeta med allt material och utveckla egen fantasi och leklynne genom att aktivt ta del i lekar, idrott, teater m. m. Därmed får de intresse och förståelse för barns lek.

Ämnet hemvård har medtagits i yrkeskurserna i huvudsak för att understryka vårdpersonalens ansvar för miljöutformningen på anstalterna.

I den anstaltspedagogiska yrkeskursen för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. (yrkeskurs I) omfattar hemvården även instruktion i pedagogisk handledning av ungdom när det gäller enkla hemsysslor och klädvård. Utbildning i städning och klädvård förekommer ej förutom i anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med

vissa andra utvecklingsstörningar (yrkeskurs II), där eleverna skall göras medvetna om speciella hygieniska krav som måste ställas på anstalter för detta klientel.

Teoretisk undervisning. Ämnesuppläggningen är i huvudsak densamma som i grundkursen för att eleverna skall få lättare att återuppta sina studier. Barnpsykiatri tillkommer dock som helt nytt ämne.

Utvecklingspsykologi och pedagogik har fått samma uppläggning som i grundkursen. Utbildningen i detta ämne och i medicinsk barnavård bör avslutas, innan undervisningen i psykiatri påbörjas, eftersom eleverna i psykiatriundervisningen skall göra jämförelser med normalbarnet och dess utveckling. En förutsättning härför torde emellertid vara, att undervisningen i de förstnämnda ämnena förlägges till kursens början och psykiatriundervisningen till den senare hälften.

Undervisningen i pedagogik skiljer sig väsentligt i de tre kurserna. Förutom allmängiltiga pedagogiska principer skall undervisningen ge metoder och bakgrund till speciell behandling av de olika slag av barn och ungdom, som det är fråga om.

Pedagogikundervisningen bör handhas av lärare som, förutom teoretiska kunskaper, även har erfarenhet av de olika typerna av störningar och handikapp.

Undervisningen i samhällslära har liksom i grundkursen byggts upp kring »barnet i centrum» — i dessa fall med avseende på det störda eller handikappade barnet.

Stor vikt har lagts vid att ge eleverna kunskaper om och förståelse för familjens situation för att skapa en grund för ett allt bättre samarbete mellan hem och anstalt.

Personalvårdsfrågor och samarbetspsykologi tar i huvudsak sikte på att hjälpa eleven reda ut sin egen problematik. Avsikten är också, att eleven skall lära sig förstå sin roll i större sammanhang och sin funktion på anstalten.

Undervisning i rytmik, gymnastik, musik och sång skall dels utveckla eleverna själva med avseende på avspänning och allmän frigörelse, dels ge insikt i dessa ämnens betydelse för behandling av barn och ungdom.

Såväl den praktiska som den teoretiska undervisningen bör i all den utsträckning som är möjlig byggas upp kring seminarieövningar, så att eleverna kan tillgodogöra sig undervisningen och lära sig att omsätta de teoretiska insikterna i praktiskt handlande.

Utredningen förutsätter, att metodiska anvisningar till yrkeskurserna skall utfärdas av överstyrelsen för yrkesutbildning. Till dessa måste även finnas utförliga litteraturanvisningar varförutan särskilt den teoretiska undervisningen inte torde kunna bedrivas.

I detta sammanhang vill utredningen betona vikten av att audiovisuella hjälpmedel såsom bildband och film ställes till förfogande för kursverksamheten. Då bildband och filmer för detta speciella ändamål inte finns i den utsträckning som är önskvärd, vore det till fördel, om t. ex. överstyrelsen för yrkesutbildning finge möjligheter att svara för att sådana hjälpmedel i undervisningen framställes. Det är vidare angeläget att nya läroböcker, som är lämpade för undervisningen i yrkeskurser, utarbetas.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs

Timplan för 22 veckors anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m.

Läroämne	Antal veckotimmar i medeltal	Antal undervisningstimmar
A. *Praktisk undervisning*		
1. Vård, fostran och sysselsättning av barn och ungdom ..	24+3,5	605
2. Lek- och sysselsättningsmetodik	3	66
3. Hemvård	1	22
B. *Teoretisk undervisning*		
1. Utvecklingspsykologi med pedagogisk tillämpning ..	1,5	33
2. Barnpsykiatri	1,5	33
3. Medicinsk barna- och ungdomsvård .	1	22
4. Den unga människan o. samhället ...	2	44
5. Anstaltspedagogik	2	44
6. Rytmik, sång och musik ...	2	44
7. Studiebesök ..	0,5	11
Summa timmar	42	924

Kursfördelning

A. Praktisk undervisning

1. Vård, fostran och sysselsättning av barn och ungdomar:

Praktiktjänstgöringen bör omfatta *dels* friska och normala barn, *dels* psykiskt störda barn och ungdomar.

24 av praktiktjänstgöringens 27,5 veckotimmar skall elev delta i samtliga förekommande arbetsmoment på praktikinstitutionen. Elev skall arbeta under handledares uppsikt, varvid handledaren ständigt bör uppmärksamma eleven på att de teoretiska kunskaperna skall omsättas i det praktiska arbetet med barnen. Vid slutet av en praktikperiod skall elev självständigt handha mindre grupper av barn.

Elev skall vid praktikperiods början informeras om barnens bakgrundsförhållanden och tidigare utveckling samt pedagogiska riktlinjer i fostran.

3,5 timmar per vecka anslås *dels* till observationsövningar, *dels* till seminarieövningar, där elev tillsammans med handledaren diskuterar observationsresultat, barnens beteende och behandling, speciella uppfostringsproblem samt elevens eget beteende m. m.

2. Lek och sysselsättningsmetodik:

I *seminarieform* informeras om och diskuteras följande moment:

Lekens och rekreationens betydelse för en människas välbefinnande och sunda utveckling.
Lekstadierna.
Frilufts- och lägerliv för barn på anstalt.
Spel- och tävlingsregler för idrott och friluftsövningar.
Idrottsförbundens verksamhet och service.
Seriemagasin och veckopress.
TV, radio, film, teater och dans.
Barns och ungdoms samlande.
Bibliotekens resurser och service.

Vid *praktiska* övningar skall elev dels arbeta med »skapande» sysselsättningsmaterial och hobbymaterial av olika slag, dels delta i och organisera olika inom- och utomhuslekar, dels ock öva dramatisk framställning och därtill hörande maskering, dräkt- och kulisstillverkning.

Vid *demonstration* genomgås litteratur för barn och ungdom t. ex. sagor, indianböcker och äventyrsskildringar, flickböcker och enklare facklitteratur m. m.

3. Hemvård:

Undervisningen i detta moment skall betona miljöns utformning samt klädsel och utseendefrågor som viktiga pedagogiska faktorer i vårdarbetet.

Undervisningen skall omfatta praktiska övningar och demonstrationer varvid särskild vikt lägges vid färg- och materialval ifråga om textilier och andra inredningsdetaljer, trivselskapande inredningsdetaljer som elev själv kan utföra.
Arrangemang vid måltider, födelsedagar och högtider.
Blomstervård m. m.
Orientering om tonårsmode och klädval och uppfostran till klädvård.
Skönhetsvård för tonåriga flickor.

B. Teoretisk undervisning

1. Utvecklingspsykologi med pedagogisk tillämpning:

Kort repetition av förskolebarnets utveckling.
Längdsnitt följande utvecklingen under den senare barndomen och tonåren av de emotionella, sociala, intellektuella och språkliga funktionerna.
Kort orientering om den vuxna människans psykologi.
Inlärningspsykologiska problem.
Pedagogisk tillämpning av utvecklingspsykologiska kunskaper.
Dygnsrytmens anpassning till det växande barnet.
Frihet, fasthet eller tvång i uppfostran.
Det växande barnets vägledning till allt större självständighet.
Fickpengar, utevistelse om kvällarna, kontakt med det andra könet.
Sexuella problem hos tonåringar.

Undervisningen konkretiseras genom elevernas egna observationer samt filmvisningar.

2. Barnpsykiatri:

Genomgång av de psykopatologiska huvudgrupperna.
Utförligare behandlas uppfostringsfel, missanpassningssymptom och neuroser, psykoser och psykosliknande tillstånd.
Utvecklingsperiodernas speciella problem ur psykiatrisk synvinkel.
Orientering om de barnpsykiatriska undersöknings- och behandlingsmetoderna.

Undervisningen konkretiseras genom demonstrationer och filmvisningar.

3. Medicinsk barna- och ungdomsvård:

Människokroppens byggnad och funktioner framför allt beträffande sinnesorgan, nervsystem och inre sekretion.
Orientering om funktionsrubbningar.
Könsmognaden.
Sexualupplysning.
Personlig hygien.
Första hjälpen vid olycksfall. Konstgjord andning.
Åtgärder för förebyggande av sjukdom.
Enklare sjukvård.
Föreskrifter ang. medicinförvaring.

4. Den unga människan och samhället:

Kort historik över barna- och ungdomsvårdens utveckling.
Samhällsinstitutioner för vård av barn och ungdom. Den psykiska barna- och ungdomsvården.
Barnavårdslagen och närliggande social lagstiftning.
Familjen och dess funktioner förr och nu.
Relationer föräldrar — barn — syskon.
Den unges frigörelse från hemmet.
Skolan ur individens synvinkel.
Kamratkontakter. Gäng- och ligabildning.
Pubertetsreaktioner.
Normalt och avvikande beteende som relativa begrepp.
Bidragande orsaker till brottslighet bland ungdom.
Samhällets reaktioner ifråga om brottslighet.
Yrkesönskningars stabilitet och realitet under olika åldrar.
Yrkesvägledning.
Arbetsmarknaden och dess organisationer.
Folkrörelserna.

5. Anstaltspedagogik:

Arbetsformerna inom anstalterna för barn och ungdom.
Miljöterapi. Grupp- och individualterapi.
Teamarbetets innebörd.
Att leva på anstalt.
Rollbeteende och rollförväntningar.
Normer, attityder och fördomar, individuellt och i gruppsammanhang.
Barnens problem som provokationselement för de vuxna.
Gruppdynamiska problem.
Vanliga personalproblem.
Den psykiska balansen hos den vuxna som faktor i vårdarbetet.
Mindervärdeskänslor, hämningar och kompensationsbenägenhet.
Reaktionsmönster för olika personlighetstyper.
Föräldrakontakt och samverkan föräldrar — anstalt.
Föräldrabehandling.
Tystnadspliktens innebörd.

6. Rytmik, sång och musik:

Rytmikövningar som tar sikte på elevernas egen utveckling med avseende på frigörelse och avspänning.

Undervisningen i sång och musik skall *dels* berika eleverna själva, *dels* ge bakgrund till förståelse för ungdomens val av musik och musikutövande.
Barnvisor, svensk folkmusik, ballader, negro spirituals, schlager m. m.

Lättare klassisk musik.
Klassisk och modern jazz.

7. *Studiebesök:*

Studiebesök organiseras i den utsträckning som är möjlig vid sådana institutioner vars verksamhet berörts i undervisningen.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs II

Timplan för 22 veckors anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar.

Läroämne	Antal veckotimmar i medeltal	Antal undervisningstimmar
A. *Praktisk undervisning*		
1. Vård, fostran och sysselsättning av psykiskt efterblivna	24+3,5	605
2. Lek och sysselsättningsmetodik	3	66
3. Hemvård	1	22
B. *Teoretisk undervisning*		
1. Utvecklingspsykologi med pedagogisk tillämpning ..	1,5	33
2. Barnpsykiatri	1,5	33
3. Medicinsk barna- och ungdomsvård	1,5	33
4. Den psykiskt efterblivna och samhället	1,5	33
5. Anstaltspedagogik	1,5	33
6. Rytmik, sjukgymnastik, tal och röstvård, sång och musik	2,5	55
7. Studiebesök ..	0,5	11
Summa timmar	42	924

Kursfördelning

A. Praktisk undervisning

1. Vård, fostran och sysselsättning av psykiskt efterblivna barn och ungdomar:

Praktiktjänstgöringen förlägges till både särskola och vårdanstalt med *dels* lättare, *dels* gravare utvecklingsstörningar hos klientelet. 24 av praktiktjänstgöringens 27,5 veckotimmar skall elev delta i samtliga förekommande arbetsmoment på praktikinstitutionen.

Elev skall arbeta under handledares uppsikt, varvid handledaren ständigt bör uppmärksamma eleven på att de teoretiska kunskaperna skall omsättas i det praktiska arbetet med barnen.

Vid slutet av praktikperiod skall elev självständigt handha mindre grupper av barn.

Elev skall vid praktikperiods början informeras om barnens bakgrundsförhållanden, tidigare utveckling samt pedagogiska och medicinska riktlinjer i vården.

3,5 timmar per vecka anslås till *dels* observationsövningar, *dels* seminarieövningar, där elev tillsammans med handledaren diskuterar observationsresultat, barnens beteende och behandling, speciella uppfostringsproblem samt elevens eget beteende m. m.

2. Lek och sysselsättningsmetodik:

I *seminarieform* informeras om och diskuteras följande moment:

Betydelsen av en lek och sysselsättningsmetodik, som tillvaratar barnets utvecklingsmöjligheter utan att ställa för stora krav och/eller överträna barnet.
Sysselsättningen som en integrerande del av barnets dagsprogram.
Inlärningsproblem i samband med lek.
Förmåga till uthållighet och koncentration.
Regelbundenhet i sysselsättningarna.
Lek- och sysselsättningsmaterialets betydelse för bl. a. motorikfunktioner och sinnenas utveckling.
Lämpligheten av idrott och tävlingar bland psykiskt efterblivna.
Enkla trafikregler.

I *praktiska övningar* ingår:

Sagoberättande och fingerlekar.
Användningen av lek-, sysselsättnings- och hobbymaterial.
Inne- och utelekar samt idrott.
Vård av lekmaterial.
Sinnesövningar.
Demonstration av lämplig litteratur, sagor, enkla bilderböcker och stillbildsserier m. m.
Lekmaterial för cp-barn.

3. Hemvård:

Undervisningen i detta moment skall betona miljöns utformning samt klädsel och utseendefrågor som viktiga pedagogiska faktorer i vårdarbetet.
Speciella fordringar på städning och rengöring när det gäller anstalter för psykiskt efterblivna.
Utformningen av miljön som pedagogisk faktor.
Trivselskapande faktorer på en institution.
Arrangemang kring måltider, födelsedagar och högtider.
Blomstervård m. m.

B. Teoretisk undervisning

1. Utvecklingspsykologi med pedagogisk tillämpning:

Repetition av normalutvecklingen hos förskolebarnet.
Genomgång av utvecklingen under den senare barndomen och tonåren av de motoriska, emotionella, sociala, intellektuella och språkliga funktionerna.
Kort orientering om den vuxna människans psykologi.
Inlärningspsykologiska problem.
Pedagogisk tillämpning av utvecklingspsykologiska kunskaper.
Jämförelse mellan det normalt utvecklade och det psykiskt efterblivna barnet.
Den vuxnes anpassning till barnets resurser som en förutsättning för att det skall känna sig tillfredsställt. Faran av överträning.
Konsekvens och upprepning i den dagliga rutinfostran.
Vikten av att rutinvanor bibringas barnet i en viss ordning, så att varje handling förbinds med en annan.
Den verbala kontakten med den psykiskt efterblivna.
Disciplinfrågor. Fickpengar. Kontakt med det andra könet.

2. Barnpsykiatri:

Genomgång av de psykopatologiska huvudgrupperna.
Utförligare behandlas oligofreni, organiska hjärnsjukdomar och hjärnskador, talrubbningar, motoriska störningar (cp) samt epileptiska och anfallsvis uppträdande sjukdomssymptom.
Orientering ang. intelligens- och utvecklingsmätningar.
Undervisningen konkretiseras genom demonstrationer och filmvisning.

3. Medicinsk barna- och ungdomsvård:

Människokroppens byggnad och funktioner framför allt beträffande sinnesorgan, nervsystem och inre sekretion.
Orientering om funktionsrubbningar.
Könsmognaden.
Sexuellt beteende hos psykiskt efterblivna.
Personlig hygien.
Elementär ärftlighetslära.
Åtgärder för förebyggande av sjukdom.
Förebyggande olycksfallsvård.
Första hjälpen vid olycksfall.
Konstgjord andning.
Åtgärder vid sjukdom. Den sjukes personliga vård.
Smitta, isolering och desinfektion.
Åtgärder vid kramper.
Föreskrifter ang. medicinförvaring.

4. Den psykiskt efterblivna och samhället:

Kort historik över undervisning och vård av psykiskt efterblivna.
Nuvarande lagstiftning och organisation rörande undervisning och vård av psykiskt efterblivna.
Barnavårdslagen och närliggande social lagstiftning.
Familjen och dess funktioner förr och nu.
Familjen och den psykiskt efterblivna.
Syskonrelationer. Omgivningens reaktioner.
Vård i hemmet och på anstalt.
De oligofrenas rättsliga ställning.
Orientering om verksamhet som bedrives av Riksförbundet för utvecklingsstörda barn och Centralstyrelsen för Sveriges Föräldraförening för CMR-barn.

5. Anstaltspedagogik:

Arbetsformerna inom anstalterna för psykiskt efterblivna.
Teamarbetets innebörd.
Att leva på anstalt.
Rollbeteende och rollförväntningar.
Normer, attityder och fördomar, individuellt och i gruppsammanhang.
Barnens problem som provokationselement för de vuxna.
Gruppdynamiska problem.
Vanliga personalproblem.
Den psykiska balansen hos den vuxna som faktor i vårdarbetet.
Mindervärdeskänslor, hämningar och kompensationsbenägenhet.
Reaktionsmönster för olika personlighetstyper.

Föräldrakontakt och samverkan föräldrar — anstalt.
Tystnadspliktens innebörd.

6. *Rytmik, sjukgymnastik, tal och röstvård, sång och musik:*
Övningar som tar sikte på elevernas egen utveckling med avseende på frigörelse och avspänning.
Hållnings- och sjukgymnastik.
Rörelsebehandling av spastiker.
Röstanalys. Tal- och språkövningar.
Talfel och dess behandling.
Enkla barnvisor och sånger.
Rytmorkester och rytmiska lekar.
Musiken som pedagogisk faktor.

7. *Studiebesök:*
Studiebesök organiseras i den utsträckning som är möjlig vid sådana institutioner vars verksamhet berörts i undervisningen.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs III

Timplan för 22 veckors anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom med fysiska handikapp.

Läroämne	Antal veckotimmar i medeltal	Antal undervisningstimmar
A. *Praktisk undervisning*		
1. Vård, fostran och sysselsättning av fysiskt handikappade barn och ungdomar	24+3,5	605
2. Lek och sysselsättningsmetodik	3	66
3. Hemvård	1	22
B. *Teoretisk undervisning*		
1. Utvecklingspsykologi med pedagogisk tillämpning ..	1,5	33
2. Barnpsykiatri	1,5	33
3. Medicinsk barna- och ungdomsvård	1,5	33
4. Den fysiskt handikappade och samhället .	1,5	33
5. Anstaltspedagogik	1,5	33
6. Rytmik, sjukgymnastik, tal och röstvård, sång och musik	2,5	55
7. Studiebesök ..	0,5	11
Summa timmar	42	924

Kursfördelning

A. Praktisk undervisning

1. Vård, fostran och sysselsättning av fysiskt handikappade barn och ungdomar:
Den praktiska utbildningen uppdelas i två perioder, vardera praktikperioden omfattande en speciell typ av handikapp hos vårdklientelet.

Eleven skall ges möjlighet att välja mellan praktikkombinationerna:

1. döva och hörselskadade barn + vanföra barn
2. blinda barn + vanföra barn

Kombinationen döva och hörselskadade barn + blinda barn synes mindre lämplig med hänsyn till att båda dessa handikapp ställer så olika krav på den vårdande personalen.

24 av praktiktjänstgöringens 27, 5 veckotimmar skall elev delta i samtliga förekommande arbetsmoment på praktikinstitutionen.

Elev skall arbeta under handledares uppsikt, varvid handledaren ständigt bör uppmärksamma eleven på att de teoretiska kunskaperna skall omsättas i det praktiska arbetet med barnen.

Vid slutet av praktikperiod skall elev självständigt handha mindre grupper av barn.

Elev skall vid praktikperiods början informeras om barnens bakgrundsförhållanden, tidigare utveckling samt pedagogiska och medicinska riktlinjer i vården.

3,5 timmar per vecka anslås till *dels* observationsövningar, *dels* seminarieövningar, där elev tillsammans med handledaren diskuterar observationsresultat, barnens beteende och behandling, speciella uppfostringsproblem samt elevens eget beteende m. m.

2. *Lek och sysselsättningsmetodik:*

I *seminarieform* informeras om och diskuteras följande moment:

Betydelsen av lek- och sysselsättning för den fysiskt handikappade.

Sysselsättningen som integrerande del av barnets dagsprogram.

Vikten av samarbete när det gäller barnets sysselsättning mellan vårdpersonal, lärare, sjukgymnast och terapeut.

Vikten av att inte hjälpa ett handikappat barn i onödan.

Speciella synpunkter när det gäller lek för barn med olika handikapp. Inlärningsproblem. Idrott och friluftsövningar för fysiskt handikappade.

Orientering om käppteknik.

Praktiska övningar:

Motorikövningar för träning av balans och hållning.

Sinnesträning.

Sagoberättande och fingerlekar.

Användningen av lek-, sysselsättnings- och hobbymaterial.

Inne- och utelekar.

Spel. Dockteater.

Vård av lekmaterial.

Demonstration av lekmaterial för CP-barn.

Praktiska anordningar för sängliggande barns lek.

Litteratur för barn och ungdom, t. ex. sagor, indianböcker och äventyrsskildringar, flickböcker och enklare facklitteratur m. m. Talböcker. Punktskrift.

3. *Hemvård:*

Undervisningen i detta moment skall betona miljöns utformning samt klädsel- och utseendefrågor som viktiga pedagogiska faktorer i vårdarbetet.

Undervisningen skall omfatta praktiska övningar och demonstrationer.

Speciella hygieniska fordringar på städning och rengöring när det gäller anstalter för fysiskt handikappade barn.

Utformningen av miljön som pedagogisk faktor.

Trivselskapande faktorer på en anstalt.

Arrangemang kring måltider, födelsedagar och högtider.

Blomstervård.

Demonstration av möbler och hjälpmedel för den fysiskt handikappade.

Färg och material ifråga om textilier och andra inredningsdetaljer.

Synpunkter på klädesutrustning för den fysiskt handikappade.

Orientering om tonårsmode.

Skönhetsvård för tonåriga flickor.

B. Teoretisk undervisning

1. Utvecklingspsykologi med pedagogisk tillämpning:

Kort repetition av förskolebarnets utveckling.

Längdsnitt följande utvecklingen under den senare barndomen och tonåren av de emotionella, sociala, intellektuella och språkliga funktionerna.

Kort orientering om den vuxna människans psykologi.

Inlärningspsykologiska problem.

Pedagogisk tillämpning av utvecklingspsykologiska kunskaper.

Dygnsrytmens anpassning till det växande barnet.

Frihet, fasthet eller tvång i uppfostran.

Det växande barnets vägledning till allt större självständighet.

Kontakt med det andra könet.

Sexuella problem hos tonåringar.

Utevistelse om kvällen.

Fickpengar.

Jämförelse mellan det »normala barnet» och barnet med fysiska handikapp.
Speciella pedagogiska faktorer i handledningen av det blinda eller synsvaga barnet, det hörselskadade barnet, det vanföra barnet och det epileptiska barnet.

2. Barnpsykiatri:

Genomgång av de psykopatologiska huvudgrupperna.
Utförligare behandlas miljöpåverkan och missanpassningssymtom, organiska hjärnsjukdomar, motoriska störningar, CP, epilepsi och anfallsvis uppträdande sjukdomar samt psykosomatiska problem.
Talrubbningar, Hörseldefekter.
Orientering om de barnpsykiatriska undersöknings- och behandlingsmetoderna.
Undervisningen konkretiseras genom demonstration och filmvisningar.

3. Medicinsk barna- och ungdomsvård:

Människokroppens byggnad och funktioner framför allt beträffande sinnesorgan, nervsystem och inre sekretion.
Orientering om funktionsrubbningar.
Könsmognaden.
Elementär ärtflighetslära.
Personlig hygien.
Åtgärder för förebyggande av sjukdom.
Förebyggande olycksfallsvård.
Första hjälpen vid olycksfall.
Konstgjord andning.
Den sjukes personliga vård.
Smitta, isolering och desinfektion.
Åtgärder vid kramper.
Ögonsjukdomar.
Hörselskador.
Centralmotoriska rubbningar, missbildningar av olika lemmar och organ, polioskador m. m.
Föreskrifter ang. medicinförvaring.

4. Den fysiskt handikappade och samhället:

Kort historik över handikappvården. Nuvarande organisation för vård och utbildning av fysiskt handikappade.
Barnavårdslagen och närliggande social lagstiftning.
Familjen och dess funktioner förr och nu.
Familjen och den fysiskt handikappade.
Omgivningens reaktioner. Vård i hem eller på anstalt.
Orientering om verksamhet som bedrives av:
De blindas förening.
Sveriges stiftelse för blind och synsvag ungdom.
Konsulentorganisationen inom blindvården.
Hälsofrämjandet.
Riksförbundet Döva barns målsmän.
Sveriges scoutförbunds stiftelse för döva och hörselskadade barn.
Hörcentralerna på länens centrallasarett.
Svenska vanförevårdens centralkommitté.
De vanföras riksförbund.
Centralstyrelsen för Sveriges föräldraföreningar för CMR-barn.

5. Anstaltspedagogik:

Arbetsformerna inom anstalterna för fysiskt handikappade.
Teamarbetets innebörd.
Att leva på anstalt.
Rollbeteende och rollförväntningar.
Normer, attityder och fördomar, individuellt och i gruppsammanhang.
Barnens problem som provokationselement för de vuxna.
Gruppdynamiska problem.
Vanliga personalproblem.
Den psykiska balansen hos den vuxna som faktor i vårdarbetet.
Mindervärdeskänslor, hämningar och kompensationsbenägenhet.
Reaktionsmönster för olika personlighetstyper.
Föräldrakontakt och samverkan föräldrar — anstalt.
Föräldrabehandling.
Tystnadspliktens innebörd.

6. Rytmik, sjukgymnastik, tal och röstvård, sång och musik:

Övningar som tar sikte på elevernas egen utveckling med avseende på avspänning och frigörelse.
Hållnings- och sjukgymnastik.
Rörelsebehandling av spastiker.
Röstanalys.
Tal- och språkövningar.
Talfel och deras behandling.
Undervisning i sång och musik skall ge bakgrund till och förståelse för barns och ungdomars val av musik och musikutövande.
Barnvisor, svensk folkmusik, kanons, schlager m. m.
Lättare klassisk musik.
Klassisk och modern jazz.
Rytmiska danslekar.

7. Studiebesök:

Studiebesök organiseras i den utsträckning som är möjlig, vid sådana institutioner, vars verksamhet berörts i undervisningen.

KAPITEL V

Kompletteringskurser för vårdpersonal anställd inom barnanstaltsvården

De av utredningen framförda förslagen om grund- och yrkeskurser för vårdpersonal vid barnanstalter grundar sig på den uppfattningen, att för barnens vård och fostran, trygghet och sociala anpassning erfordras ett kunnigt samarbete mellan all personal och alla personalkategorier. En av förutsättningarna för ett fruktbärande samarbete är, att samtlig personal har en god utbildning för sina arbetsuppgifter och därmed tillräckliga insikter om klientelets behov, vårdens möjligheter och syften och vad som krävs för en god anstaltsmiljö.

Om utredningens utbildningsprogram genomföres, kommer kompetenskrav att kunna uppställas vid nyrekrytering av personal. På längre sikt leder den vägen självklart till att all personal vid anstalterna får en lämplig utbildning för sina arbetsuppgifter. De siffror om personalomsättningen vid barnanstalterna som redovisas i kapitel VIII och enligt vilka omsättningen är drygt 20 %, är emellertid genomsnittliga och ger ingen bild av rörligheten på varje anstalt för sig. Denna rörlighet kan genom inverkan av olika faktorer vara större eller mindre. Att med utgångspunkt från personalomsättningen invänta att all personal blivit utbildad måste ta avsevärd tid.

Att rådande förhållanden i varje fall på vissa håll inte motsvarar de krav man numera vill ställa på en god anstaltsvård framgår av den observationsundersökning som redovisats i kapitel III. De förhållanden som framkommit vid barnanstalter under myndigheternas inspektioner och efter anmälningar ger också klart belägg för detta.

Ett utbildningsprogram för barnanstalternas vårdpersonal bör, med hänsyn till allmänna utbildningssynpunkter och den stora personalomsättningen inom ifrågvarande arbetsområden, främst avse personal som skall nyanställas. Utredningen anser det emellertid vara angeläget, att möjligheter också öppnas för den redan anställda vårdpersonalen att genomgå en med hänsyn till dess praktiska erfarenhet reducerad grundutbildning liksom möjlighet att genomgå yrkeskurs. Därigenom kan en allmän lyftning av vårdpersonalens utbildningsnivå genomföras.

Utöver detta primära skäl talar även andra för att den redan anställda personalen i princip får en yrkesutbildning, som motsvarar den som de från grund- och yrkeskurser nyrekryterade fått. Det måste vara ett huvudmannaintresse, att vårdpersonalen har i stort sett samma kunskaper och användbarhet. Vidare är det ett starkt intresse bland annat ur personalens synpunkt att möjligheter till vidareutbildning öppnas för dem som anställts utan yrkesutbildning. Därpå beror väsentligen möjligheterna för varje anställd att kunna avancera inom yrket eller att meritera sig för andra vårdområden.

För vårdpersonal, som haft anställ-

ning vid barninstitution under kortare tid än fem år, bör genomgång av fullständig grundkurs om 32 veckor utgöra en förutsättning för inträde i yrkeskurs. För personal med längre anställningstid bör däremot möjligheter finnas till dispens från grundkurs. Det är visserligen önskvärt, att eleverna i yrkeskurs har elementära kunskaper i psykologi och pedagogik. Under den långa praktiska tjänstgöringen får dock denna personal antas ha förvärvat goda insikter om såväl anstaltsklientelet som vårdformernas funktion och syften. Praktiska svårigheter för i många fall äldre personal att genomgå en fullständig grundutbildning, yrkesmedvetenhet och andra omständigheter gör vidare, att det torde vara orealistiskt räkna med att personal med lång anställningstid skall vara benägen att genomgå någon längre grundutbildning för att sedan eventuellt fortsätta utbildningen i yrkeskurs. Här gäller också personer med fast anställning vid institutioner. Dessa kan inte åläggas att genomgå kurser men väl genom olika åtgärder stimuleras att vidareutbilda sig.

En under minst fem år väl vitsordad tjänstgöring vid barninstitution som omfattas av barnanstaltsutredningens undersökning skall därför enligt utredningens förslag generellt medföra, att dispens från genomgång av grundkurs kan lämnas. Då det emellertid är viktigt att eleverna före inträdet i yrkeskurs får en studieträning och att de har vissa teoretiska insikter i frågor angående barns utveckling och beteenden m. m., föreslår utredningen att dispens skall kombineras med krav på genomgång av en sex veckor lång kompletteringskurs. Denna kurs bör vara övervägande teoretisk. Den praktiska undervisningen kan företrädesvis ske genom observationer, varvid tonvikt lägges på att de teoretiska insikterna skall omsättas i förhållandet till barnen.

Barnpsykologiska forskningslaboratoriet har på uppdrag av utredningen utarbetat förslag till timplan och kursfördelning för en kompletteringskurs.

Timplan för 6 veckors kompletteringskurs.

Läroämne	Antal veckotimmar i medeltal	Antal undervisningstimmar
A. *Praktisk undervisning*		
1. Auskultation i barngrupp med observationsövningar	10	60
2. Demonstration av lekmaterial för olika åldrar. Underhåll och lagning av lekmaterial ..	3	18
3. Fritt skapande: Målning, modellering, trä- och pappslöjd	4	24
4. Hemvård ...	2	12
B. *Teoretisk undervisning*		
1. Små barns utveckling, vård och fostran ...	6	36
2. Medicinsk barnavård	2	12
3. Barnet i familj och barnet på institution	2	12
4. Mentalhygien	1	6
5. Rytmik, sång och musik ...	4	24
6. Studiebesök ..	4	24
Summa timmar	38	228

Kursfördelning

A. Praktisk undervisning

1. Auskultation i barngrupp med observationsövningar:

Elev skall ej delta i praktikinstitutionens arbete utan endast under handledares led-

ning iaktta barnens utveckling, beteende m. m.
Enkla observationsövningar gällande barnens motorik, språkutveckling, sociala beteende samt sysselsättningar.

2. a) Demonstration av lekmaterial för olika åldrar m. m.:

Lekens betydelse för barnets utveckling.
Lekstadierna.
Lekmaterial för olika åldersstadier.
Sagolitteratur.
Övning i sagoberättande och fingerlekar.

b) Underhåll och lagning av lekmaterial:

Vård av lekmaterial.
Användning av lämpliga verktyg.
Övningar i limning, putsning, målning och fernissning m. m.

3. Fritt skapande. Målning, modellering, klippning och träslöjd:

Betydelsen av barns fria skapande.
Elev skall själv arbeta med sysselsättningsmaterial för att därigenom vinna förståelse för barnets aktivitetsintresse.
Material: Pulverfärger, grova penslar, papp, papper, fingermålningsfärg, kritor, lera, plastelina, klippapper, papier maché, plywood och värdelöst material.

4. Hemvård:

Demonstration av rationella redskap och metoder för städning, rengöring och klädvård.
Faran ur utvecklingssynpunkt av en alltför »steril» omgivning för ett barn.
Blomstervård.
Skötsel av akvarium och burfåglar.
Helgfirande m. m. på en institution.
Barnens måltider, dukning, servering m. m.

B. Teoretisk undervisning

1. Små barns utveckling, vård och fostran:

Arv och miljö. Lagbundenheten i utvecklingen.
Den prenatala utvecklingen. Förlossningen.
Längdsnitt följande utvecklingen under 0—6 år av de motoriska, emotionella, sociala, intellektuella och språkliga funktionerna.
Undervisningen konkretiseras genom demonstrationer och filmvisningar.
Barndomsupplevelsernas betydelse ur psykologisk synpunkt.
Uppfostran i samband med måltider, sömn, toalett m. m.
Avvägning mellan aktivitet och vila.
Speciella uppfostringsproblem.

2. Medicinsk barnavård:

Barnets kroppsliga utveckling.
De vanligaste barnsjukdomarna.
Skydd mot smitta.
Vikten av fortlöpande hälsokontroll.
Vaccination.
Personlig hygien.
Barnavårdarens ansvar vid egen sjukdom
Institutionshygien.

3. Barnet i familj och barnet på institution:

Psykologiska synpunkter på familjelivet och barnets uppfostran.
Grundförutsättningarna för familjens trivsel.
Olika former av samhällets stöd till barnfamiljen.
Olika typer av barninstitutioner.
Hur beter sig barn på institution. Hur skall man försöka tillgodose barnets olika behov på en institution.
Föräldrakontakt.
Teamarbete på en institution.
Vårdarens roll i teamet.

4. Mentalhygien:

Mentalhygieniska aspekter på människors problem.
Mindervärdeskänslor och hämningar som hinder i yrkes- och privatliv.
Vikten av att den som har ett vårdande yrke trivs med sitt arbete.
Betydelsen av den enskilda människans insats i ett kollektiv.

5. Rytmik, sång och musik:

Övningar, som tar sikte på elevernas egen utveckling med avseende på avspänning och allmän frigörelse.
Hållningsgymnastik och undervisning i riktiga arbetsställningar.
Barnvisor, rim och ramsor.
Rytmorkester och enkla rytmiska barnlekar.
Musiken som pedagogisk faktor på en institution.

6. Studiebesök:

Väl förberedda studiebesök med orienterande föredrag vid t. ex. mödravårdscentral, barnavårdscentral, daghem, lekskola, barnhem.

KAPITEL VI

Orienteringskurser för personal som ej har vårdande uppgifter

Vid barnanstalterna finns flera yrkesgrupper representerade, som inte har med den direkta vården att göra. Här avses lärare, ekonomi- och kontorspersonal, vaktmästare, arbetsförmän m. fl. Denna personal kan ha yrkesutbildning för sina speciella arbetsuppgifter, men den saknar ofta närmare insikter om anstaltsvårdens syften och om barnens komplikationer, behov och förutsättningar. Genom arbetet står de dock oftast i nära daglig kontakt med barnen och betyder därför mycket för vården. Ur den synpunkten är det angeläget att söka finna några former för att denna personal skall få en orientering om dels det klientel som vistas på de anstalter där den tjänstgör, dels vad livet på en anstalt kräver av anpassning och samarbetsförmåga.

Det vore orealistiskt att räkna med att de personalgrupper varom här är fråga skulle vara villiga att fortbilda sig för tjänstgöring på anstalt genom att delta i någon längre utbildningskurs. Detta synes inte heller vara erforderligt och för övrigt skulle alltför stora svårigheter möta att samla personalen till längre kurser.

Det mest rationella sättet att åstadkomma den eftersträvade orienteringen torde vara att anordna särskilda kurser i anslutning till de föreslagna yrkeskurserna. Genom sådana för vissa vårdgrenar gemensamt anordnade orienteringskurser skulle de organisatoriska och andra förutsättningar som byggts upp för undervisningen i yrkeskurser kunna utnyttjas. Kurserna synes lämpligen i tiden böra förläggas i anslutning till yrkeskurserna och på skilda utbildningsorter anordnas i mån av behov, möjligen vartannat år. Olika omständigheter kan dock föranleda, att kurserna måste anordnas för andra regioner än de som skisserats för yrkeskurserna i kapitel VIII, länsvis eller också anstaltsvis.

Utredningen har inte undersökt till vilket antal här ifrågavarande personal uppgår. Några beräkningar av utbildningskapaciteten vid kurserna har därför inte kunnat göras.

Utredningen föreslår sålunda, att särskilda orienteringskurser anordnas för här angivna personalkategorier vid

1. barnhem, psykopatbarnhem, elevhem för skolbarn och elevhem för nomadbarn när så är möjligt i anslutning till de anstaltspedagogiska yrkeskurserna för vård av barn och ungdom på barnhem m. m.,
2. institutioner för psykiskt efterblivna och epileptikeranstalter när så är möjligt i anslutning till de anstaltspedagogiska yrkeskurserna för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar samt
3. skolor för blinda, skolor för döva, vanföreanstalter och cp-hem när så är möjligt i anslutning till anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av fysiskt handikappade.

Förslag till kursplaner och kursfördelning har utarbetats av barnpsykologiska forskningslaboratoriet.

I orienteringskurserna, som alla är på en vecka, ingår såväl ämnen av allmänt intresse för anstaltsvården som orientering om det speciella klientel som vårdas inom de här avgränsade vårdområdena. Denna undervisning meddelas i ämnena social barnavård, anstaltspedagogiska problem och samarbetsproblem på anstalt.

Timplan för en veckas orienteringskurs för ekonomi- och kontorspersonal m. fl. på barnanstalter.

Läroämne	Antal veckotimmar
A. *Teoretisk undervisning*	
1. Social barnavård ...	10
2. Anstaltspedagogiska problem	14
3. Samarbetsproblem på anstalt	6
4. Studiebesök	4
Summa timmar	34

Kurs I. Personal på barnhem, psykopatbarnhem, elevhem för skolbarn och elevhem för nomadbarn

Kurs II. Personal på anstalter för psykiskt efterblivna barn och epileptiker

Kurs III. Personal på anstalter för fysiskt handikappade.

Kursfördelning Kurs I.

A. Teoretisk undervisning

1. Social barnavård:

Familjen och dess funktioner förr och nu.
Kort sammanfattning av barnavårdslagen.
Kort historik över barna- och ungdomsvården i Sverige.
Barnhemsorganisationen.
Orientering om den psykiska barna- och ungdomsvården.
Arbetsformerna inom barnhemmen.
Allmänna målsättningar.

2. Anstaltspedagogiska problem:

Kortfattad orientering om och yttringar av missanpassningssymtom, neuroser och psykosliknande tillstånd.
Vanliga uppfostringsfel.
Hur beter sig barn på anstalt.
Provokationselement för den vuxna.
Vikten av att barnet på anstalt får en god kontakt med samtlig personal och att det känner intresse för sin person.
Samtlig personals ansvar när det gäller att skapa trivsel på en institution.
Vardagsrutin och festavbrott på en anstalt.
Ekonomipersonalens ansvar när det gäller måltidernas utformning m. m.
Barnets rätt att få röra sig inom anstalten och känna sig välkommet även i t. ex. ekonomiutrymmena.
Lek och sysselsättning som en integrerande del av barns och ungdomars dagsprogram.
Utvecklingspsykologiska synpunkter på lek och sysselsättning.
Barns legitima behov av att »skräpa ner» och ha »grejor» omkring sig.
Städningssynpunkter contra barnens trivsel.
Institutionshygien.

Undervisningen i detta ämne bör i huvudsak ges i seminarieform, så att kursdeltagarna får tillfälle att själva diskutera de aktuella problemen.

3. Samarbetsproblem på anstalt:

Anstalten som arbetsplats.
Vanliga personalproblem.
Betydelsen av att barnen upplever personalen som en någorlunda homogen grupp utan större inbördes motsättningar.
Den enskildes insats i ett kollektiv.
Teamarbetets innebörd.
Vikten av regelbunden avkoppling från anstaltslivet.
Barnet som det centrala på en anstalt.

4. Studiebesök:

Väl förberedda studiebesök på barnanstalter därav någon för »normalbarn».

Kursfördelning Kurs II.

A. Teoretisk undervisning

1. Social barnavård:

Familjen och dess funktioner förr och nu.
Kort sammanfattning av barnavårdslagen samt lagen om undervisning och vård av psykiskt efterblivna.
Kort historik över utvecklingen i Sverige när det gäller vård av psykiskt efterblivna barn och ungdomar. Nuvarande anstaltsorganisation.

Epileptikervården, CP-vården.
Arbetsformerna inom anstalterna.
Allmänna målsättningar.

2. *Anstaltspedagogiska problem:*

Kortfattad orientering om bakgrunden till och yttringar av oligofreni, hjärnsjukdomar, motoriska störningar, CP och epileptiska sjukdomssymtom.
Vikten av att barnet på anstalt får en god kontakt med samtlig personal och att det känner intresse för sin person.
Samtlig personals ansvar när det gäller att skapa trivsel på en institution.
Vardagsrutin och festavbrott på en anstalt.
Ekonomipersonalens ansvar när det gäller måltidernas utformning m. m.
Barnets rätt att någorlunda fritt få röra sig inom anstalten och att känna sig välkommet även i t. ex. ekonomiutrymmena.
Lek och sysselsättning som en integrerande del av barns och ungdomars dagsprogram.
Utvecklingspsykologiska synpunkter på lek och sysselsättning.
Barns legitima behov av att »skräpa ner» och ha »grejor» omkring sig.
Städningssynpunkter contra barnens trivsel.
Institutionshygien.

Undervisningen i detta ämne bör i huvudsak ges i seminarieform, för att kursdeltagarna skall få tillfälle att diskutera de aktuella problemen.

3. *Samarbetsproblem på anstalt:*

Anstalten som arbetsplats.
Vanliga personalproblem.
Betydelsen av att barnen upplever personalen som en någorlunda homogen grupp utan större inbördes motsättningar.
Den enskildes insats i ett kollektiv.
Teamarbetets innebörd.
Vikten av regelbunden avkoppling från anstaltslivet.
Barnet som det centrala på en anstalt.

4. *Studiebesök:*

Väl förberedda studiebesök på några olika typer av barnanstalter.

Kursfördelning Kurs III.

A. Teoretisk undervisning

1. *Social barnavård:*

Familjen och dess funktioner förr och nu.
Kort sammanfattning av barnavårdslagen.
Kort historik över utvecklingen i Sverige när det gäller vård och undervisning av barn med fysiska handikapp.
Nuvarande anstaltsorganisation för blinda, döva och hörselskadade samt vanföra barn och ungdomar.
Något om arbetsformerna inom de olika typerna av anstalter och allmänna målsättningar.

2. *Anstaltspedagogiska problem:*

Kortfattad orientering om ögonsjukdomar, hörselskador och vanligare former av vanförhet.
Beteenden hos barnet med fysiskt handikapp.
Vikten av att barnet på anstalt får en god kontakt med samtlig personal och att det känner intresse för sin person.
Samtlig personals ansvar när det gäller att skapa trivsel på en institution.
Vardagsrutin och festavbrott på en anstalt.
Ekonomipersonalens ansvar när det gäller måltidernas utformning m. m.
Barnets rätt att få röra sig inom anstalten och känna sig välkommet även i t. ex. ekonomiutrymmena.
Lek och sysselsättning som en integrerande del av barns och ungdomars dagsprogram.
Utvecklingspsykologiska synpunkter på lek och sysselsättning.
Barns legitima behov av att »skräpa ner» och ha »grejor» omkring sig.
Städningssynpunkter contra barnens trivsel.
Institutionshygien.

Undervisningen i detta ämne bör i huvudsak ges i seminarieform, så att kursdeltagarna ges tillfälle att själva diskutera de aktuella problemen.

3. *Samarbetsproblem på anstalt:*

Anstalten som arbetsplats.
Vanliga personalproblem.
Betydelsen av att barnen upplever personalen som en någorlunda homogen grupp utan större inbördes motsättningar.
Den enskildes insats i ett kollektiv.
Teamarbetets innebörd.
Vikten av regelbunden avkoppling från anstaltslivet.
Barnet som det centrala på en anstalt.

4. *Studiebesök:*

Väl förberedda studiebesök på olika barnanstalter för barn med fysiska handikapp.

KAPITEL VII

Vidareutbildning på anstalterna

För att vårdpersonalen på barnanstalterna skall kunna hålla sina kunskaper aktuella krävs någon form av vidareutbildning på varje anstalt. Denna vidareutbildning bör syfta till att ge personalen möjligheter att följa debatt och utvecklingslinjer ifråga om vårdformer och behandlingsmetoder. Den bör vidare genom att anordnas regelbundet bidra till att personalen får kännedom om den egna anstaltens skiftande problem, stärka kontakten mellan olika personalgrupper och stimulera personalen till egna initiativ i arbetsutövningen, allt till gagn för anstaltsledning och enskilda vårdfall.

Vid vissa specialanstalter torde dessutom särskilda påbyggnadskurser böra anordnas.

Den anstaltsvis bedrivna vidareutbildningen synes kunna anpassas efter skilda behov från tid till annan och ske på olika sätt.

Personalkollegier

Enligt uppgifter, som utredningen fått från 73 olika anstalter i skilda delar av landet, förekommer gemensamma överläggningar mellan anstaltspersonalen, vilka överläggningar här nedan benämnes personalkollegier, regelbundet på 23, sällan eller vid behov på 19 och aldrig på 31 anstalter.

Där personalkollegier förekommer regelbundet varierar frekvensen från en gång i månaden till flera gånger i veckan beroende på institutionens art. I allmänhet rör det sig här om anstalter med särskilt svårbehandlat klientel, varför läkaren ofta deltar i överläggningarna. I vissa fall förekommer dels större kollegier med deltagande av all personal, dels mindre sammankomster avdelningsvis. Under de regelbundet återkommande personalkollegierna diskuteras exempelvis de intagna barnens behandling och därvid uppkomna problem, redogörelse för nyintagna lämnas och en genomgång sker av övriga barn. Dessutom ingår enligt de lämnade uppgifterna även allmänna vårdproblem och aktuella frågor i övrigt bland överläggningsämnena. Som exempel från en institution kan nämnas, att personalen lämnar rapport om barnens beteende, föreståndaren delger sina åsikter och lämnar upplysningar om barnen, varvid samtidigt tystnadsplikten starkt understrykes.

Vid de anstalter där personalkollegier sammankallas sporadiskt, är orsaken vanligen att nya barn tagits in eller att »något inträffat». Skälen kan också vara att ge enbart information om speciella åtgärder eller att nå likformighet vid tillämpningen av givna föreskrifter. Anledningen till att personalkollegier förekommer sällan eller aldrig på många anstalter uppges ofta vara bristande tid.

Ett mindre antal anstalter har påpekat att samtlig personal deltar i kollegierna och några har understrukit, att detta även gäller biträden. Vanligare synes dock vara att endast vissa personalkate-

gorier och inte ens all vårdpersonal inbjudes.

Utredningen anser det vara angeläget att regelbundet återkommande överläggningar mellan personalen om anstalternas angelägenheter av skilda slag kommer till stånd. Sådana överläggningar bör framförallt hållas mellan anstaltsledningen och *all* lärar- och vårdpersonal men även övriga personalkategorier — kontors- och ekonomipersonal m. fl. — bör inbjudas och uppmuntras att delta. Den bristande kontakt som ibland förekommer mellan personalgrupperna skulle därmed kunna motverkas. Ett samfällt deltagande i kollegierna bör bidra till ökad förståelse och tolerans mellan de olika grupperna och stärka känslan av ett gemensamt ansvar för vårduppgiften.

Organisatoriska problem, miljöfrågor och frågor som rör de enskilda barnens situation och behov kan lämpligen upptas till behandling vid personalkollegierna, varvid personalen ges tillfälle att gemensamt diskutera behandling och riktlinjer i arbetet. Upplysningar om barnens bakgrund och i förekommande fall orsaker till intagningen kan säkert i många fall skapa större förståelse för barnens reaktioner, undvika missförstånd och underlätta barnens och personalens förtroendefulla anpassning till varandra. Samarbetsfrågor av skilda slag har också sin givna plats på listan över ämnen som är lämpliga att ta upp. Utredningen avstår från att göra en fullständig uppräkning av alla frågor som bör behandlas. Det må ankomma på varje institutionsföreståndare att bedöma vad som därvidlag är lämpligt.

I största möjliga utsträckning bör givetvis anstaltsläkaren delta i personalkollegierna och lämna de uppgifter och anvisningar som visar sig behövliga. På större institutioner kan det vara lämpligt att dela upp kollegierna avdelningsvis för att få en mera personlig prägel över dem och ett mera allmänt deltagande i diskussionerna. Detta torde även av organisatoriska och praktiska skäl vara nödvändigt men bör inte utesluta enstaka större konferenser för hela anstalten.

Om arbetskonferenser av detta slag skall fylla sin uppgift och bli effektiva instrument i vårdarbetet beror i hög grad på den anstaltsledande personalens tid, intresse och samlande förmåga. Utredningen vill därför starkt betona vikten av att frågor av denna art ägnas den största uppmärksamhet vid utbildningen av ledande personal för dessa institutioner. Det kan också övervägas att i instruktion ålägga föreståndare för barnanstalter att hålla regelbundet återkommande personalkollegier om här angivna angelägenheter.

Orienteringskurser

För att personalen skall kunna hålla kontakt med utvecklingen inom sitt vårdområde måste sådana nya rön och behandlingsmetoder, som kommer att delges elever i grundkurs och yrkeskurs och som bedömes vara av särskilt värde även för tidigare utbildad personal, i någon form vidarebefordras till anstalternas personal. En möjlighet är att anordna kortare orienteringskurser på institutionerna. Dessa kurser bör uppta ämnen av speciellt intresse för en enskild vårdgren och kan innehålla orientering om behandlingen av speciella handikapp, nya barnpsykologiska och pedagogiska erfarenheter, nyheter inom sociallagstiftningen etc.

Där det inte är praktiskt möjligt eller lämpligt att ordna särskilda orienteringskurser, kan givetvis även denna vidareutbildning lämnas inom personalkollegiets ram. Utöver den personal som finns på de enskilda institutionerna och som kan anlitas som föreläsare

bör ekonomiska möjligheter finnas att engagera föreläsare utifrån.

Påbyggnadskurser

Genom de av utredningen föreslagna yrkeskurserna kommer vårdpersonalen vid barnanstalterna att få en utbildning som är lämplig för arbetsuppgifterna vid olika slag av institutioner. Vid vissa institutioner är dock klientelet så speciellt — här avses vården av psykiskt efterblivna med s. k. komplicerat lyte — att undervisningen i yrkeskurs inte kan bli fullt tillräcklig, eftersom yrkeskurserna måste organiseras gemensamt för personal inom större vårdområden.

Utredningen har förutsatt, att vårdpersonalen inom detta område skall kunna få sin huvudsakliga yrkesutbildning i yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med andra utvecklingsstörningar (yrkeskurs II). Undervisningen om klientelets handikapp vid sidan av den psykiska retarderingen förutsättes däremot kunna meddelas i särskilda påbyggnadskurser på specialanstalterna för detta klientel.

Dessa kurser, som får anordnas vid behov och i den mån så är möjligt gemensamt för vårdpersonalen på samtliga institutioner av de slag varom här är fråga, bör uppta undervisning om sådana handikapp som blindhet, dövhet, vanförhet samt orientering om den asocialitet, hypersexualitet eller andra avvikelser som gör att klientelet måste vårdas på specialanstalter eller specialavdelningar.

Det må ankomma på vederbörande huvudmän, som, om mentalsjukvårdsberedningens nyligen avgivna förslag om enhetligt huvudmannaskap för undervisningen och vården av psykiskt efterblivna kommer att genomföras, blir landstingen, att i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning utarbeta lämpligt avpassade kursplaner.

KAPITEL VIII

Utbildningsbehov och utbildningsorter

Utbildningsbehov

I syfte att klarlägga vilken utbildningskapacitet som erfordras i grundkurser enbart för skolning av barnanstalternas personal och i de föreslagna yrkeskurserna har utredningen från huvudmännen för de barnanstalter som omfattas av utredningens översyn inhämtat uppgifter rörande antalet anställd vårdpersonal, personalomsättningen under de senast förflutna två åren, personalens ålderssammansättning och de arbetsområden som personal med egentlig yrkesutbildning sökt sig till efter det att deras anställningar vid berörda institutioner upphört.

I samråd med arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut har med ledning av det insamlade materialet vissa beräkningar gjorts för att uppskatta utbildningsbehovet. Som riktlinje har därvid gällt, att all personal som skall anställas skall ha grundutbildning, att den redan anställda personalen i så hög grad som möjligt skall meddelas en på deras praktiska tjänstgöringserfarenhet byggd godtagbar grundutbildning med tonvikten lagd på teori och allmän information om vårdens förutsättningar och syften samt att viss personal skall vidareutbildas i yrkeskurser.

Undersökningen omfattar endast sådan vårdpersonal som vårdare, vårdarinnor, vårdbiträden m. fl. kategorier.

För att förtydliga uppgifterna i tabell 1, sid. 72 kan nämnas att i fråga om personalomsättningen de angivna omsättningssiffrorna avser en tvåårsperiod nämligen åren 1960—1961. Den årliga omsättningen är sålunda hälften av den angivna.

En del av såväl den nyanställda som den avgående personalen har haft yrkesutbildning. Här har då medtagits personal med egentlig yrkesutbildning och således icke personer med enbart studentexamen, realskoleexamen, folkhögskola eller annnan allmän teoretisk utbildning.

Beräkningarna av utbildningskapaciteten grundar sig på det för närvarande aktuella personalbehovet inom de olika vårdgrenarna. En framskrivning av personalbehovet under exempelvis den närmaste tioårsperioden kan icke göras med någon högre grad av tillförlitlighet. Som tidigare anförts anser utredningen, att en ökad personaltäthet är nödvändig inom ett flertal vårdområden, om inte syftet med vårdformerna skall komma att äventyras. För närvarande saknas dock bedömningar om den framtida relationen mellan antalet vårdpersonal och barn. Några aktuella prognoser över befolkningsutvecklingen i landet finns inte heller att tillgå. I slutet av år 1962 kommer dock enligt uppgift statistiska centralbyrån att framlägga sådana prognoser kommunvis, vilka prognoser kommer att bygga på resultatet av 1960 års folk- och bostadsräkning. Därest dessa prognoser varit tillgängliga, hade det kanske varit möjligt att med utgångspunkt från den nu aktuella numerära

Tabell 1.

Personalomsättning vid barnavstalter avseende tvåårsperioden 1960—1961.

Antal anställda	Vårdområde									
	Skolor för blinda	Skolor för döva	Epil. anst.	Inst. f. psyk. eb. a)	Psykop. barnhem	Vanf. anst.	Barnhem	Elevhem för skolbarn	Elevhem för nomad barn	Summa
Vårdare	16	45	—	41 (20)	9	3	—	—	—	114
Skötare	29	—	29	8	—	—	—	—	—	66
Vårdarinnor	—	4	4	472 (176)	—	10	—	—	—	490
Barnsköterskor	—	8	2	175 (53)	3	27	(b 616	—	—	831
Vårdbiträden	—	1	14	1 315 (410)	1	42	332	47	26	1 778
Underskötare	—	—	—	31 (1)		1	—	—	—	32
Fritidsledare	—	—	—	4 (1)	—	—	—	—	—	4
1:e vårdare	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3
Fritidsass.	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
Sjukvårdare	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
Nattvakter	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3
Stugföreståndare	—	—	—	—	10	—	—	—	—	10
Assistenter	—	—	—	—	25	—	—	—	—	25
										3 361
Personalomsättning										
Vårdare	3 18%	10 21%	—	2 5%	3 33%	—	—	—	—	18
Skötare	5 17%	—	1	—	—	—	—	—	—	6
Vårdarinnor	—	2 50%	—	213 45%	—	—	—	—	—	215
Barnsköterskor	—	—	—	128 73%	2 66%	1	432 70%	—	—	562
Vårdbiträden	—	—	—	726 55%	1 100%	4 9%	205 62%	24 50%	11 42%	971
Underskötare	—	—	—	7 22%	—	—	—	—	—	7
Fritidsledare	—	—	—	2 50%	—	—	—	—	—	2
Sjukvårdare	—	—	—	—	—	1 50%	—	—	—	1
										1 782 54%

a) Siffrorna inom parentes anger antalet anställda vid särskolor.
b) Varav på spädbarnshem 321.

personalsituationen göra vissa beräkningar om hur personalbehovet kommer att förändras med hänsyn till utvecklingen av barnantalet. I samband därmed kunde även en undersökning göras om hur andelen »barn på anstalt» förhållit sig till totala antalet barn under senare år för att om möjligt få grund för en bedömning av denna andel i framtiden. Bortsett från folkmängdens ökning kan behovet av personal och personalutbildning komma att påverkas av den utsträckning i vilken anstaltsvård ersättes av öppen vård och av an-

Tabell 2.

Nya verksamhetsområden för personal med utbildning som slutat sin anställning vid barninstitution under tvåårsperioden 1960—1961.

Nya verksamhetsområden	Vårdområde									
	Skolor för blinda	Skolor för döva	Epil. anst.	Inst. f. psyk. eb.	Psykop. barnhem	Vanf. anst.	Barnhem	Elevhem för skolbarn	Elevhem för nomad barn	Summa
Vidareutbildn.	—	1	—	28	1	—	77	2	—	109
Barninst.	—	—	—	16	1	—	78	—	—	95
Hem o. hushåll	1	3	—	27	—	—	122	1	—	154
Sjukvård	2	—	—	4	1	—	51	—	—	58
Privatvård	—	—	—	2	—	—	12	—	—	14
Annat yrke	—	3	—	3	—	—	19	—	—	25
Pension	—	—	1	2	—	—	—	—	—	3
Okänt	—	—	—	272	—	—	92	—	—	364
	3	7	1	354	3		451	3		822

stalternas storlek. Genom att vårdpersonalen blir välutbildad och därmed når en bättre ställning kan också personalomsättningen tänkas bli lägre än för närvarande.

Utredningen vill understryka, att det redovisade behovet av utbildad personal under alla förhållanden bör betecknas som ett minimum.

Grundkurser

I fråga om den vårdpersonal som skall *nyanställas* har utbildningsbehovet beräknats på ett medeltal av personalomsättningen inom varje vårdgren, varvid uppskattad intern omsättning frånräknats, dvs. personal med adekvat utbildning som flyttat mellan barnanstalterna. Vid samtliga barnanstalter i landet uppgår antalet vårdpersonal till omkring 3 300. Den totala omsättningen uppgår till ca 27 % per år, varifrån avgår intern omsättning med ca 5 % per år. Under de två år som undersökts har alltså omkring en femtedel av personalen vid barninstitutionerna lämnat arbetet varje år. Vid en oförändrad personaltäthet och med utgångspunkt från de senaste två årens personalomsättning skulle sålunda, för att all vårdpersonal som nyanställes vid samtliga barnanstalter i landet skall få en acceptabel grundutbildning, varje år 726 personer med utbildning från barnavårdsskolor behöva tillföras barninstitutionerna.

Barnsköterskor rekryteras även till kroppssjukhusens vårdavdelningar för barn och vårdavdelningar vid BB samt till daghem. Dessutom är avlagd barnsköterskeexamen ett krav för inträde vid förskoleseminarier och barnavårdslärarseminarier. Såvitt utredningen kan bedöma bör även barnavårdsexamen, med det innehåll som kurserna föreslås få, kunna meritera för inträde vid sociala barnavårdsseminariet. Till här nämnda vård- och utbildningsområden måste hänsyn tas vid beräkning av utbildningsbehovet i grundkurser.

Antalet barnskötersketjänster vid landets kroppssjukhus uppgick våren 1962 till 1 604. Av tjänsterna var 109 vakan-

ta. 27 av dessa vakanser hade icke kunnat besättas med vikarier. Här föreligger alltså en viss brist på barnsköterskor.

Vid daghemmen finns sammanlagt omkring 650 barnsköterskor anställda.

Vid landets sex förskoleseminarier är den årliga intagningen 240 elever, vid barnavårdslärarseminarierna 25 elever och vid sociala barnavårdsseminariet 20 à 25 elever, alltså tillsammans omkring 290 elever.

Någon närmare undersökning av omsättningen bland barnsköterskor vid sjukhus och daghem har inte gjorts. Med utgångspunkt från omsättningen bland barnsköterskor vid de barnanstalter som utredningen granskat och med hänsyn till de olika tjänstgöringsförhållandena vid sjukhus och daghem kan förutsättas, att omsättningen bland barnsköterskor vid sistnämnda institutioner håller sig vid omkring 25 % per år av det totala antalet anställda.

Någon närmare uppskattning av hur många barnsköterskor som går till privatvård har inte gjorts.

Det sammanlagda årliga utbildningsbehovet vid barnavårdsskolorna kan sålunda uppskattas till närmare 1 600 elever, varav drygt 700 förutsättes gå till sådana barninstitutioner som omfattas av barnanstaltsutredningens undersökning, 560 till sjukhus och daghem samt 290 till vidareutbildning vid seminarier. Vid landets barnsköterskeskolor utbildas för närvarande omkring 850 barnsköterskor per år.

Kompletteringskurser

Vid samtliga barnanstalter i landet uppgår vårdpersonalen som nämnts till drygt 3 300 personer. Av dessa kan omkring 1 100 förutsättas ha erforderlig grundutbildning. Det gäller främst barnsköterskor samt vårdarinnor och vårdbiträden vid institutioner för psykiskt efterblivna. Omkring 2 200 personer saknar således grundutbildning. Om som målsättning uppställes att den del av denna personal som inte under en femårsperiod ersättes med utbildad personal skall meddelas någon form av grundutbildning, bör årligen omkring 125 personer genomgå grund- eller kompletteringskurser. Härvid förutsättes att personalomsättningen bland den outbildade personalen är 22 % per år.

Någon hänsyn har därvid ej tagits till omsättningen bland den redan anställda personal som under femårsperioden förutsatts komma att genomgå utbildning. Omsättningen bland denna personalgrupp, som i allmänhet torde ha långvarig anställning, har antagits bli så ringa, att den ej i någon nämnvärd grad påverkar utbildningsbehovet. Om emellertid även omsättningen bland denna personalgrupp uppskattas till 22 % per år finge under en femårsperiod ytterligare ett 70-tal personer grundutbildas.

Vid en bedömning av utbildningsbehovet i kompletteringskurser måste beaktas, att omsättningen bland vissa grupper av den nu anställda personalen är mindre än den här antagna om 22 %, varför det är svårt att med någon större exakthet ange hur många som årligen bör stimuleras att genomgå kurser.

Av det här angivna utbildningsbehovet kan omkring 25 personer per år antas avse personal med en anställningstid som är kortare än fem år. De bör således hänvisas till grundkurser medan övrig personal med hänsyn till sin långa praktiska erfarenhet endast skulle behöva genomgå den av utredningen rekommenderade kompletteringskursen.

Om 125 personer utbildas per år skulle alltså enligt dessa beräkningar efter fem år den från början outbildade personalen vara antingen utbytt mot utbildad personal eller själv ha genomgått utbildning. För utbildning av den redan

anställda personalen torde knappt ett tiotal kompletteringskurser komma att erfordras varje år under femårsperioden. Den angivna utbildningskapaciteten i grundkurser får under en femårsperiod ökas med ett 25-tal elever per år.

Det årliga utbildningsbehovet i grundkurser och kompletteringskurser redovisas här nedan länsvis. Med hänsyn till arbetskraftens rörlighet och elevernas valmöjligheter ifråga om utbildnings- och anställningsorter är självfallet det redovisade utbildningsbehovet inom de enskilda länen av övervägande beräkningstekniskt intresse.

	Grundkurser*	Kompletteringskurser
Stockholms stad	147(228)	13
Stockholms län	62(46)	2
Uppsala län	31(24)	—
Södermanlands län .	71(13)	—
Östergötlands län ...	30(50)	6
Jönköpings län	47(9)	7
Kronobergs län	7(3)	—
Kalmar län	6(8)	—
Gotlands län	4(6)	—
Blekinge län	8(5)	2
Kristianstads län ...	15(13)	2
Malmöhus län	51(120)	10
Hallands län	12(5)	2
Göteborgs och Bohus län	57(153)	6
Älvsborgs län	21(21)	—
Skaraborgs län	20(11)	11
Värmlands län	25(12)	3
Örebro län	26(44)	2
Västmanlands län ...	24(12)	3
Kopparbergs län ...	24(12)	5
Gävleborgs län	13(11)	5
Västernorrlands län .	25(14)	7
Jämtlands län	9(11)	2
Västerbottens län ...	24(13)	6
Norrbottens län	29(42)	10

* Siffrorna inom parentes anger utbildningsbehov för sjukhus, daghem och seminarier.

Yrkeskurser

Med ledning av den redovisade personalomsättningen vid barnanstalterna kan det ungefärliga behovet av personalutbildning i yrkeskurser framräknas.

Liksom ifråga om grundutbildningen har utredningen begränsat sig till att grunda beräkningarna på det för dagen aktuella utbildningsbehovet, då bedömningar om den framtida relationen mellan antalet vårdpersonal och barn för närvarande saknas och aktuella prognoser över befolkningsutvecklingen inte finns tillgängliga.

Utredningen anser att det är önskvärt, att den redan anställda personalen ges möjligheter till en yrkesutbildning som motsvarar den som de från yrkeskurser nyrekryterade erhåller. Skälen härför har närmare redovisats i kapitel V.

I det följande anges det årliga utbildningsbehovet för personal som skall nyanställas. Därjämte redovisas en beräkning av den ökning av detta utbildningsbehov som skulle uppstå, om den vårdpersonal som redan är anställd och som saknar utbildning skulle utbildas i yrkeskurser under en femårsperiod.

Med den brist som råder på välutbildad personal inom barnanstaltsväsendet är det angeläget, att det utbildningsprogram som redovisas blir genomfört på kortast möjliga tid. Med hänsyn till dels att utbildningsbehovet i grundkurser icke torde kunna tillgodoses omedelbart och därmed icke heller kvalificerade elever kunna rekryteras till yrkeskurser i all den utsträckning som just nu är önskvärd, dels att svårigheter kan uppstå vid rekrytering av kvalificerade lärare till yrkeskurserna, dels ock att viss tidsutdräkt kan orsakas av lokalbrist och brist på institutioner för den praktiska undervisningen, torde det emellertid i praktiken bli nödvändigt att utbildningen i yrkeskurser startar i mindre skala än den som det framräknade utbildningsbehovet efter nuvarande förhållanden i och för sig skulle motivera.

Det är att vänta att den höjning av

vårdarbetets status som en väl utbildad vårdpersonal kan antas leda till, skall medföra att omsättningen bland vårdpersonalen framgent kommer att bli betydligt lägre än för närvarande. Med hänsyn till utbildningstidens längd är det också ett huvudmannaintresse att vårdpersonalen stannar en längre tid i yrket.

Med hänvisning till vad som ovan anförts vill utredningen sålunda förorda, att utbildningen i anstaltspedagogiska yrkeskurser för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. (yrkeskurs I), oaktat det utbildningsbehov som redovisas här nedan, startas med sammanlagt nio kurser per år i landet och att utbildningen i envar av de övriga två anstaltspedagogiska yrkeskurserna till att börja med begränsas till två kurser årligen på varje utbildningsort. Utredningen förutsätter härvid att varje yrkeskurs skall kunna ta emot högst 16 elever.

Den utbildningskapacitet som härigenom till en början skulle uppnås kan antas någorlunda väl svara mot de nuvarande förutsättningarna i olika avseenden för att kurserna skall kunna genomföras med gott resultat.

Utbildningskapaciteten bör givetvis successivt utökas, så att den helt kommer att svara mot det behov som efter någon tid torde kunna uppskattas med större säkerhet än som för närvarande är möjligt. Härvid förutsätter utredningen att denna anpassning skall ske med ledning av ett fortlöpande prognosarbete inom arbetsmarknadsstyrelsen över personalbehovet.

Här nedan redovisas det beräknade utbildningsbehovet för hela landet i envar av de tre utbildningsgrenarna. Motsvarande uppgifter om behovet av utbildning inom varje län redovisas jämväl.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. Vårdpersonal vid barnhem, psykopatbarnhem, elevhem för skolbarn och elevhem för nomadbarn som utredningen förutsatt skall ha utbildning i yrkeskurs uppgår för närvarande till omkring 720 personer. Personalomsättningen inom vårdområdena kan uppskattas vara i medeltal 30 % per år. För att all personal som skall nyanställas inom dessa vårdområden skall ha erforderlig yrkesutbildning krävs sålunda en årlig utbildningskapacitet i yrkeskurser av 216 elever.

Av den redan anställda vårdpersonalen har endast ett fåtal en enligt utredningens mening adekvat utbildning. Om all icke omsatt vårdpersonal skall utbildas under en femårsperiod — den avgående outbildade arbetskraften ersättes till 30 % varje år av utbildad — blir utbildningsbehovet med en jämn fördelning under de fem åren 24 personer varje år. Det totala årliga utbildningsbehovet blir sålunda omkring 240 (216 + 24) elever under de fem första utbildningsåren.

Av skäl som redovisats vid beräkningen av utbildningskapaciteten i kompletteringskurser har ej heller i yrkeskurserna hänsyn tagits till omsättningen bland den utbildade, äldre arbetskraften. Vid ett sådant hänsynstagande blir utbildningsbehovet under en femårsperiod något högre.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar. Vårdpersonal inom de vårdområden för vilka yrkeskursen är avsedd uppgår till omkring 2 100 personer. Personalomsättningen kan uppskattas till 25 % per år. För utbildning av personal som skall nyanställas erfordras sålunda en sammanlagd utbildningskapacitet i yrkeskurser om 525 elever per år.

Av den nu anställda vårdpersonalen kan omkring 1 900 antas sakna lämplig yrkesutbildning. Om den del av dessa som icke lämnar yrket under den närmaste femårsperioden skall få en adekvat utbildning blir behovet under perioden 90 personer per år. Det totala årliga utbildningsbehovet blir sålunda 615 (525+90) elever under de fem första utbildningsåren.

Anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn med fysiska handikapp. Vårdpersonal vid skolor för blinda, döva och vanföra uppgår till sammanlagt omkring 200 personer. Personalomsättningen är i medeltal räknat låg; omkring 7 % per år. Endast 14 elever per år behöver därför utbildas för nyanställningar.

För utbildning i yrkeskurs för den nu anställda personalen blir det årliga utbildningsbehovet under den närmaste femårsperioden 28 personer.

Utbildningskapaciteten i denna yrkeskurs blir sålunda totalt under de närmaste fem åren omkring 42 personer per år.

Inom ifrågavarande vårdområden torde på grund av vårdpersonalens ålderssammansättning en högre personalomsättning vara att vänta. Med en annan ålderssammansättning kan rörligheten bland personalen i framtiden väntas bli betydligt större än för närvarande. Någon utbildningsmarginal härför har emellertid inte beräknats eftersom det närmast rör sig om antaganden.

Utbildningsbehov inom varje län

	*Erforderlig årlig utbildningskapacitet i yrkeskurs		
	I	II	III
Stockholms stad	50	119	17
Stockholms län	25	44	
Uppsala län	10	14	
Södermanlands län	11	29	
Östergötlands län	11	20	
Jönköpings län	8	43	2
Kronobergs län	1	3	
Kalmar län	2	4	
Gotlands län	1	5	
Blekinge län	3	6	
Kristianstads län	4	12	
Malmöhus län	18	59	13
Hallands län	2	10	
Göteborgs och Bohus län	20	43	
Älvsborgs län	10	8	6
Skaraborgs län	1	34	
Värmlands län	13	16	
Örebro län	5	27	
Västmanlands län	5	23	
Kopparbergs län	11	23	
Gävleborgs län	3	19	
Västernorrlands län	7	16	4
Jämtlands län	4	9	
Västerbottens län	5	26	
Norrbottens län	22	17	

* I = anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m.

II = anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar

III = anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn med fysiska handikapp

Utbildningsorter

Grundkurser

Utredningen föreslår att det framlagda förslaget till grundkurs skall fastställas att gälla för samtliga barnavårdsskolor i landet. En fullvärdig grundutbildning för blivande vårdpersonal vid barnanstalter kan därvid erhållas vid envar av dessa skolor. På de orter där barnavårdsskolorna är belägna finns tillgång

till de institutioner som utredningen bedömt vara lämpliga för den praktiska undervisningen nämligen barnhem, lekskolor och daghem. Vid en del barnavårdsskolor kan vissa svårigheter uppstå vid rekryteringen av kvalificerade lärare i psykologi och pedagogik; svårigheter som emellertid bedömes komma att successivt elimineras genom en ökad utbildning av barnpsykologer och upprättande av barn- och ungdomspsykiatriska avdelningar vid lasaretten.

Inom varje län finns barnanstalter med behov av utbildad vårdpersonal. Med länens storlek varierar antalet anställda. Givetvis påverkas personalantalet, antalet vårdgrenar och differentiering inom dessa även av andra faktorer, vilka utredningen emellertid i detta sammanhang saknar anledning att beröra. I de län där barnsköterskeskolor nu saknas synes, med undantag av Stockholms och Skaraborgs län, behovet av personal vid barnanstalter inte vara så stort att skolor just av den anledningen skulle behöva upprättas. Det stora behovet av utbildad vårdpersonal över huvud taget kan dock motivera, att barnavårdsskolor upprättas i Växjö, Kristianstad, Halmstad, Västerås och möjligen Visby.

För Stockholms läns vidkommande torde med hänsyn till den stora elevtillströmningen till barnsköterskeskolorna i Stockholms stad en skola böra anordnas inom länet.

I Skaraborgs län är antalet vårdpersonal relativt stort till följd av att en för Älvsborgs och Skaraborgs län gemensam institution för psykiskt efterblivna är förlagd till Mariestad. Vid denna institution bedrives redan utbildning av personal för vård av psykiskt efterblivna. Då den av utredningen föreslagna grundutbildningen förutsättes komma att ersätta denna, torde det vara motiverat att en barnavårdsskola upprättas i Mariestad.

Det krav på utbildning i barnavårdsskolor som de av utredningen föreslagna kompetensvillkoren för barnanstalternas vårdpersonal kommer att medföra, tyder på att, utöver de skolor som här angetts såsom erforderliga, det kan bli nödvändigt att upprätta ytterligare skolor, om intagningen av elever i de förra inte kan ökas.

Kompletteringskurser

Ifråga om utbildningen av den redan anställda personalen vid barnanstalterna anser utredningen, att den till sex veckor begränsade kompletteringskursen för denna personalkategori bör kunna bedrivas vid barnavårdsskolorna parallellt med den reguljära utbildningsverksamheten. Viss samordning av den teoretiska undervisningen i de båda kurserna kan därvid möjligen övervägas. De ordinarie lärarna och föreläsarna i barnavårdsskolorna bör även omhänderha undervisningen i kompletteringskurserna.

Då dessa kurser endast avser att utbilda personal vid barnanstalter blir utbildningsbehovet inom vissa län så litet, att någon kursverksamhet av detta slag inte kan anordnas vid alla barnavårdsskolor.

Elevunderlag för egna kompletteringskurser finns enligt utredningens beräkningar endast i Stockholms stad, Östergötlands, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Då det sammanlagda elevunderlaget inte motiverar att mer än högst tio kompletteringskurser anordnas årligen, måste utbildningen anordnas vid barnavårdsskolorna i ovannämnda län eller vid andra skolor som kan befinnas lämpliga.

Yrkeskurser

Ett fullständigt genomförande av utredningens förslag om yrkeskurser medför, att kurser av de tre angivna kategorierna måste inrättas på ett flertal platser i landet. Ur personalrekryteringssynpunkt vore det givetvis till fördel om kurser kunde anordnas på ytterligare platser i anslutning till eller i närheten av de institutioner varom här är fråga. Detta är dock av flera skäl inte möjligt. Utbildningsbehovet inom de vårdområden, som de olika kurserna avser att tillgodose, är i motsats till vad som gäller beträffande grundkurserna inte så stort att kurser kan anordnas inom flertalet län.

Med hänsyn tagen till geografiska förhållanden, tillgången på erforderliga praktikinstitutioner och kompetenta lärare samt önskvärdheten av en samordning med de anstaltspedagogiska yrkeskurserna för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. och för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar, synes landet böra indelas i utbildningsregioner.

I detta sammanhang kan helt bortses från yrkeskursen för vård av fysiskt handikappade, vilken föreslås bli förlagd till Stockholm, där alla här nämnda förutsättningar finns.

Som i det följande närmare utvecklas anser utredningen att en samordning av de olika yrkeskurserna är önskvärd. Det är också angeläget att där så är möjligt, kurserna får sådana upptagningsområden att två efter varandra följande terminskurser kan hållas varje år, varigenom kurserna torde kunna bedrivas mest rationellt.

Utredningen vill betona, att eleverna icke med säkerhet kan antas söka till yrkeskurs inom hemortsregionerna. Inte heller kan de förväntas komma att i full utsträckning söka anställning inom den region där de utbildats.

Den anstaltspedagogiska yrkeskursen för vård av fysiskt handikappade barn (yrkeskurs III) bör enligt utredningens mening förläggas till Stockholm. Elevernas praktiska utbildning skall förläggas till institutioner för blinda, döva, vanföra och cp-barn, vilka institutionsformer samtliga finns i huvudstaden eller dess närhet. Likaså finns här tillgång till de specialister på skilda områden som erfordras för den teoretiska undervisningen.

Den anstaltspedagogiska yrkeskursen för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. (yrkeskurs I) har ingen annan motsvarighet än den anstaltspedagogiska kurs för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär som drives av Stockholms stads barnsköterskeskola och Örebro läns landstings yrkesskola.

Det sammanlagda behovet av utbildad personal är betydande. Det är dock endast i fyra län samt i Stockholms stad som utbildningsbehovet är så stort, att underlag finns för egna yrkeskurser. Dessa län är Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län. För övriga län måste ett samgående med andra län om yrkeskurser komma till stånd.

Utredningen föreslår att den praktiska undervisningen i yrkeskurs I skall meddelas på barnhem och behandlingshem eftersom eleverna efter genomgången utbildning i stor utsträckning skall komma att tjänstgöra vid dessa institutioner.

Jämlikt barnavårdslagen tillkommer det socialstyrelsen att godkänna barnhemmen som praktikinstitutioner. Många barnhem har kommit att fylla uppgiften att ta emot praktikanter från barnsköterskeskolor, förskoleseminarier och barnavårdslärarseminarier. Genom

den föreslagna utbildningskapaciteten vid barnavårdsskolorna och förslaget om yrkeskurser för vårdpersonal vid barnanstalter kommer kravet på lämpliga barnhem för den praktiska undervisningen att öka. För att inte rytmen i anstalternas dagliga liv allt för mycket skall komma att rubbas måste självfallet en ytterst noggrann prövning göras innan ett barnhem upplåtes för undervisning; en prövning som vid brist på praktikinstitutioner även måste avse utbildningens angelägenhetsgrad.

Med hänsyn till att syftet med den anstaltspedagogiska yrkeskursen för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. främst är att barnhemmen skall få kvalificerad vårdpersonal, vill utredningen betona, att dessa kurser synes böra ges viss prioritet vid praktikinstitutionerna.

Barnhem (specialhem och i vissa fall upptagningshem), som kan anses lämpliga som praktikinstitutioner finns i eller i närheten av centralorterna (residensstäder) i praktiskt taget varje län, där yrkeskurser kan tänkas bli upprättade.

Utredningen anser, att det vore till fördel om eleverna kunde få någon tids auskultation vid s. k. fritidshem, för att de därigenom också skall få erfarenhet av »normala» barn i grupp. Dessa hem, som är avsedda för skolbarn under de tider de inte vistas i skolan och av olika anledningar inte heller kan uppehålla sig i sina hem, är i allmänhet endast öppna på eftermiddagarna.

Fritidshemmen, som blir allt vanligare i landets större kommuner, finns för närvarande inom följande län: Stockholms (Sundbyberg och Södertälje), Uppsala (Uppsala stad), Östergötlands (Norrköping), Kronobergs (Växjö), Jönköpings (Jönköpings stad), Blekinge (Karlskrona), Malmöhus (Lund, Landskrona och Trelleborg), Göteborgs och Bohus (Göteborgs stad), Skaraborgs (Alingsås), Örebro (Örebro stad), Gävleborgs (Gävle), Västmanlands (Västerås) och Kopparbergs (Falun). Fritidshem finns även i Stockholms stad.

Utbildningsorterna för yrkeskurserna måste självfallet slutligt bestämmas efter huvudmännens bedömanden om vilka platser och upptagningsområden som är mest lämpliga. Med hänsyn till vad som ovan anförts om yrkeskursernas förläggning vill utredningen lämna exempel på hur en indelning skulle kunna göras beträffande yrkeskurs I.

Med hänsyn till utbildningsbehovet i denna kurs bör i allmänhet antalet kurser per år begränsas till en, om kurser anordnas på nio orter i landet. Yrkesskolemässiga synpunkter kan motivera att kurserna endast anordnas på fyra eller fem platser med två kurser årligen vid varje skola.

1. Stockholms stad.
2. Stockholms och Uppsala län med någon av kommunerna i Stockholms inre förortsområde som utbildningsort.
3. Södermanlands och Östergötlands län med Linköping eller Norrköping som utbildningsort.
4. Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Blekinge län med Jönköping som utbildningsort.
5. Kristianstads, Malmöhus och Hallands län med Malmö eller Lund som utbildningsort.
6. Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Älvsborgs län med Göteborg som utbildningsort.
7. Värmlands, Örebro och Västmanlands län med Örebro som utbildningsort.
8. Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands och Västernorrlands län med Sundsvall som utbildningsort.
9. Västerbottens och Norrbottens län med Umeå som utbildningsort.

Den anstaltspedagogiska yrkeskursen för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar (yrkeskurs II) motsvaras i viss mån av de nuvarande yrkeskurserna för vård av psykiskt efterblivna. Erfarenheter av liknande kursverksamhet finns sålunda i Stockholms stad (Upplands Väsby), Skaraborgs och Älvsborgs (Mariestad), Örebro (Örebro), Västernorrlands (Härnösand) samt Västerbottens län (Umeå).

Den praktiska utbildningen i denna yrkeskurs måste meddelas på institutioner för psykiskt efterblivna. Utbildningsorterna får alltså planeras med hänsyn till förekomsten av sådana institutioner.

Särskilda institutioner för den praktiska undervisningen om den epileptiska sjukdomsbilden står i allmänhet inte att få på de utbildningsorter, som utredningen förordar. Undervisningen i detta ämne måste därför till stor del bli av teoretisk natur. Den praktiska erfarenheten får förutsättas bli inhämtad på de institutioner för epileptiska barn, där eleverna efter avlagd yrkeskurs erhåller anställning. Viss praktik torde dock kunna erhållas på institutioner för psykiskt efterblivna, då epileptiker vårdas vid praktiskt taget alla vårdhem. Det är givetvis till fördel, om de elever som tänker sig en anställning vid institutioner för epileptiker fullgör erforderlig praktiktjänstgöring mellan grundkurs och yrkeskurs på sådana anstalter, varav två finns i landet nämligen Vilhelmsro sjukhus i Jönköping och Margarethahemmet i Knivsta.

Även med utgångspunkt från att all vårdpersonal på institutioner för psykiskt efterblivna skall ha utbildning i yrkeskurs, kan yrkeskurser inte anordnas inom varje län, då utbildningsbehovet inom många län inte är tillräckligt stort härför. Ett samgående mellan landstingen och städer utanför landsting erfordras därför.

I första hand synes yrkeskurser böra förläggas till de orter där yrkeskurser för psykiskt efterblivna nu bedrives och där erfarenhet av yrkesutbildning och såväl personella som utrustningsmässiga resurser finns.

Med hänsyn härtill och till de allmänna synpunkter som inledningsvis anförts, synes de anstaltspedagogiska yrkeskurserna för ifrågavarande personalkategorier böra anordnas på samma sätt som yrkeskurserna för vård av barn och ungdom (yrkeskurs I) och med undantag av tre kurser om möjligt förläggas till samma orter som dessa.

Kurserna skulle exempelvis kunna anordnas gemensamt för

1. Stockholms stad.
2. Stockholms och Uppsala län med Upplands Väsby eller Uppsala som utbildningsort.
3. Södermanlands och Östergötlands län med Linköping eller Norrköping som utbildningsort.
4. Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Blekinge län med Jönköping, ev. Eksjö, som utbildningsort.
5. Kristianstads, Malmöhus och Hallands län med Malmö eller Lund som utbildningsort.
6. Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Älvsborgs län med Mariestad som utbildningsort.
7. Värmlands, Örebro och Västmanlands län med Örebro som utbildningsort.
8. Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands och Västernorrlands län med Härnösand som utbildningsort.
9. Västerbottens och Norrbottens län med Umeå som utbildningsort.

KAPITEL IX

Lärare

Kompetens

För att de av utredningen föreslagna grund-, yrkes-, kompletterings- och orienteringskurserna skall kunna genomföras med gott resultat fordras att kvalificerade lärare knytes till yrkesskolorna för såväl den praktiska som den teoretiska undervisningen.

Då det är angeläget att elevernas praktiska utbildning icke begränsas till enbart auskultation, bör vid alla praktikinstitutioner där inte den anstaltsledande personalen har tillräcklig utbildning, fallenhet eller erforderlig tid, för den praktiska undervisningen i grund- och yrkeskurser särskilda praktikhandledare anställas. Handledarna synes böra finnas vid alla praktikinstitutioner och vara fast knutna till dessa. En väl avvägd handledning måste genomföras utan att rytmen i institutionernas dagsrutin onödigtvis rubbas. Därför måste enligt utredningens mening den som svarar för handledningen ha en nära samhörighet med institutionen. Praktikhandledare synes lämpligen kunna ha ställning som biträdande föreståndare eller liknande. De måste ha en för handledareuppgiften lämplig utbildning och erfarenhet samt pedagogisk förmåga.

Den omständigheten att praktikhandledarna inte organisatoriskt hänföres till yrkesskolorna rubbar inte möjligheterna till statsbidrag för tjänsterna enligt nu gällande statsbidragsbestämmelser för yrkesskolor.

För den teoretiska undervisningen kommer, i den mån denna inte kan handhas av lärarna för den praktiska undervisningen, lärare att få knytas till skolorna mot arvode eller timersättning.

Grundkurser

För den *praktiska undervisningen* i grundkursens *spädbarnsdel* synes, i likhet med vad som nu gäller för undervisningen i barnsköterskeskolorna, barnavårdslärare vara väl lämpade. För handledningen i *småbarnsdelen*, i vilken eleverna skall få erfarenhet av barn i grupp, kan alltefter förhållandena på utbildningsorterna personer med olika utbildning komma ifråga, exempelvis socialpedagoger, förskollärare eller barnavårdslärare.

Den *teoretiska undervisningen* bör meddelas av pediatriker, barnpsykologer, förskollärare, barnavårdslärare, barnsjuksköterskor, hushållslärare, rytmiklärare eller gymnastikdirektörer samt musiklärare. Andra grupper av pedagoger kan också komma ifråga.

Yrkeskurser

Den *praktiska undervisningen* i samtliga tre yrkeskurser syftar till att ge eleverna en metodisk träning i vård, fostran och sysselsättning av klientelet inom respektive vårdområde. Kursprogrammet upptar ämnena lek- och sysselsättningsmetodik samt hemvårdslära med betoning på utformningen av miljön kring barnen.

För den praktiska utbildningen kan

även här personal med olika utbildning och praktisk erfarenhet komma ifråga alltefter förhållandena på utbildningsorterna. Det må ankomma på vederbörande myndighet att från fall till fall bedöma vilken utbildning som kan vara lämplig. Undervisning i vuxenpedagogik är dock ett nödvändigt led i den handledande personalens utbildning. Särskilda handledarkurser (yrkespedagogiska kurser), som står öppna för personal ur olika yrkesgrupper och som bedömes lämplig för ifrågavarande undervisning såsom exempelvis förskollärare, barnavårdslärare, sjuksköterskor och socialpedagoger, bör därför anordnas för handledare i såväl grund- som yrkeskurser.

Ämnena i yrkeskursernas *teoretiska del* är rubricerade på samma sätt i samtliga kurser. Undervisningen i utvecklingspsykologi och pedagogik bör om möjligt handhas av barnpsykologiskt skolade lärare. På de platser där psykologer finns bör dessa engageras. Självfallet kan denna undervisning även meddelas av psykiatrer. Pedagogikundervisningen kan även vid brist på psykologer handhas av andra för denna uppgift lämpade lärarkrafter.

Undervisningen i övriga ämnen bör meddelas av psykiatrer, pediatriker, samhällsvetare eller socionomer, rytmiklärare eller gymnastiklärare samt musiklärare.

Kompletteringskurser

Utredningen förutsätter att kompletteringskurser för redan anställd vårdpersonal skall anordnas i anslutning till grundkurserna och att lärarna i dessa jämväl skall undervisa i kompletteringskurserna.

Orienteringskurser

De föreslagna orienteringskurserna för personal vid barninstitutioner som inte har vårdande uppgifter bör, där så är lämpligt, anordnas i anslutning till yrkeskurserna, varför lärarna i dessa även förutsättes komma att undervisa i orienteringskurser.

Om kurserna förlägges till anstalter, torde den ledande personalen vid dessa i allmänhet vara kompetent att sörja för den undervisning av orienterande natur som skall meddelas i kurserna.

Lärarrekrytering

Med hänsyn till det stora utbildningsbehovet synes grundkurser vara erforderliga i flertalet län i landet. Yrkeskurser behöver likaså anordnas på ett flertal orter. Det kan därvid uppstå svårigheter att finna kvalificerade lärare för både den praktiska och den teoretiska undervisningen.

Kompetenta lärare i de teoretiska ämnena utvecklingspsykologi och pedagogik torde bli svårare att knyta till kurser på vissa orter. Barnpsykologiskt skolad arbetskraft finns dock redan vid de lasarett, som har barn- och ungdomspsykiatriska avdelningar. Sådana avdelningar finns i Stockholm, Norrköping, Malmö, Hälsingborg och Göteborg, vid Akademiska sjukhuset i Uppsala samt vid länslasaretten i Danderyd, Kristianstad, Lund, Vänersborg, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Sundsvall och Boden. För kursverksamheten i Stockholm, Uppsala, Norrköping, Malmö, Lund, Hälsingborg, Göteborg, Vänersborg, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle och Sundsvall finns sålunda, i den mån psykiatrer och psykologer kan frigöras för undervisning, genom barn- och ungdomspsykiatriska avdelningar tillgång till lärare i barnpsykologi. Det är att vänta att sådana avdelningar successivt kommer att inrättas även i övriga län. I avvaktan härpå torde dock behovet av barnpsykolo-

ger för kursverksamheten vara svårt att tillgodose. De kurser som inte förlägges i närheten av centrallasarett med sådana avdelningar kan sålunda tills vidare inte erhålla psykologiskt skolade lärare på denna väg. Skolor som ej har tillgång till psykologer får söka engagera andra psykiatrer i den mån sådana finns att tillgå. En annan lösning är att som lärare i ifrågavarande ämnen till skolorna söka knyta skolpsykologer, personer med utbildning från Ericastiftelsens läkepedagogiska institut eller med annan psykologisk utbildning.

Den nuvarande bristen på psykiatrer och psykologer för undervisningen i de teoretiska ämnena kan under avsevärd tid komma att medföra att även andra lärarkrafter än de här föreslagna får engageras för att någon kursverksamhet överhuvudtaget skall kunna igångsättas.

Lärarrekryteringen till den teoretiska undervisningens övriga ämnen torde icke erbjuda samma svårigheter, då lämpliga lärare härför finns på utbildningsorterna.

Lärare i psykologi, pedagogik och psykiatri torde lättare kunna erhållas till yrkeskurserna än till grundkurserna. De förra föreslås böra anordnas för större geografiska upptagningsområden och kan förläggas till orter där sådana lärarkrafter som här erfordras redan finns. Givetvis måste också den största hänsyn tas till förekomsten av erforderliga praktikinstitutioner på de orter till vilka yrkeskurserna centraliseras.

KAPITEL X

Huvudmannaskap

De nuvarande barnsköterskeskolorna är anordnade som heltidskurser och betecknas som lokala yrkesskolor eller centrala yrkesskolor i skolstadgans mening med i allmänhet primärkommuner eller landstingskommuner som huvudmän. Men några skolor är också enskilda yrkesskolor med stiftelser eller organisationer som huvudmän.

Även grundkurser och yrkeskurser för vård av psykiskt efterblivna, institutionsbarnsköterskekurser, anstaltspedagogisk kurs för personal vid barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär och flertalet av de kortare kurser av olika slag som redovisats i kapitel II är anordnade som heltidskurser med primär- och landstingskommuner som huvudmän.

För varje yrkesskola finns ett av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställt reglemente.

Reglementet skall i erforderlig omfattning innehålla

a) bestämmelser angående skolans allmänna ordning och administration, lokaler och undervisningsmateriel, rektor och övriga lärare med instruktioner för dessa ävensom huvudregler för undervisningstidens förläggning,

b) bestämmelser angående elevernas uppförande och ordning samt grunderna för uppflyttning till högre klass och för betygsättning,

c) bestämmelser angående avgifter för undervisningen.

I övrigt regleras yrkesskolornas verksamhet i den ordning som finns angiven i skolstadgan.

Grundkurser

Det finns i landet sex enskilda barnsköterskeskolor. Av dessa står fem under huvudmannaskap av stiftelser eller organisationer och för en skola svarar ett företag. För landets övriga 26 barnsköterskeskolor står landstings- och primärkommuner som huvudmän. Motiven för detta huvudmannaskap är flera.

Flertalet av de olika anstalter som kräver personal med barnsköterskeutbildning drives av landstings- eller primärkommuner. Att personalutbildningen finns organiserad inom kommunernas administrativa gränser kan därför vara ett naturligt egenintresse för anstaltshuvudmännen, eftersom utsikterna att rekrytera utbildad personal därigenom blir större. Därtill kommer det allmänna kommunala intresset att ordna utbildningsmöjligheter för kommunernas ungdom. Med stigande krav på utbildning och ökade ungdomskullar har kommunerna i allt större utsträckning kommit att engagera sig för att i egen regi organisera och driva undervisningsverksamhet. Uppgiften att anordna yrkesutbildning ligger helt inom den kommunala kompetensen. Utöver att tillgodose den egna ungdomens behov av yrkesutbildning har lämpliga avvägningar i fråga om differentiering liksom andra rationella och ekonomis-

ka synpunkter lett till ett vidgat samgående mellan kommuner när det gällt att skaffa utbildningsmöjligheter för ungdom. Barnsköterskeutbildningen ingår därför som en del i primär- och landstingskommunernas allmänna utbildningsprogram.

Utredningen föreslår att barnsköterskeutbildningen reformeras och att de av utredningen framlagda förslagen till kursprogram för barnavårdsskolorna skall tillämpas vid samtliga skolor. Den beräkning av utbildningskapaciteten som utredningen gjort visar, att barnsköterskeskolornas nuvarande kapacitet är helt otillräcklig om all vårdpersonal vid barnanstalter skall utbildas i dessa skolor. En ökning av antalet elevplatser blir sålunda nödvändig om det totala utbildningsbehovet skall kunna tillgodoses. För att lösa de organisatoriska och ekonomiska frågor som sammanhänger därmed måste i första hand landstings- och primärkommunernas insatser påräknas. Utöver det direkta intresse som kommunerna har av att utbildningsfrågan blir rationellt ordnad tillkommer att dessa myndigheter redan har en färdig organisation för och en stor erfarenhet av barnavårdsutbildning. Vidare är det nödvändigt att samhälleliga organ ansvarar för utbildningens uppläggning, elevintagning, stipendiegivning etc.

Utredningen uttalar sig sålunda för att huvudmannaskapet för barnavårdsskolorna även i fortsättningen i huvudsak skall åvila landstings- och primärkommuner och att skolorna skall stå under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning.

De enskilt bedrivna barnsköterskeskolorna bör under namnet barnavårdsskolor även bibehållas i fortsättningen, då de på ett verksamt sätt bidrar till att höja den sammanlagda utbildningskapaciteten vid skolorna. Utredningen förutsätter att det framlagda förslaget till kursprogram skall fastställas även för dessa skolor.

Kompletteringskurser

De föreslagna kompletteringskurserna bör anordnas i anslutning till barnavårdsskolor och ha landstings- eller primärkommuner som huvudmän.

Yrkeskurser

Vid institutioner med skolbarn och tonåringar, psykiskt efterblivna och barn med andra utvecklingsstörningar eller med barn som är fysiskt handikappade erfordras även, på grund av de speciellt krävande vårduppgifterna, att vårdpersonalen genomgår en yrkeskurs. Utredningen föreslår därför att tre yrkeskurser om vardera 22 veckor skall anordnas nämligen

anstaltspedogogisk kurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. (yrkeskurs I),

anstaltspedagogisk kurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar (yrkeskurs II) samt

anstaltspedagogisk kurs för vård av barn med fysiska handikapp (yrkeskurs III).

Av skäl som tidigare anförts ifråga om huvudmannaskapet för grundkurserna finner utredningen det vara lämpligt, att de två förstnämnda yrkeskurserna på de orter där de skall förekomma om möjligt organisatoriskt och administrativt sammanhålles med grundkurserna.

Kurserna bör anordnas i centrala yrkesskolor som heltidskurser med landstings- eller primärkommuner som huvudmän.

I fråga om den föreslagna *yrkeskursen för vårdpersonal för barn med fysiska handikapp* (yrkekurs III) är lös-

ningen av huvudmannaskapet inte lika självklar. Institutioner för sådana barn drives av staten eller enskilda föreningar. Anstalterna är också att betrakta som riksanstalter. Utbildningsbehovet är i jämförelse med vad som gäller beträffande övriga yrkeskurser tämligen ringa.

För en helt tillfredsställande yrkeskurs för den speciella personalgrupp varom här är fråga är tillgången på olika slags och goda praktikinstitutioner, som därtill ligger nära varandra, en nödvändighet. Likaså erfordras specialiserade lärare och praktikhandledare. Då Stockholm torde kunna erbjuda de bästa förutsättningarna härvidlag, föreslår utredningen, att yrkeskursen för vård av barn med fysiska handikapp förlägges till Stockholm. Geografiskt sett synes Stockholm som central utbildningsort för denna påbyggnadskurs kunna godtas av de utbildningssökande från olika delar av landet, då Stockholm i många avseenden kan erbjuda dem goda möjligheter under utbildningstiden.

Beträffande huvudmannaskapet för denna yrkeskurs kan olika alternativ övervägas. Huvudtillsynsmyndighet för blind- och dövskolor är skolöverstyrelsen och för vanföreanstalterna medicinalstyrelsen. Medicinalstyrelsen har erfarenhet av yrkesundervisning genom den utbildningsverksamhet som under styrelsens överinseende bedrives för vårdpersonal vid mentalsjukhusen. Även skolöverstyrelsen bedriver viss personalutbildning. Det kunde alltså finnas skäl för att lägga yrkeskursen under någon av dessa statliga myndigheter.

Ett annat alternativ vore att lägga huvudmannaskapet för kursen på någon förening för vård av vanföra, exempelvis föreningen för bistånd åt lytta och vanföra i Stockholm (Norrbackainstitutet) då samtliga elever skall ha praktik från institution för vanföra. Vissa praktiska förutsättningar torde finnas att anordna kursen vid nämnda institution.

Utredningen har emellertid vid närmare överväganden funnit, att avgörande skäl talar för att yrkeskursen för barn med fysiska handikapp bör stå under sådan huvudman som har ingående erfarenhet av liknande yrkesundervisning, dvs. anstaltspedagogisk kurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar och anstaltspedagogisk kurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m. och som även har en organisatorisk uppbyggnad härför. Utredningen anser därför, att huvudman för denna centrala yrkeskurs lämpligen bör vara Stockholms stad.

Härigenom kan enligt utredningens mening betydande fördelar vinnas såväl organisatoriskt som ekonomiskt. Genom att i viss utsträckning undervisningen inom samma ämnesområden blir erforderlig i såväl grundkurserna som samtliga tre yrkeskurser kan lärarrekryteringen förmodas bli underlättad och möjligheterna att samordna viss teoriundervisning inom utbildningarnas ram öppnas, om en sådan skulle bedömas vara önskvärd. Vidare synes skollokaler och undervisningsmateriel kunna planeras och utnyttjas effektivt, administrationen kunna förenklas etc.

Vid bedömningen av de olika alternativ till huvudmannaskapets ordnande för den här behandlade yrkeskursen har utredningen, utöver de skäl som ovan redovisats, funnit en alldeles avgörande fördel ligga i att sammanföra yrkeskurserna för vårdpersonal vid barnanstalter till ett enda slag av huvudmän nämligen landstings- eller primärkommuner. En splittring av denna

princip för en enda yrkeskurs, vars utbildningskapacitet därtill blir tämligen ringa, synes icke vara ändamålsenlig.

Utredningen har genom underhandskontakt med Stockholms stads finansförvaltning erfarit att staden i princip skulle vara beredd att åta sig huvudmannaskapet för här ifrågavarande yrkeskurs under förutsättning att staden får sina kostnader för kursverksamheten täckta och att kursen organisatoriskt kan inordnas antingen i stadens barnsköterskeskola, som under barnavårdsnämnden svarar för barnavårdsundervisning, eller under stadens yrkesskolor.

Genom kursens ställning som central yrkesskola täckes huvudmannens kostnader för verksamheten i princip redan enligt de statsbidragsbestämmelser som nu gäller. Den av Stockholms stad angivna ekonomiska förutsättningen får sålunda anses vara uppfylld.

Orienteringskurser för personal som ej har vårdande uppgifter

Utredningen förutsätter att dessa veckokurser skall anordnas vårdgrensvis efter samma principer som yrkeskurserna. När så är möjligt bör kurserna förläggas till de skolor som driver yrkeskurser. Olika omständigheter kan föranleda att kurserna förlägges på annat sätt t. ex. anstalts- eller länsvis. Under alla förhållanden bör dock landstings- eller primärkommuner stå som huvudmän för kurserna. Utredningen föreslår att kurserna med hänsyn till de regionala upptagningsområdena för yrkeskurserna anordnas som *centrala yrkesskolor.*

KAPITEL XI

Kostnader

Gällande statsbidragsbestämmelser

Den kursverksamhet som utredningen föreslagit för vårdpersonal vid barnanstalter är så utformad att statsbidrag kan utgå enligt kungörelsen den 31 maj 1957 om statsbidrag till yrkesskolor.

Enligt denna kungörelse utgår för *primärkommuners* och *landstingskommuners* lokala och centrala yrkesskolor statsbidrag till

a) kostnader för anskaffande av skollokaler,
b) kostnader för anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel,
c) kostnader för anordnande av elevhem samt
d) årliga kostnader för undervisningen.

Vidare utgår statsbidrag till arvode åt föreläsare med 75 % av den verkliga kostnaden, dock högst 25 kronor för föreläsningstimme när rese- och traktamentsersättning icke utgår till föreläsaren och högst 50 kronor när sådan ersättning utgår.

För *enskilda* yrkesskolor må statsbidrag utgå till kostnader för anskaffande av första uppsättningen undervisningsmateriel samt till årliga kostnader för undervisningen.

För att kunna godkännas som central yrkesskola, till vilken statsbidrag utgår efter gynnsammare grunder än till lokal yrkesskola gäller att skolan skall ha ett vidsträckt rekryteringsområde. Detta har bedömts vara fallet ifråga om nära hälften eller 15 barnsköterskeskolor, vilka som huvudmän har landstings- eller primärkommuner.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har för budgetåret 1961/62 beviljat landets barnsköterskeskolor statsbidrag till de årliga kostnaderna med 1 399 202 kronor. Till grundkurser för vård av psykiskt efterblivna har statsbidrag utgått med 62 911 kronor. Till de i denna utredning redovisade yrkeskurserna har för samma tid statsbidrag utgått med 316 301 kronor.

Lokal yrkesskola

För den årliga undervisningen i heltidskurs med normalläsår vid lokal yrkesskola utgår statsbidrag

dels till avlöning åt lärare med 78 % av 4/3 av de kontanta avlöningsförmåner som utgår enligt löneklass 16 å löneplan A i statens löneförordning

dels till övriga kostnader med 1 500 kronor per år.

Med normalläsår avses undervisning under 42 veckor, varför för en undervisningstid av 22 eller 32 veckor 22/42 respektive 32/42 av det totala statsbidraget utgår.

Statsbidrag till övriga kostnader med 1 500 kronor per år avser i huvudsak anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel.

För anskaffande av permanenta skollokaler utgår statsbidrag med 35—45 %

av kostnaden per kvadratmeter nettogolvyta för undervisningslokaler.

För anskaffning av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel till lokal yrkesskola utgår statsbidrag med högst 2/3 av kostnaderna.

Central yrkesskola

Statsbidrag till de årliga kostnaderna för undervisningen i central yrkesskola utgår efter delvis andra grunder. Statsbidrag till avlöning åt lärare utgår sålunda med belopp som motsvarar hela lönekostnaden dock högst 4/3 av löneklass 16 å löneplan A i statens löneförordning. Såsom bidrag till övriga kostnader utgår högst 2 000 kronor per år.

För anskaffande av permanenta undervisningslokaler utgår statsbidrag med hälften av ett bidragsunderlag som fastställes efter ett indexreglerat belopp per kvadratmeter nettogolvyta för undervisning, förvaring av skolmateriel, administration, skolmåltidsverksamhet samt uppehållsrum för elever. För anordnande av provisoriska undervisningslokaler utgår statsbidrag med för närvarande 325 kronor per kvadratmeter nettogolvyta. Även för att anskaffa elevhem eller för att hyra lokaler för sådant utgår statsbidrag.

Vidare utgår statsbidrag till anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel med 9/10 av kostnaderna.

Utredningen

Utredningen vill ånyo framhålla att det är på vårdpersonalen det ankommer att ge barnen erforderlig vård och fostran till goda vanor och social anpassning. Genom vårdpersonalen får barnen de nödvändiga känslomässiga kontakterna och det är i första hand denna personal som tillgodoser barnens behov av trygghet. För att kunna fylla dessa viktiga funktioner kräves, förutom de personliga egenskaper som en god barnavårdare alltid måste besitta, speciell utbildning för uppgiften. Den dokumenterade bristen på utbildad personal inom det barnanstaltsväsende som utredningen har att ta befattning med bör därför så snart omständigheterna medger avhjälpas. Detta kan ske dels genom att utbildningen i barnavårdsskolorna, med hänsyn till de områden för vilka den skall kvalificera, ges ett mera adekvat innehåll, dels genom att den i barnavårdsskolorna meddelade utbildningen efterföljes av särskilda 22 veckor långa yrkeskurser för flertalet av vårdpersonalen. Därjämte skall den redan anställda personal som saknar lämplig utbildning erbjudas att i vissa fall genomgå en reducerad grundutbildning i sex veckor långa kompletteringskurser. Tas därtill i betraktande att barnsköterskor nu behövs och efterfrågas för en rad olika arbetsuppgifter utanför den slutna barnavården och att barnsköterskeexamen kräves som förutbildning för inträde vid vissa seminarier kommer sålunda stora krav att ställas på huvudmännen för kursverksamheten.

Grundkurs. Av landets kommunala barnsköterskeskolor är för närvarande 15 klassificerade som centrala yrkesskolor och 11 som lokala yrkesskolor. Såsom lokala betraktas även de sex enskilda barnsköterskeskolorna. Därest utredningens intentioner skall kunna förverkligas kräves en betydande ökning av barnavårdsskolornas kapacitet, en ökning som kan åstadkommas genom vidgad elevintagning vid de nu befintliga skolorna — vilket sannolikt på många håll torde kräva nyinvesteringar — och/eller genom att ytterligare skolor inrättas. Driftskostnaderna för den totala utbildningen i grundkurser kommer då att öka om inte i takt med elevantalet så dock i betydande grad.

De totala driftskostnaderna för de barnsköterskeskolor som betraktas som

lokala uppgår för närvarande sammanlagt i runt tal till 830 000 kronor per år. Statsbidraget till dessa kurser uppgick för budgetåret 1961/62 till 677 351 kronor, varav 629 143 kronor till lärarlöner och 48 208 kronor till övriga kostnader. Antalet elever i kurserna var omkring 450.

Vid en ändring av kurstiden från för närvarande i allmänhet 34 veckor till 32 veckor kan lönekostnaderna för varje kurs beräknas komma att minska med omkring 6 %. En viss minskning av övriga kostnader är också tänkbar. Statsbidrag till lärarlöner kommer att utgå med 78 % av 4/3 av 32/42 av lönekostnaderna för lärare placerad i löneklass A 16 och till övriga kostnader med 32/42 av 1 500 kronor.

De totala driftskostnaderna i de barnsköterskeskolor som betraktas som *centrala* täckes i princip av statsbidrag. Statsbidraget till dessa kurser uppgick för budgetåret 1961/62 till 721 851 kronor, varav 668 422 kronor till lärarlöner och 53 429 kronor till övriga kostnader. Antalet elever i kurserna var omkring 400.

En ändrad kurstid från för närvarande i medeltal 30 veckor till 32 veckor kommer att innebära en ökning av kostnaderna för lärarlöner med närmare 7 %. Statsbidrag till lärarlöner kommer att utgå med högst 4/3 av 32/42 av lönekostnaderna för lärare placerad i löneklass A 16 och med 32/42 av 2 000 kronor till övriga kostnader.

De sammanlagda årliga kostnaderna för utbildning av samma antal elever som för närvarande vid de nuvarande barnsköterskeskolorna kan med tillämpning av nu gällande statsbidragsbestämmelser vid en övergång till den av utredningen föreslagna kurslängden väntas bli i stort sett oförändrade.

Vid en ökning av antalet utbildade per år från för närvarande 850 till omkring 1 600 kan, med bibehållande av nuvarande relation mellan antalet lokala och centrala skolor och med en kurslängd av 32 veckor, de sammanlagda årliga driftskostnaderna för grundutbildningen uppskattas till i runt tal 2 900 000 kronor. (En ökning från 1 550 000 till 2 914 000 kronor.) Statsbidrag till verksamheten kan beräknas komma att utgå med drygt 2 600 000 kronor.

Den här förutsatta ökningen av barnavårdsutbildningen kommer även att medföra investeringar i nya undervisningslokaler. I vilken omfattning sådana måste uppföras är svårt att ange. I många fall där skolor redan finns upprättade, torde antalet kurser kunna utökas utan att nya undervisningslokaler uppföres. För att utbilda ytterligare 750 elever per år kräves en ökning av antalet kurser med minst 50. Antalet är beroende på förekomsten av lämpliga praktikinstitutioner. Barnavårdsskolor behöver upprättas inom sex län som saknar sådana skolor. Två kurser per år kan förutsättas bli anordnade vid var och en av dessa skolor. Några normer för en beräkning av behovet av undervisningslokaler finns inte utarbetade. För varje skola kan dock behovet av lokaler för den teoretiska undervisningen uppskattas till 125 kvadratmeter. Av denna yta kan statsbidrag beräknas utgå till omkring 80 kvadratmeter, i vilken yta ingår en lärosal, ett arbetsrum och ett förråd. För återstående 38 kurser kan nya undervisningslokaler behöva anskaffas genom om- eller tillbyggnad vid uppskattningsvis 15 skolor. Nya undervisningslokaler kan sålunda antas bli erforderliga vid 21 skolor. För permanenta lokaler kan i medeltal kostnaden för varje undervisningslokal uppskattas till lägst 138 000 kronor eller sammanlagt 2 898 000 kronor. Statsbidrag utgår i allmänhet med

50 % av bidragsunderlaget till centrala skolor och med 35—45 % till lokala skolor. För provisoriska lokaler utgår statsbidrag med 325 kronor per kvadratmeter.

Det är vidare angeläget, att de institutioner som skall svara för den praktiska undervisningen dimensioneras med hänsyn härtill. Statsbidrag efter samma grunder som till permanenta lokaler utgår för de utrymmen som utöver institutionens eget behov erfordras för den praktiska undervisningen.

Kostnaderna för den första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel kan för en barnavårdsskola uppskattas till för närvarande lägst 12 000 kronor. Sådan undervisningsmateriel kan antas bli erforderlig till minst ett 20-tal skolor. Av den totala kostnaden 240 000 kronor kan statsbidrag till lokala och centrala skolor utgå med 80 000 respektive 108 000 kronor.

De här angivna kapitalkostnaderna avser ett fullt utbyggt barnavårdsskoleväsende. De årliga kostnaderna blir givetvis beroende av utbyggnadstakten.

Utredningen anser det vara nödvändigt, att tillkomsten av ytterligare grundkurser på allt sätt stimuleras av statsmakterna. Då särskilt de enskilda barnavårdsskolorna i fråga om rekryteringen av elever får betraktas som jämförbara med centrala yrkesskolor vill utredningen förorda, att statsbidrag till dessa skolor får utgå enligt de grunder som stadgas för central yrkesskola.

Rörligheten på arbetsmarknaden och bland utbildningssökande är nu så stor att de senare kan söka sin utbildning utom hemorten. Med den ökade utbildningskapacitet som kommer att erfordras vid skolorna, om utredningens utbildningsprogram skall kunna genomföras, torde också alla skolor komma att få ett så vidsträckt rekryteringsområde att de efter särskild ansökan kan hänföras till gruppen centrala yrkesskolor. Jämlikt skolstadgan åligger det även yrkesskola att motta elever från ort utanför skolans verksamhetsområde.

För att stimulera till att dels ytterligare barnavårdsskolor inrättas, dels utbildningskapaciteten höjes vid de skolor som nu finns föreslår utredningen att statsbidragsbestämmelserna ändras i vissa avseenden för de centrala yrkesskolorna.

Bidraget till övriga kostnader bör sålunda höjas från för närvarande högst 2 000 till högst 3 000 kronor per år. Det synes angeläget, inte minst med hänsyn till de svårigheter som på vissa håll kan uppstå när det gäller att finna lämpliga lärare för vissa ämnen i den teoretiska undervisningen, att skolorna får möjlighet att använda sig av t. ex. de audiovisuella undervisningsmedel som numera står till buds och för vilka anskaffningskostnaderna är betydande.

För många ämnen inom den teoretiska undervisningen i barnavårdsskolorna kräves högt kvalificerade lärare för att undervisningen skall bli fullödig. Undervisningen i medicinsk barnavård måste sålunda handhas av pediatriker och undervisningen i utvecklingspsykologi, pedagogik och mentalhygien av psykologer. Dessa lärare kan, med hänsyn till den begränsade tid ämnena upptar på skolornas scheman, självfallet inte knytas till skolorna på heltid utan måste anställas som timlärare mot arvode eller som föreläsare. Några andra former för att knyta dessa lärare till skolorna finns inte. Ett undantag härvid kan komma att gälla beträffande kursverksamheten i Stockholms stad. Det stora antalet kurser av samtliga slag som måste bedrivas här och som har gemensamma ämnen i sina kursplaner kan måhända möjliggöra att vissa lärare kan arvodesanställas, vilket givetvis även underlättas genom det föreslagna

huvudmannaskapet. Intentionerna om undervisningens ordnande kan inte förverkligas, om inte kompetenta lärare kan anskaffas. En svårighet härvidlag kan vara de bestämmelser som nu gäller om statsbidrag till föreläsare och som synes vara allt för snävt tilltagna. Den situationen kan med hänsyn till dagens inkomstläge lätt inträda, att skolorna kommer att stå utan lärare även om kompetenta lärarkrafter finns på utbildningsorterna, därför att de ej kan engageras för de arvoden som utgår i statsbidrag. Skall undervisningen drivas i enlighet med kursplanernas intentioner nödgas huvudmännen betala arvoden långt över gränsen för statsbidrag.

Vad läkarna beträffar saknas avtal om föreläsningsarvoden. Som norm för arvoden till läkare som föreläsare vid sjuksköterskeskolor gäller emellertid 45 à 60 kronor per *föreläsningstimme*.

För läroverkslärare med lektorskompetens utgår enligt gällande avtal ett arvode om 50 kronor per *lektionstimme*.

Med hänsyn till vad som här anförts anser utredningen att ett höjt statsbidrag vore befogat.

Under förutsättning att samtliga barnavårdsskolor ges ställning som centrala yrkesskolor och att statsbidraget till »övriga kostnader» utgår med högst 3 000 kronor per kurs, kan de sammanlagda statsbidragen till de årliga kostnaderna för den av utredningen förordade grundutbildningen uppskattas till i runt tal 3 200 000 kronor, vilket bidrag i princip kan beräknas täcka huvudmännens driftskostnader för kursverksamheten. Därtill kommer utgifter för investeringar, vilka totalt kan uppskattas till närmare 3 140 000 kronor, vartill statsbidrag kan utgå med högst 1 150 000 kronor.

Yrkeskurser. De av utredningen föreslagna yrkeskurserna bör anordnas av landstingskommuner i centrala yrkesskolor. Förutsättningar härför synes föreligga, då elever till kurserna kommer att rekryteras från hela landet eller från stora regioner.

Då kostnaderna för löner till fast anställda lärare i princip täckes av statsbidrag, anser utredningen att statsbidragsbestämmelserna i detta avseende är väl utformade. I övrigt har de förhållanden och förslag som anförts beträffande grundkurserna samma relevans för dessa centrala yrkesskolor.

Vad som anförts om statsbidrag till föreläsningsarvoden bör givetvis även gälla i fråga om yrkeskurser.

De årliga driftskostnaderna för yrkeskurser för vårdare av psykiskt efterblivna och institutionsbarnsköterskor uppgick för budgetåret 1961/62 till 253 390 kronor.

Statsbidrag till de årliga kostnaderna för lärarlöner, föreläsningsarvoden och undervisningsmateriel m. m. för en anstaltspedagogisk yrkeskurs enligt utredningens förslag kan för närvarande uppskattas till närmare 23 000 kronor varav drygt 14 000 kronor avser lärarlöner (1/2 av 4/3 av löneklass 16, ortsgrupp V), 5 500 kronor föreläsningsarvoden (110 föreläsningstimmar à 50 kronor) och 3 000 kronor för övriga kostnader. En utbyggd organisation för undervisning i anstaltspedagogiska yrkeskurser innebär, att kurser måste upprättas vid sammanlagt minst 15 yrkesskolor, vid vilka i en första utbyggnadsetapp ett 30-tal yrkeskurser bör anordnas. Med tillämpning av de statsbidragsgrunder till centrala yrkesskolor som utredningen rekommenderat skulle statsbidrag till de årliga kostnaderna för verksamheten sålunda komma att utgå med sammanlagt omkring 690 000 kronor, vilket bidrag i princip kan beräknas komma att täcka driftsutgifterna.

Att nu ange i vilken utsträckning investeringar i undervisningslokaler måste göras på de olika kursorterna är mycket vanskligt. Genom en samordning av de olika kurserna torde det vara möjligt att i viss mån begränsa behovet av nya lokaler och i vissa fall kan möjligen kurserna bedrivas i nu befintliga undervisningslokaler.

Med hänsyn till det stora utbildningsbehovet inom varje utbildningsregion torde det dock vara rimligt anta, att lokaler för undervisningen måste tillskapas på ett tiotal utbildningsorter. Om behovet av utrymmen uppskattas till ca 125 kvadratmeter för varje yrkesskola med här angivna anstaltspedagogiska yrkeskurser kan kostnaderna utifrån nu aktuella byggnadskostnader om i medeltal 1 110 kronor per kvadratmeter nettogolvyta uppskattas till sammanlagt 1 387 500 kronor för permanenta lokaler, vartill statsbidrag kan utgå med högst 50 % av nettogolvytan för undervisningslokal, arbetsrum och förråd, vilken kan uppskattas till ca 80 kvadratmeter för varje yrkesskola. De sammanlagda statsbidragskostnaderna för undervisningslokaler kan sålunda uppskattas till högst 444 000 kronor. Till provisoriska undervisningslokaler utgår som nämnts statsbidrag med 325 kronor per kvadratmeter nettogolvyta för undervisningsändamål.

Kostnaderna för anskaffning av stadigvarande undervisningsmateriel kan uppskattas till lägst 240 000 kronor, vartill statsbidrag utgår med 216 000 kronor.

De årliga driftskostnaderna för yrkeskurserna kan alltså beräknas till sammanlagt omkring 690 000 kronor, vilken kostnad i princip kan täckas av statsbidrag medan de sammanlagda kapitalkostnaderna kan uppskattas till närmare 1 630 000 kronor, vartill statsbidrag kan utgå med högst 660 000 kronor.

Kompletteringskurser och orienteringskurser för personal med icke vårdande uppgifter. För dessa kurser bör statsbidrag utgå efter de grunder som gäller för centrala yrkeskurser.

Elevernas utbildningskostnader

I den nuvarande kursverksamheten för vårdpersonal varierar elevernas utbildningskostnader. I barnsköterskeskolorna är undervisningen i allmänhet fri. Inackorderingskostnaderna kan vanligtvis täckas av behovsprövad studiehjälp, som elev kan söka.

För eleverna i övriga kurser som redovisats i kapitel II varierar utbildningskostnaderna efter utbildningsorterna. I samtliga kurser med undantag av en är undervisningen fri. I vissa skolor erhåller elever som har anställning vid barninstitution oavkortade löneförmåner under hela utbildningstiden, andra uppbär lön jämte fritt vivre under utbildningens praktiska del medan åter andra av denna kategori elever får bestrida inackorderingskostnaderna med behovsprövad statlig studiehjälp.

Som en jämförelse kan nämnas att i utbildningen av sjukvårdsbiträden eleverna i allmänhet bestrider inackorderingskostnaderna under den teoretiska delen av kursen med statlig studiehjälp medan de under utbildningens praktiska del, då elev betraktas som halv arbetskraft och två elever tillsammans alltså beräknas fylla en sjukvårdsbiträdesbefattning, erhåller lön. Sjukvårdsbiträden som vidareutbildar sig till undersköterskor erhåller vanligtvis under denna utbildningstid sjukvårdsbiträdeslön.

Utredningen

Som tidigare anförts anser utredningen, att det är särskilt angeläget för

anstalterna, att den vårdpersonal som saknar utbildning, ges möjligheter till en yrkesutbildning motsvarande den från grundkurser och yrkeskurser nyrekryterade personalens. Då inga utbildningskrav kan ställas på den redan anställda personalen utan utbildningen av denna helt beror på personligt intresse och beredvillighet bör huvudmännen genom olika åtgärder stimulera vederbörande att genomgå den av utredningen föreslagna utbildningen. De kostnader och organisatoriska problem som därvid kan uppstå bör enligt utredningens mening ses i relation till den större trygghet inom den slutna barnavården som en förbättrad personalsituation medför för de intagna men jämväl för huvudmännen.

Elever i de föreslagna orienteringskurserna för personal som ej har vårdande uppgifter bör även genom åtgärder från huvudmännens sida stimuleras att genomgå kurserna.

Vad beträffar de elever som inträder i grundkurs eller yrkeskurs utan att ha anställning vid någon barninstitution synes frågan om förmåner under utbildningstiden ligga i ett delvis annat läge. Här kan paralleller dras med andra yrkesutbildningar av samma längd och där kravet på förkunskaper i stort sett är desamma.

Det är att förmoda, att eleverna under sin praktiska utbildning i allmänhet inte kan räknas som arbetskraft och ingå i praktikinstitutionernas tjänstgöringsscheman. Om elevernas praktiska undervisning vore koncentrerad till utbildningstidens början eller slut och sålunda vore skild från den teoretiska undervisningen, skulle eleverna möjligen kunna tänkas ersätta annan arbetskraft på praktikinstitutionerna. Vid ett system med växelvis teori- och praktikundervisning, vilket enligt utredningens mening bör tillämpas i all den utsträckning som är möjlig, torde eleverna i ringa utsträckning kunna fylla några tjänster. Därmed bortfaller också till en del motiven för särskild lön under utbildningstiden. Möjligen kan något system med flitpengar tillämpas, vilket för närvarande är fallet vid Skaraborgs och Älvsborgs läns landstings kursverksamhet för vårdare av psykiskt efterblivna. Särskild stipendiegivning från landsting och andra huvudmän för barninstitutioner synes även vara att rekommendera.

Principiellt synes sålunda elever, som inte är anställda vid barninstitutioner, böra bestrida inackorderingskostnaderna under hela utbildningstiden med statlig studiehjälp.

Under den praktiktjänstgöring som erfordras efter genomgången grundkurs och före inträdet i yrkeskurs bör praktikantlön utgå i de fall praktikant inte kan uppehålla någon vakant tjänst vid praktikinstitutionen.

I samarbete med överstyrelsen för yrkesutbildning driver arbetsmarknadsstyrelsen omskolningskurser för arbetslösa, partiellt arbetsföra, personer som på grund av olika handikapp måste byta yrke och för kvinnor som behöver omskolas för en plats i förvärvslivet. Särskilda omskolningsbidrag utgår till eleverna i sådana kurser. Vad den sistnämnda gruppen beträffar torde det vara möjligt påräkna sådant omskolningsbidrag även för genomgång av de grund- och yrkeskurser som utredningen föreslagit.

KAPITEL XII

Sammanfattning

Översynen av personalutbildningsbehovet vid barnanstalterna avser icke anstaltsledande vårdpersonal vid blindskolor, dövskolor, epileptikeranstalter, anstalter för psykopatiska och nervösa barn, vanföreanstalter och cp-hem, särskolor, vårdhem för psykiskt efterblivna, barnhem samt elevhem för skolbarn.

De förhållanden som nu råder ifråga om vårdpersonalens utbildning och utbildningsmöjligheter är inte tillfredsställande. Sålunda saknar en stor del av denna personal en för sina arbetsuppgifter lämpad utbildning. Vårdpersonalen har den närmaste kontakten med barnen och den skall i stor utsträckning, ofta under flera år, ersätta föräldrarna. Det är därför av vikt att denna personal har den rätta inställningen till och förståelsen för barnen så att dessa får utvecklas efter måttet av sin förmåga och får sitt trygghetsbehov tillgodosett samtidigt som de fostras till god social anpassning. Utifrån den målsättningen har utredningens förslag till utbildning av barnanstalternas vårdpersonal utarbetats.

Grundkurs

Av en observationsundersökning som barnpsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet utfört vid ett antal representativa anstalter för de vårdområden som omfattas av utredningens översyn framgår, att vårdpersonalens arbetsuppgifter inom samtliga områden är sådana, att en gemensam grundutbildning för all vårdpersonal vore lämplig. Då såväl motiv som förutsättningar finns för en gemensam grundutbildning föreslår utredningen i kapitel III att de nuvarande barnsköterskeskolorna ändras till barnavårdsskolor med grundkurser om 32 veckor och att kurserna i princip ges ett innehåll i enlighet med ett förslag som barnpsykologiska forskningslaboratoriet utarbetat på uppdrag av barnanstaltsutredningen.

Såsom villkor för inträde i kursen föreslår utredningen att sökande skall ha genomgått husmodersskola om minst 18 veckor samt ha minst tre månaders praktik i familj med små barn eller annan likvärdig praktik. Som alternativ till kravet på genomgången husmodersskola jämte praktik skall gälla att sökande kan styrka sig äga motsvarande kunskaper eller ha annan för vårdyrket lämplig utbildning eller praktik. Genom dessa inträdesfordringar underlättas för institutionerna att tillföras insatser från exempelvis kvinnor som efter att ha ägnat sig åt skötseln av hem och barn önskar uppta förvärvsarbete.

Utredningen föreslår att examen från barnavårdsskola skall kvalificera för anställning vid spädbarnshem och upptagningshem för barn under skolåldern, dock vad de senare beträffar med undantag av hem för barn med komplikationer. Vidare förutsätter utredningen att genomgången grundkurs skall me-

ritera för anställning vid daghem, vårdavdelningar vid BB samt — eventuellt efter komplettering med viss sjukvårdsutbildning — vid lasarettens avdelningar för vård av barn under skolåldern. Därjämte bör genomgången grundkurs kunna meritera för inträde vid sociala barnavårdsseminariet, förskole- och barnavårdslärarseminarier.

Yrkeskurs

I grundutbildningen behandlas inte den problematik som hör till skolbarns- och ungdomsåldrarna annat än mycket översiktligt. Inte heller ingår i undervisningen någon orientering om de handikapp av skilda slag som förekommer bland barn på anstalter. Utredningen föreslår därför i kapitel IV att specialundervisning i 22 veckors yrkeskurser skall meddelas vårdpersonal vid barninstitutioner där grundkurs inte ger tillräcklig kompetens för anställning. Dessa yrkeskurser föreslås bli av tre slag, var och en gemensam för flera vårdområden, nämligen

I. anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem m. m.,
II. anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av psykiskt efterblivna samt barn och ungdom med vissa andra utvecklingsstörningar och
III. anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom med fysiska handikapp.

Som krav för inträde i yrkeskurs skall gälla att sökande genomgått grundkurs vid barnavårdsskola samt därefter under minst ett år tjänstgjort i vårdarbete på barninstitution. Möjligheter till dispens från kravet på denna förutbildning skall emellertid finnas, så att personer som förvärvat lämplig praktik eller förutbildning på annat sätt kan vinna inträde vid respektive kurser. En viktig grupp, som enligt utredningens förslag bör kunna erhålla dispens, utgör den vårdpersonal som genom minst fem års väl vitsordad tjänstgöring vid barninstitution kan antas ha kunskaper som motsvarar de som meddelas i grundkurs.

Kompletteringskurs

Då yrkeskursernas teoretiska och praktiska innehåll förutsätter att eleverna har en viss studieträning och elementära kunskaper i bl. a. psykologi och pedagogik för att kunna tillgodogöra sig undervisningen föreslår utredningen i kapitel V att dispens från genomgång av grundkurs skall kombineras med krav på genomgång av en kompletteringskurs om sex veckor.

Orienteringskurs

För den personal vid barnanstalterna som inte har direkt vårdande arbetsuppgifter men som ändå kommer i daglig kontakt med klientelet föreslår utredningen i kapitel VI att särskilda orienteringskurser skall anordnas. Dessa kurser omfattande 34 timmars teoretisk undervisning under en kursvecka föreslås bli av tre slag och avse samma vårdområden som de anstaltspedagogiska yrkeskurserna. Kurserna bör därför när så befinnes lämpligt anordnas i anslutning till dessa.

Vidareutbildning på anstalterna

För att vårdpersonalen på barnanstalterna skall kunna hålla sina kunskaper aktuella och för att stärka kontakten mellan olika personalgrupper samt öka känslan av gemensamt ansvar för vårduppgiften förordar utredningen i kapitel VII att en kontinuerlig vidareutbildning anordnas på institutionerna. Denna kan anpassas efter skilda behov från tid till annan och ske på olika sätt

exempelvis genom personalkollegier och kortare orienteringskurser. Vid vissa specialanstalter kan särskilda påbyggnadskurser behöva anordnas.

Utbildningsbehov

Utredningen redovisar i kapitel VIII en uppskattning av utbildningsbehovet i grund-, kompletterings- och yrkeskurser.

Det sammanlagda årliga utbildningsbehovet i grundkurser kan beräknas till närmare 1 600 elever, varav drygt 700 förutsättes gå till sådana barninstitutioner som omfattas av barnanstaltsutredningens undersökning, 550 à 600 till sjukhus och daghem samt ca 300 till vidareutbildning vid vissa seminarier.

Utredningen föreslår att den personal som nu är anställd vid barnanstalterna och som saknar utbildning bör rekommenderas att genomgå grund- eller kompletteringskurser. Om den del av denna personal som inte omsättes under en femårsperiod skall utbildas i kompletteringskurser blir utbildningsbehovet i dessa omkring 100 elever per år.

I de anstaltspedagogiska yrkeskurserna kan det sammanlagda årliga utbildningsbehovet uppskattas till 750 elever, vartill under en femårsperiod kommer ytterligare ca 150 elever per år för att den nu anställda personal som saknar utbildning och som inte omsättes under perioden skall bli utbildad i yrkeskurser.

Utredningen anser att det utbildningsprogram som redovisas bör genomföras på kortast möjliga tid. Med hänsyn till de nuvarande praktiska förutsättningarna i olika avseenden för utbildningsprogrammets genomförande föreslår utredningen att till en början ett 30-tal yrkeskurser med högst 16 elever i varje kurs anordnas årligen. Utbildningskapaciteten bör successivt utökas så att den snarast möjligt kommer att svara mot det behov som föreligger.

Utbildningsorter

Ifråga om utbildningsorter föreslår utredningen i kapitel VIII att samtliga barnsköterskeskolor i landet skall omändras till barnavårdsskolor och att nya skolor skall upprättas inom vissa län, att kompletteringskurser skall anordnas i anslutning till barnavårdsskolorna, att yrkeskurserna skall bedrivas regionvis samt att, när så kan befinnas lämpligt, orienteringskurser för personal som inte har vårdande uppgifter anordnas i anslutning till yrkeskurserna.

Lärare

Frågan om lärarrekrytering och lärarkompetens behandlas i kapitel IX.

För den praktiska undervisningen föreslår utredningen att särskilda praktikhandledare knytes till praktikinstitutionerna. Såsom handledare bör komma ifråga personer med lämplig utbildning och praktik. Det må ankomma på vederbörande myndighet att alltefter omständigheterna på de skilda utbildningsorterna avgöra vilka som är mest lämpade som praktikhandledare.

Särskilda yrkespedagogiska kurser bör anordnas för blivande praktikhandledare.

För undervisningen i kursernas teoretiska ämnen bör specialister på de olika ämnesområdena engageras.

Huvudmannaskap

För att lösa de organisatoriska och ekonomiska frågor som sammanhänger med genomförandet av den föreslagna utbildningsverksamheten måste i första hand landstings- och primärkommunernas insatser påräknas. Då kommunerna har ett direkt intresse av att utbildningsfrågan blir rationellt ordnad

och då de redan nu i stor utsträckning har en färdig organisation för och stor erfarenhet av yrkesutbildning föreslår utredningen i kapitel X att huvudmannaskapet för grund- och kompletteringskurserna skall anförtros landstings- och primärkommuner. Som huvudmän för yrkeskurserna och där så befinnes lämpligt även orienteringskurserna föreslås de landstingskommuner där kurserna blir förlagda. Huvudmannaskapet för yrkeskursen för vård av barn med fysiska handikapp föreslås dock åvila Stockholms stad.

Kostnader

Utredningen förutsätter i kapitel XI att samtliga kurser skall stå under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning och anordnas som centrala yrkesskolor.

Med en av utredningen föreslagen ändring av statsbidragen till föreläsningsarvoden och till kostnader för undervisningsmateriel m. m. kan de årliga statsbidragen till de förordade grundkurserna vid barnavårdsskolor beräknas uppgå sammanlagt till i runt tal 3 200 000 kronor, vilket bidrag i princip kan beräknas täcka driftskostnaderna.

Kapitalkostnaderna för den erforderliga utbyggnaden av barnavårdsskolorna kan uppskattas till nära 3 140 000 kronor, vartill statsbidrag kan utgå med högst 1 150 000 kronor.

De årliga statsbidragen till driftskostnaderna för de av utredningen i ett första utbyggnadsskede rekommenderade yrkeskurserna kan uppskattas till sammanlagt 690 000 kronor, vilket i princip kan beräknas täcka huvudumännens kostnader.

Kapitalkostnaderna för denna utbyggnad beräknas uppgå till närmare 1 630 000 kronor, vartill statsbidrag kan utgå med högst 660 000 kronor.

Totalt skulle sålunda statsbidragen till de årliga driftskostnaderna komma att uppgå till ca 3 900 000 kronor och de sammanlagda statsbidragen till kapitalkostnaderna för den föreslagna utbyggnaden av barnavårdsskolor och yrkeskurser till ca 1 800 000 kronor.

KUNGL. BIBL.
- 9 JAN 1963
STOCKHOLM

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1962

1. Helsetjeneste for søfarende.
2. Nordiskt samarbete inom radio och television.
3. Vattenkraften i Torne och Kalix älvar.
4. Nordisk bogmarked.
5. Sommartid.
6. Nordisk arbetsmarknad för tandläkare.
7. Beretning om insamling af materiale til forhånds-orientering af eksperter, der fra de nordiske lande sendes til udviklingslandene.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1962

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Atomansvarighet II. [14]
Utlandssvenskars deltagande i allmänna val. [19]
Nedre justitierevisionens arbetsorganisation. [20]
Expropriation för sanering av historiskt eller kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. [24]
Radions juridiska ansvar. [27]

Utrikesdepartementet

Aspekter på utvecklingsbiståndet. [12]

Försvarsdepartementet

Totalförsvarets personalfrågor. [3]
Försvarets tandvård. [23]
Arbetstidsreglering för militär personal och civilmilitär. [30]
Förmåner i frivilligt instruktörsarbete inom krigsmakten. [56]

Socialdepartementet

Skogstillgångarna i Jämtlands län. [1]
Arbetstidsförkortningens omfattning och utläggning. [17]
Ny semesterlag. [44]
Förbättrad utbildning för vårdpersonal vid barnanstalter. [57]

Kommunikationsdepartementet

Statsbidrag till enskild väghållning, m. m. [6]
Avgiftsbelagda trafikanläggningar. [26]
Säkerhetsinspektion av motorfordon och släpvagnar. [29]
Svensk trafikpolitik III. [35]
Byggnadsstyrelsens arbetsuppgifter och personalorganisation. [37]
Vägväsendets distriktsorganisation. [46]
Postverkets organisation. [52]
Svenska och Danska Öresundsdelegationerna. 1. Öresundsförbindelsen. Del I. Utredningar och förslag. [53] 2. Öresundsförbindelsen. Del. II. Ritningar. [54]

Finansdepartementet

Finansplan för budgetåret 1962/63 samt Preliminär nationalbudget för år 1962. [8]
Städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. [9]
1959 års långtidsutredning. 1. Svensk ekonomi 1960—1965. [10] 2. Svensk ekonomi 1960—1965. Bilagor 1—5. [11]
Skärpta regler för rusdrycksinköp. [13]
Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Del II. [18]
Reviderad nationalbudget för år 1962. [25]
Stadshypoteks- och bostadskreditinstitutionerna. [31]
Automatisk databehandling. [32]
Mål och medel i stabiliseringspolitiken — Remissyttranden. [41]
Avdrag för representationskostnader, m. m. [42]
Beskattning av traktamenten m. m. [47]
Bevakning, avskrivning och eftergift av kronans fordringar. [49]

Ecklesiastikdepartementet

Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. [5]
Korrespondensundervisningen inom skolväsendet. [16]
Skolväsendets centrala ledning. [28]
Försvarsmedicinsk forskning i totalförsvaret. [34]
Socionomutbildningen. [43]
Utbildning av arbetsterapeuter. [50]
Lärare och handledare för det fria och frivilliga musikbildningsarbetet. [51]
Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet. [55]

Jordbruksdepartementet

Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. [2]
Veterinärmedicinsk forskning och undervisning. [33]
Naturen och samhället. [36]
Jordbrukstekniska institutet och statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader. [45]

Handelsdepartementet

Den allmänna näringslagstiftningen. [15]
Beredskapslagring av olja 1963—1969. [40]

Inrikesdepartementet

Arbetsupgifter och utbildning för viss sjukvårdspersonal. [4]
Kommunalrättskommittén. 2. Kommunal beredskap. [7] 3. Kommunalt stöd åt studerande från utvecklingsländerna. [21]
Samhällsfarlig asocialitet. [22]
Utbildning av sjukvårdsadministratörer. [38]
Rasriskerna i Götaälvdalen. [48].

Civildepartementet

Ortsprisindex. [39]

EMIL KIHLSTRÖMS TRYCKERI AB STOCKHOLM 1962